

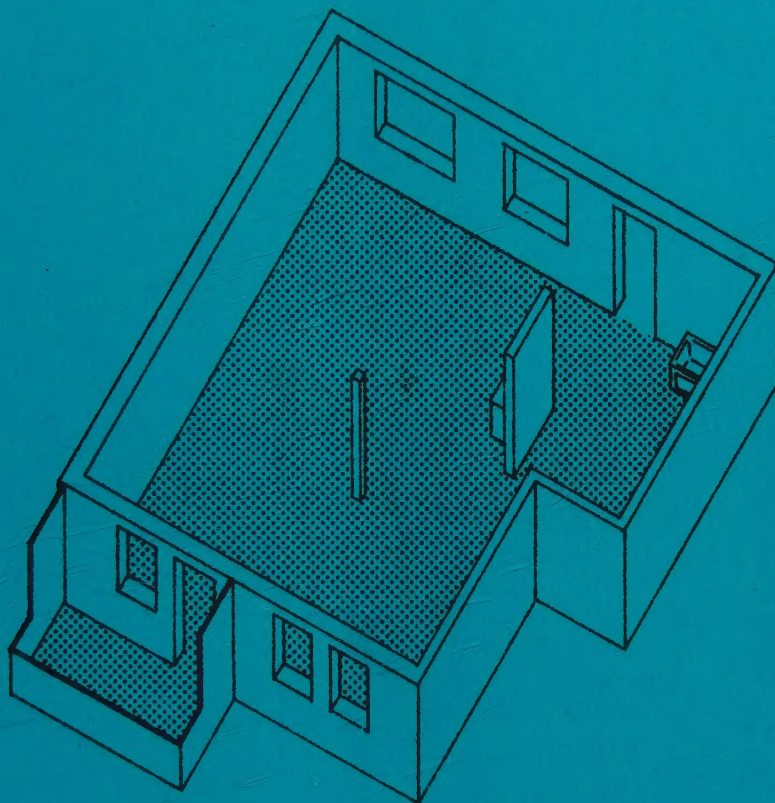
Lund 1974

INSTITUTIONEN FÖR

BYGGNADSFUNKTIONSLÄRA

TEKNISKA HÖGSKOLAN I LUND SEKTIONEN FÖR ARKITEKTUR

ARBETSRAPPORT 5 1974

ANPASSBARA BOSTÄDER

KV MARMORN OCH PORFYREN, KALMAR

DEL 1 UNDERSÖKNINGSRESULTAT

ROLF NILSSON

OWE ÅHLUND

INSTITUTIONEN FÖR BYGGNADSFUNKTIONSLÄRA
TEKNISKA HÖGSKOLAN I LUND
FACK
220 07 LUND 7
INSTITUTIONSFÖRESTÅNDARE: PROFESSOR CARIN BOALT

SLUTRAPPORT

FÖRORD

Vid institutet för byggnadsforskning vid Tekniska högskolan i Lund pågår forskningsprojektet "Anpassbara bostäder". Detta projekt syftar till att studera anpassbara bostäder som alternativ till bostäder i dagens bostadsproduktion.

För skrivande författare består bostäder i huvudsak endast i bostadsanvändning. De har en anpassning till att vara de bostadsanvändare utifrån som projektet utgår från. Detta är anpassbara bostäder i

ANPASSBARA BOSTÄDER

KV MARMORN OCH PORFYREN, KALMAR

Rapporten är tryckt i två delar:

Del 1 Undersökningsresultat

Del 2 Planlösningar Bilagor

Rapporten ger en beskrivning av bostäder, hushåll och bostadsanvändning. Den studier är riktad till för behandling av bostadsanvändare genom att man här kan få en översikt av planlösning, information till de bostadsanvändare som har möjligheten att flytta mellan bostäderna för att utnyttja av bostäder med varierande sammansättning i sin olika lägenhetstyper.

Projektet leddes av en projektgrupp i vilken arkitekt Rolf Nilsson och utredningsingenjör Owe Åhlund är medlemmar. Se även bilaga 1 för mer information.

Del 1 Undersökningsresultat

Den här delen av rapporten har redigerats av Rolf Nilsson och Owe Åhlund. Intervjuerna har utförts av arkitekterna Rolf Nilsson och Owe Åhlund. Lund 1 april 1974. Rolf Nilsson och Owe Åhlund.

Rolf Nilsson

Owe Åhlund

Huvudverket har utformats av projektgruppen, arkitekt Gunnar Nygren, Kalmar, och av förvaltare Stenbjörn Nil-

SLUTRAPPORT

ANFÄRSBILAGOR
AV MÄNNEN OCH FÖRKYRN, HALLAR

Rapporten är tryckt i två delar:

Del I Underhållningsdel
Del II Planeringsdel

Del I Underhållningsdel

Tryckt i April 1974

Öns Bilaga

Rolf Nilsson

FÖRORD

Vid institutionen för byggnadsfunktionslära vid Tekniska Högskolan i Lund pågår forskningsprojektet "Anpassbara bostäder". Detta projekt syftar till att studera anpassbara bostäder som alternativ till bostäder i dagens bostadsproduktion.

För närvarande finns anpassbara bostäder i användning endast i begränsad omfattning. Då det är angeläget att ta till vara de boendes erfarenheter utföres inom projektet uppföljningsstudier av anpassbara bostäder i Kalmar, Nacka och Uppsala. Vi har valt att redovisa varje studie separat på ett sådant sätt att de kan läsas oberoende av övriga publikationer från forskningsprojektet.

I denna rapport redovisas en studie av bostäder i kv. Marmorn och Porfyren, i bostadsområdet Norrliden, Kalmar. Rapporten ger en beskrivning av bostäder, hushåll och bostadsanvändning i området. Denna studie är värdefull för behandlingen av anpassbarheten genom att man här kan följa de boendes val av planlösning, information till de boende samt hur möjligheten att flytta mellanväggarna kommer att utnyttjas av hushåll med varierande sammansättning i fem olika lägenhetstyper.

Projektet bedrivs av en projektgrupp i vilken arkitekt Rolf Nilsson och utredningssociolog Owe Åhlund är utredningsmän. Socionom Eri Thorén var bitr utredningsman fram till december 1972. I den studie som redovisas här har Agneta Sjöholm varit behjälplig vid bearbetningen. Intervjuerna har utförts av arkitekterna Eva Kellander och Agneta Olsson, LTH. Anne Johansson har försatt rapporten i läsbart skick.

Medverkan har lämnats av projektören, arkitekt Gunnar Magnusson, Kalmar, och av förvaltaren Stiftelsen Kal-

marhem. Dessutom har ett hundratal hushåll i Norrliden villigt ställt sig till förfogande för intervjuer.

Vi vill framföra ett tack till alla dem som på olika sätt medverkat, utan vilka denna studie inte kunnat genomföras.

Lund i april 1974

Carin Boalt

1	INLEDNING	1
1.1	1.1.1	1
1.2	1.2.1	1
2	2.1	2
2.2	2.2.1	2
3	3.1	3
3.2	3.2.1	3
3.3	3.3.1	3
3.4	3.4.1	3
3.5	3.5.1	3
4	4.1	4
4.2	4.2.1	4
5	5.1	5
5.2	5.2.1	5
5.3	5.3.1	5
5.4	5.4.1	5
6	6.1	6
6.2	6.2.1	6
7	7.1	7
7.2	7.2.1	7
7.3	7.3.1	7
8	8.1	8
8.2	8.2.1	8
8.3	8.3.1	8

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

TABELLFÖRTECKNING	4
FIGURFÖRTECKNING	7
SAMMANFATTNING	8
1 ANPASSBARA BOSTÄDER	16
1.1 Forskningsprojektet Anpassbara bostäder	16
1.2 Typer och exempel	17
2 STUDIER AV ANPASSBARHETEN I BRUKSSKEDET	28
2.1 Syfte	28
2.2 Val av studieobjekt	28
3 BESKRIVNING AV BOSTÄDERNA I KV MARMOR OCH PORFYREN	30
3.1 Kvarteren	30
3.2 Bostadshusen	31
3.3 Lägenheterna	31
3.4 Anpassbarheten	33
3.5 Information och val av planlösning	33
4 FRÅGESTÄLLNINGAR AKTUELLA I KV MARMOR OCH PORFYREN	35
4.1 Begreppsbeskrivning	35
4.2 Frågeställningar	36
5 UPPLÄGGNING	38
5.1 Principiell uppläggning av undersökningen	38
5.2 Population	38
5.3 Metod	38
6 GENOMFÖRANDE	43
6.1 Tidpunkt	43
6.2 Bortfall	43
7 BAKGRUNDSDATA	45
7.1 Hushållen	45
7.2 Lägenheterna	51
7.3 Tidigare bostad - Norrliden-bostaden	56
8 VAL AV BOSTAD I NORRLIDEN	64
8.1 Sökt bostadstyp	64
8.2 Motiv till planval	67
8.3 Vem valde planen	79

8.4	Information inför valet	80
8.5	Vad betyder mest vid val av bostad?	85
8.6	Värdering av tidigare bostad och Norrlidenbostaden (Endast T1/T2)	86
8.7	Sammanfattning	90
9	BOENDESITUATION	91
9.1	Begreppsbeskrivning	91
9.2	Boendesituationer i anpassbara bostäder	91
9.3	Hushållsstorlek - lägenhetstyp vid undersökningstillfälle II	92
9.4	Hushållstyp - plantyp	93
9.5	Enskilda boendesituationer	96
9.6	Skillnader i boendesituationer	102
10	ATTITYDER TILL ANPASSBARHETEN	104
10.1	Attitydmätning - Likertskala	104
10.2	Attitydmätning - enstaka frågor	107
10.3	Sammanfattning	112
11	DETALJUTFORMNING	114
11.1	Objektbeskrivning	115
11.2	Syfte	117
11.3	Begreppsbeskrivning	117
11.4	Uppläggning och genomförande	117
11.5	Resultat	119
11.6	Sammanfattning	135
12	PLANANALYS	141
12.1	Analysmetod	141
12.2	Olikheter i planlösning för de olika lägenhetstyperna	142
12.3	Jämförelse mellan de olika lägenhetstyperna	146
13	ANPASSBARHETEN	152
13.1	Projektering	152
13.2	Förvaltning	152
13.3	Information	153
13.4	Variation i planlösning	153
13.5	Planförändringar	153
13.6	Boendesituation	154
13.7	Värdering av anpassbarheten	155
13.8	Anpassbarhet - lägenhetstyp	156
13.9	Speciallösningar	156
14	METODKOMMENTARER	157
14.1	Panelmetoden	157
14.2	Likertskalan	159

14.3	Jämförelse fältstudie - labora-	
	toriestudie (detaljutförning)	162
14.4	Grafisk metod för plananalys	163
15	SLUTORD	166
	LITTERATURFÖRTECKNING	169

Bilaga 1: Bofakta

Bilaga 2: Planlösningar

TABELLFÖRTECKNING

	sid
01 Bortfallsorsaker undersökningstillfälle I	43
02 Bortfallsorsaker undersökningstillfälle II	44
03 Hushållstyp - vuxna och barn	45
04a Mannens civilstånd	46
04b Kvinnans civilstånd	46
05a Mannens födelseår	47
05b Kvinnans födelseår	47
05c Barnens ålder	48
06 Socialgruppstillhörighet	49
07 Förvärvsarbete	49
08 Inkomstfördelning vid undersökningstillfälle I resp II	50
09 Fördelning av lägenhetstyper i Norrliden	52
10 Planlösning vid inflyttning i Norrliden	53
11 Antal varianter för varje plantyp	54
12 Antal lägenheter för varje plantyp	55
13 Plantyper för tidigare bostad och Norrlidenbostaden (t1)	57
14 Plantyper för tidigare bostad och Norrlidenbostaden (T1/T2)	58
15 Ytstorlek i tidigare bostad och Norrlidenbostaden (t1)	59
16 Ytstorlek i tidigare bostad och Norrlidenbostaden (T1/T2)	60
17 Hyra i tidigare bostad och i Norrlidenbostaden (t1)	61
18 Hyra i tidigare bostad och i Norrlidenbostaden (T1/T2)	61
19 Anledning till byte av bostad	62
20 Önskad bostad resp vald lägenhetstyp i Norrliden	64
21 Önskad bostad resp vald plantyp fördelad på lägenhetstyp i Norrliden	66
22 Vem valde planen?	79
23 Frekvens av olika informationskällor	82
24 Informationskällor fördelade efter ordning i tiden då hushållen kommit i kontakt med dem	83
25 "Är Ni nöjd, inte helt nöjd eller missnöjd med informationen?"	83
26 "Har Ni besökt utställningen?"	84

27	"Har utställningen haft någon betydelse för Ert val av planlösning?"	84
28	"Vad tycker Ni betyder mest när Ni skall välja bostad?"	86
29	<u>Fördelar</u> med tidigare bostad och förväntade resp faktiska fördelar med Norrlidenbostaden	88
30	<u>Nackdelar</u> med tidigare bostad och förväntade resp faktiska nackdelar med Norrlidenbostaden	89
31	Hushållsstorlek - lägenhetstyp (T1/T2 och t2)	92
32	Hushållstyp - planlösning för 2-rumslägenheterna	93
33	Hushållstyp - planlösning för 3-rumslägenheterna	94
34	Hushållstyp - planlösning för 4-rumslägenheterna	95
35	"Kommer Ni själv att utnyttja anpassbarheten?"	108
36	"Tror Ni att folk i allmänhet kommer att använda sig av anpassbarheten?"	110
37	"Planerar Ni förändring av nuvarande lägenhet?"	112
38	Bedömning av golvmaterial	119
39	Bedömning av material i taklist	120
40	Bedömning av material i golvlist	120
41	Bedömning av material i fönsterbänk	121
42	Bedömning av färg på tak	122
43	Bedömning av färg på golv	122
44	Bedömning av färg på väggar <u>utan</u> spår	123
45	Bedömning av färg på väggar <u>med</u> spår	123
46	Bedömning av färg på fönster	124
47	Bedömning av färg på fönsterbänk	124
48	Bedömning av färg på dörrar	125
49	Bedömning av färg på taklist	125
50	Bedömning av färg på golvlist	126
51	Bedömning av färg på radiator	126
52	Bedömning av fönsterstorlek	127
53	Bedömning av storlek på garderob	127
54	Bedömning av storlek på radiator	128
55	Bedömning av storlek på fönsterbänk	128

56	Tapetens kvalitet på vägg <u>utan</u> spår	129
57	Tapetens kvalitet på vägg <u>med</u> spår	129
58	Inställning till spår i flyttbara mellanväggar	130
59	Ljudisolering <u>inom</u> lägenheten	133
60	Ljudisolering <u>mellan</u> lägenheter	133
61	Ljudisolering mot <u>utifrån</u> kommande ljud	134
62	Dagsljusförhållanden i lägenheten	134
63	Möblerbarheten i lägenheten	135

FIGURFÖRTECKNING

	sid
1 Normbostad	22
2 Generell bostad	22
3 Flexibel bostad	23
4 Elastisk bostad. Servicehus i Lund	24
5 Elastisk bostad. Utställningshus i Staffanstorp	24
6 Tillbyggbar bostad	25
7 Flexibel och elastisk bostad	26
8 Presumtivt anpassbar bostad	27
9 Fullskaleuppbyggnad i planlaboratorium. Bostaden är typ D i kv Marmorn och Porfyren	138
10 Rum A. Utformning och finish som i kv Konvaljen	139
11 Rum B. Utformning och finish som i kv Marmorn och Porfyren	140
12 Överlagring av planer för A-lägenheterna	147
13 Överlagring av planer för B-lägenheterna	148
14 Överlagring av planer för C-lägenheterna	149
15 Överlagring av planer för D-lägenheterna	150
16 Överlagring av planer för E-lägenheterna	151

SAMMANFATTNING

1 Bakgrund

Vid institutionen för byggnadsfunktionslära, LTH, pågår ett forskningsprojekt som behandlar problemet "Anpassbara bostäder - ett bostadsalternativ" och som syftar till att få fram ett användbart underlag för programskrivning för Anpassbara bostäder.

Vi har valt att indela bostäder i två stora huvudgrupper:

- a) statiska bostäder
- b) Anpassbara bostäder

Anpassbara bostäder definierar vi som bostäder, vars planlösning genom den tekniska lösningen kan ändras inom en given ram (flexibilitet) eller genom en ökning eller minskning av bostadsytan (elasticitet).

För att uppnå syftet i projektet arbetar vi med följande problemställningar:

- a) Vad innebär Anpassbarheten för bostadens användbarhet?
- b) För vilka är Anpassbara bostäder ett bostadsalternativ?
- c) Vilka förändringsmöjligheter skall en Anpassbar bostad ha?

För det fortlöpande arbetet i forskningsprojektet har vi bedömt det som nödvändigt att ta till vara erfarenheterna från Anpassbara bostäder i användning. Genom fältstudier undersöker vi några befintliga objekt och ett av dessa är kv Marmorn och Porfyren (Norr-liden), Kalmar. Detta objekt har vi bedömt som intressant, eftersom det omfattar ett relativt stort antal lägenheter som är flexibla. Det är likaså intressant ur projektets synpunkt att de boende fått vara med om att själva bestämma planlösning före inflyttningen i området. Kvarteren består av tvåvånings flerfamiljshus med fem lägenhetstyper. Se figur I. Flexibili-

teten består i att samtliga innerväggar är uppbyggda med flyttbara väggelement, som har färdigt ytskikt.

2 Frågeställningar

För att kunna beskriva anpassbarhetens roll för boendet i kv Marmorn och Porfyren skall vi främst gå in på följande frågeställningar:

- I vilken omfattning har hushållen utnyttjat/kommer hushållen att utnyttja/ möjligheten att förändra planlösning?
- Vilka förväntningar har de boende på bostaden före inflyttningen och hur uppfylls dessa förväntningar efter inflyttningen?
- Hur används bostaden av hushållen?
- Hur har informationen angående anpassbarheten fungerat?
- Vad betyder detaljutformningen i en anpassbar bostad för den boende?
- Vilken inställning har de boende till anpassbarheten?

Dessa frågeställningar kommer att behandlas genom att vi tar till vara de boendes erfarenheter av att bo i lägenheterna i kv Marmorn och Porfyren. Vi väljer att studera anpassbarheten ur de boendes aspekt i enlighet med det synsätt som vår institution försöker förträda och som presenterades i det ursprungliga forskningsprogrammet för projektet "Anpassbara bostäder".

3 Uppläggning och genomförande

Studien lades upp så att det skulle bli möjligt att följa ett antal hushåll från tidigare bostad, utröna förväntningarna på den nya bostaden samt se hur dessa förväntningar uppfylldes omedelbart efter inflyttningen. Studien omfattar de 10 först byggda husen i kvarteren, vilka omfattar 119 lägenheter. Som undersökningsmetod valde vi panelmetoden. Den går i korthet ut på att samma hushåll intervjuas vid olika tillfällen, varvid tiden blir en väsentlig undersökningsvariabel.

Intervjuarbetet för undersökningstillfälle I påbörjades i mars 1971. De blivande hyresgästerna i 62% av lägenheterna sällde upp för intervju. Intervjuarbetet för undersökningstillfälle II inföll i april 1972. Hushållen i 78% av lägenheterna ställde då upp för intervju.

Det slutliga materialet omfattar 106 hushåll, som vi delat upp i tre grupper, beroende på om de deltagit i båda eller endast ettdera av de två undersökningstillfällena. Den största andelen, 56 hushåll, utgör vår panel.

4 Resultat

De vanligaste hushållstyperna består av 2 vuxna eller 2 vuxna och 1 barn. I undantagsfall förekommer större hushåll, såsom 2 vuxna och 3 resp 4 barn.

I åldershänseende dominerar de unga hushållen kraftigt; i mer än hälften av hushållen är de vuxna personerna födda 1940 eller senare. Pensionärer förekommer inte.

Antalet barn är störst i panelen och till övervägande delen handlar det om små barn. Socialgrupp II och III dominerar. Medianinkomsten i de tre grupperna är c:a 35.000 kronor/år.

C:a 3/4 av hushållen bodde före inflyttningen i Kalmar kommun. Nästan samtliga hushåll bodde i mindre lägenhet än den de flyttade till. Många hushåll fick också fler rum jämfört med den tidigare bostaden; antal sovrum ökar.

Så gott som samtliga fick högre månadskostnad för bostaden än de haft. I några fall rör det sig om en fördubbling.

Beträffande val av bostad och planlösning har hushållen erhållit en mängd information från olika källor. Särskilt gjordes en broschyr, Bofakta, som innehöll en utförlig beskrivning av bostadsområde och bostäder (plantyper). Omkring 4/5 har valt planlösning enligt Bofakta, medan den återstående femtedelen gjort egna varianter.

Motiven för val av planlösning är många och skiftande till sitt innehåll. En stor grupp anger att ändring av planlösning kan bli aktuell, när familjesammansättningen ändras. I hälften av hushållen har hushållet gemensamt valt planlösning, men det förekommer även exempel, där enskilda hushållsmedlemmar gjort valet.

Informationen har företrädesvis fåtts via bostadsförmedlingen, Stiftelsen Kalmarhem och genom Bofakta. Det stora flertalet uppger att de är nöjda med den information de fått. Utställningen, som arrangerades i området, besöktes av hälften av hushållen. Hälften av dem anser att utställningen haft betydelse för det egna planvalet.

De boendes förväntningar på den nya bostaden infrias främst beträffande inredning och utrustning samt Norrlidens läge. Förväntningar rörande planlösning och klimatologiska egenskaper (främst buller) infrias inte i lika hög grad.

För materialet från andra undersökningstillfället gäller att fem lägenheter har en mindre sovplatskapacitet än normalt för resp lägenhetstyp. Av de 76 lägenheter, som har en för lägenhetstyperna normal sovplatskapacitet, är det 31 som har en rumssammansättning som avviker från det normala. Detta innebär att endast 45 av de 92 hushållen har en plantyp som är normal för lägenhetstypen. Sett efter normal planlösning för resp lägenhetstyper skulle enligt gällande trångboddhetsnorm 16 hushåll vara trångbodda. Om man däremot ser till sovplatskapaciteten hos de valda planlösningarna, är endast 10 hushåll trångbodda. Sex av hushållen har således skaffat sig en "passande" planlösning. Vi finner att viss skillnad uppstår beroende på hur noga man analyserar boendesituationen. Det mått som gällande trångboddhetsnorm ger, visar sig vara väl grovt. Om man önskar uttrycka trångboddhet som relation mellan boende och rum, bör man diskutera sovplatskapacitet och skilja mellan hel- och halvrum.

Undersökningen visar med all tydlighet en stor spridning i planlösningar som ett resultat av det fria planvalet. Denna variationsrikedom skulle inte vara möjlig i ett område med icke anpassbara bostäder. Dessutom förekommer många planlösningar, vars motsvarighet ej finns i normalproduktionen.

Vi finner också hur unika enskilda boendesituationer är och hur olika deras förändring varit vid flyttning till den nya bostaden. Anmärkningsvärt är att den boende ofta planerat utseendet på sin plan för lång tid framåt så att ändring ej behöver ske alltför snart.

Erfarenheterna av anpassbarheten är inte särskilt stora för de hushåll som ingår i Norrlidenundersökningen. Vi finner dock att flertalet av hushållen är mycket positiva till anpassbarheten som företeelse, medan man i några fall är mer reserverad inför det egna utnyttjandet och inför anpassbarhetens konsekvenser för detaljutformningen.

I undersökningen har vi speciellt studerat detaljutformningen samt inställningen till några detaljer i lägenheten. Vi har valt ut följande detaljtyper: ytmaterial, färgsättning, storlek, tapeter samt spår i innerväggar. Dessa har studerats både i Norrliden (fältstudie) och i institutionens planlaboratorium (laboratoriestudie). Vi får därigenom möjlighet att jämföra inställningen till detaljutformningen hos en grupp som har erfarenhet av den med vad en grupp tycker, som aldrig sett detaljen i fråga. Vi finner följande resultat:

Golvmaterial bedöms som tråkigt av nästan hälften av de intervjuade. Det är särskilt färgsättningen man vänder sig emot. Fasta väggar får en mer positiv bedömning än flyttbara. De flyttbara bedöms som mer "plottriga".

Spåren mellan de flyttbara elementen får ingen entydig bedömning. Män är något positivare än kvinnor.

Fönsterbågar bedöms positivt, medan fönsterstorlek får ett negativt omdöme av merparten som bor i Norrliden.

Om vi jämför resultaten från fältstudien med resultaten från laboriestudien finner vi tre typer av resultat. Den ena typen innebär överensstämmelse i båda fallen (t ex material i fönsterbänk), den andra typen innebär att detaljen bedöms mer positivt av dem som bor i lägenheten (t ex färg på fönsterbåge), den tredje typen innebär att detaljen bedöms negativt sedan man prövat den en tid (t ex bedömning av fönsterstorlek). Dessa olikheter i resultat ger oss många idéer om hur väsentlig tidsvariabeln är för ett meningsfullt studium av anpassbara bostäder.

I samband med frågor om detaljutformning i lägenheten tog vi i fältstudien även med ett par frågor om ljudisolering. Vi finner att mer än hälften anser att ljudisoleringen inom lägenheten är dålig. Motsvarande andel beträffande ljudisoleringen mellan lägenheterna är c:a 1/5. 1/3 anger att ljudisoleringen mot ljud utifrån är dålig.

5 Slutord

Som framgår av plananalysen, har basplanens möjligheter utnyttjats mycket väl av de boende i de tre större lägenhetstyperna. Rumsindelningen har varierats såväl i djupled som längs fasaderna. I de två mindre lägenhetstyperna är den fritt disponibla bostadsytan ej samlad utan delad i två små zoner, varför planlösningsfriheten varit ringa.

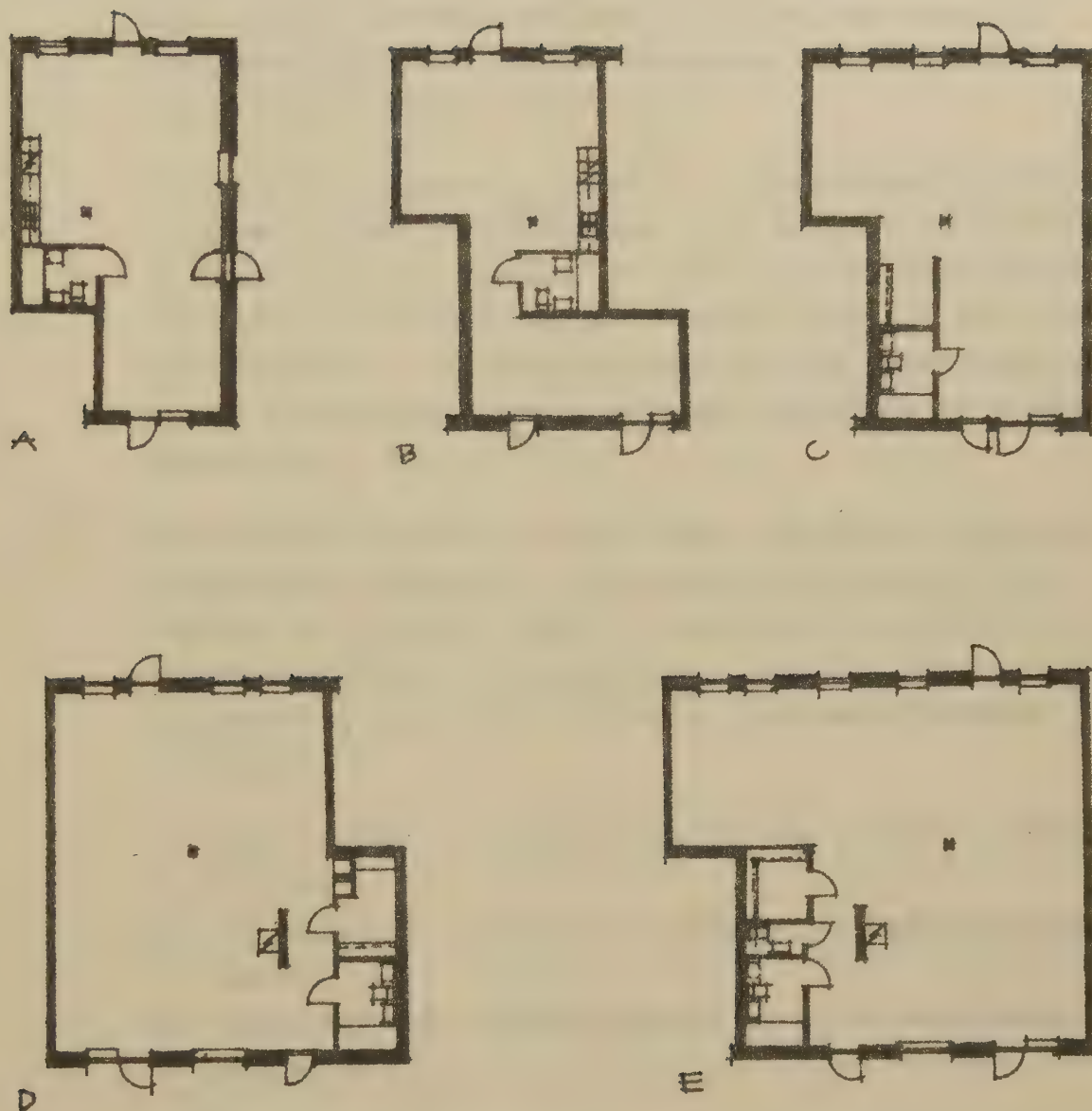
Informationssätt och fövaltningsrutiner i samband med planval och inflyttning har hjälpt de boende att finna sig en lämplig plan. Trots det stora planurvalet i Bofakta hade drygt en femtedel av hushållen valt planlösningar utöver det. Det är just de boendes idérikeredom vid planval, tillsammans med lägenheternas medvetna utformning för alternativa planlösningar som gjort bostäderna i kv Marmorn och Porfyren så värdefulla som undersökningsobjekt.

Den stora variationen i planlösningar och plantyper har medfört att endast 45 av de 92 hushållen från andra undersökningstillfället har en planlösning som är normal för lägenhetstypen. För de andra 47 hushållen borde anpassbara bostäder vara ett klart bostadsalternativ.

De anpassbara bostäderna har också visat sig vara ett klart bostadsalternativ för handikappade, som kan erhålla för sig avpassade planlösningar. Vidare har anpassbarheten gett möjlighet att använda en lägenhet för annan verksamhet än boende, lekskoleverksamhet. På det sättet har man höjt servicestandarden i tidigt byggnadsskede. Båda dessa utnyttjanden av anpassbarheten måste tagas som seriösa argument i anpassbarhetsdebatten.

Bostäderna och boendesituationerna har varit mycket intressanta och givande undersökningsobjekt under inflyttningsskedet och det första bruksskedet, de skeden vi följt i vår undersökning. Anpassbarheten har utnyttjats för alternativa planlösningar på ett medvetet sätt av de boende, vilket har underlättats av förvaltare.

Om man däremot ser till anpassbarhetens utnyttjande för planförändringar torde förhållandet vara ett annat. Lägenheterna upplåtes med hyresrätt, vilket bl a kan innebära att de måste återställas vid avflyttning och att de boende inte själva får genomföra förändringarna. Det fördyrar avsevärt eventuella planförändringar. Vidare är mellanväggselementen svårhanterliga, vilket kunde konstateras vid hanteringen i vårt planlaboratorium. Att anpassbarheten kommer att utnyttjas i ringa omfattning under boendetiden är endast ett antagande, vilket borde prövas genom en uppföljning av den longitudinella studien.

Figur I Kvarteren Marmorn och Porfyren, Norrliden.
 Basplaner för de fem lägenhetstyperna.
 Skala 1:200.

1 ANPASSBARA BOSTÄDER

1.1 Forskningsprojektet Anpassbara bostäder

Statens råds för byggradsforskning projekt Bb 680 Anpassbara bostäder utföres vid institutionen för byggnadsfunktionslära vid Tekniska Högskolan i Lund. Arbetet påbörjades i juli 1970.

Redan 1968 utfördes en studie av anpassbara bostäder i Uppsala inom institutionen. Det arbetet är redovisat i Rapport 22:70, Olsson, B & Nilsson, R, Anpassbara bostäder i flerfamiljshus (Statens institut för byggnadsforskning). Studien behandlade ett experimenthus om 16 lägenheter, som byggts och förvaltas av Olsson & Skarne AB.

Det aktuella forskningsprojektet behandlar problemet "Anpassbara bostäder - ett bostadsalternativ" och syftar till att få fram ett användbart underlag för programskrivning för anpassbara bostäder. För att uppnå detta syfte är det följande problemställningar vi arbetar med.

- a) Vad innebär anpassbarheten för en bostads användbarhet?
- b) För vilka är anpassbara bostäder ett bostadsalternativ?
- c) Vilka förändringsmöjligheter skall en anpassbar bostad ha?

Vi har främst att undersöka i vilka boendesituationer anpassbarheten kan vara aktuell. Då en anpassbar bostad karaktäriseras av att den kan anta flera planlösningar, gör vi följande antaganden:

Anpassbara bostäder är ett bostadsalternativ ...

..... då hushållets krav på bostaden ändras

..... då hushållets ekonomiska resurser förändras

..... då hushållets krav på bostaden icke kan tillgodoses av bostäder i normalproduktionen

- då särskilda boendeformer skall tillgodoses
- då bostaden skall kunna användas helt eller delvis för annan verksamhet än boende
- då den boende skall ha direkt inflytande över bostadens utformning
- då framtida modernisering skall vara förplanerad.

1.2 Typer och exempel

1.2.1 Indelning

Vi har valt att indela bostäder i två stora huvudgrupper

a) statiska bostäder och b) anpassbara bostäder

Anpassbara bostäder definierar vi som bostäder med sådan teknisk lösning, som medger att deras planlösning kan ändras inom en given ram (flexibilitet) eller genom en ökning eller minskning av bostadsytan (elasticitet).

1.2.2 Principiella typer av bostäder

Statisk bostad

Bostad med sådan teknisk lösning att dess planlösning icke kan ändras

Normbostad

Statisk bostad vars utrymmen har utformats för en på förhand tänkt användning

Generell bostad

Statisk bostad vars utrymmen utformats för alternativ användning

Anpassbar bostad

Bostad med sådan teknisk lösning att dess planlösning kan ändras

Flexibel bostad

Bostad med sådan teknisk lösning att dess planlösning kan ändras inom en given ram

Elastisk bostad

Bostad med sådan teknisk lösning att dess bostadsyta kan ökas eller minskas.

1.2.3 Beskrivning av principiella bostadstyper

I denna vår beskrivning av bostadstyperna betonas aspekterna användbarhet, planlösning och teknisk lösning.

En ändring av planlösning innebär förändring av minst ettdera av

- roomsantal
- roomsstorlek
- roomsamband
- bostadsyta

Normbostad

Denna bostadstyp utgör i dag den övervägande delen i bostadsproduktionen. Den karaktäriseras av att varje utrymme har storlek och detaljutformning för en speciell huvudfunktion. Oftast har man en etikett på utrymmena som anger denna, exempelvis vardagsrum, föräldrasovrum, allrum. De flesta bostäder i det nuvarande beståndet, producerade de senaste 10 åren, som ansluter till normerna från Bostadsstyrelsen, kan hänföras till denna grupp. Exempel figur 1.

Generell bostad

Med generell bostad avses bostad, vars bostadsrum ej fått storlek och detaljutformning för någon speciell huvudfunktion. Rummen har i stället fått en sådan utformning att de kan ha alternativ användning och byta huvudfunktion.

Även om det är en principiell skillnad mellan normbostaden och den generella bostaden kan ingen strikt gräns dras mellan dessa. Att de generella bostäderna särskiljes som egen typ beror på att de i vissa sammanhang kan likställas med de flexibla ur användbarhetssynpunkt. De generella bostäderna är generellt användbara genom rummens utformning, medan de flexibla är det genom att väggarna kan flyttas och ytan om- disponeras. Exempel figur 2.

Flexibel bostad

Flexibiliteten innebär, att den tekniska lösningen medger att planlösningen kan ändras. Genom att mellanväggar och inredningsenheter är flyttbara kan man ändra rumsantal, rumsstorlekar och/eller rumssamband. Möjligheten till planförändringar och omfattningen av flyttbara byggdelar varierar.

Det enklaste fallet av flexibilitet är det delbara rummet, vilket innebär att exempelvis ett stort sovrum kan delas till två små genom montering av en rumsskiljande vägg.

I det mest renodlade fallet hittills innebär flexibiliteten att bostadsytan fritt kan disponeras med rumsavgränsande element utifrån de fasta utgångspunkter, som fönster, entrédörr och installationspunkter utgör. I en dylik lägenhet omfattar de flyttbara elementen mellanväggar, dörrelement, inrednings- och utrustningsenheter.

Den flexibla bostadens tekniska föränderlighet innebär att de flyttbara byggdelarna skall ha en sådan monterbarhet och färdigställningsgrad att de kan monteras, demonteras och flyttas utan att alltför stort reparationsarbete krävs för återanvändning av dessa. Vidare skall de fasta delarna i bostaden vara så beskaffade i materialval och utförande att en förändring underlättas. Exempel figur 3.

Elastisk bostad

Elasticiteten innebär, att den tekniska lösningen medger att bostadsytans storlek kan ändras. I det renodlade fallet är det rumsantal, rumssamband och totalyta som ändras. Den elastiska bostadens föränderlighet kan innebära alltifrån möjligheten att öppna/tillsluta en dörr mellan två bostadsdelar till att bygga till en bit bostad.

Vi skiljer här mellan tre olika slag av elastiska bostäder.

1. Bostad, vars elasticitet antingen kan åstadkommas genom att man utökar bostaden med annan befintlig bostad eller bostadsdel eller genom att man avskiljer del av bostad.

Det enklaste fallet av denna typ av elasticitet är en delbar bostad. Vanligaste typen är bostad med uthyrningsrum, vari ingår hygienutrymme, kökvrå och egen ingång. Mera omfattande är blockplaner, som givits en sådan utformning att alternativ lägenhetsindelning är möjlig.

Tekniskt sett krävs att de väggar, som kan vara lägenhetsskiljande, uppfyller krav på ljudisolering och att eventuella håltagningar för dörrar är förberedda så att en ändring i lägenhetsindelning ej kräver omfattande arbete. Exempelvis kan man använda sig av leca-block i betongvägg, vilka lätt tages bort och ersätts med dörrelement. Exempel figur 4.

2. Bostad, vars elasticitet möjliggöres genom att sekundära utrymmen kan inredas till bostadsutrymmen. Denna typ av elasticitet förekommer i enfamiljshus vars vind, anslutande förråd eller garage kan inredas till bostadsrum.

Detta kräver att man förberett kommunikationer och håltagningar för fönster. Vid större ytökning bör också installationer för kompletterande hygienutrymmen vara förberedda. Exempel figur 5.

3. Bostad, vars elasticitet möjliggöres genom förplanerad tillbyggnad. Denna kan ske i både höjded och sidled.

Tillbyggnad sker nu oftast utan att den planerats vid husets projektering. Men en planerad tillbyggbarhet börjar allt mer förekomma. Det krävs då att tillbyggnad, såväl planmässigt som estetiskt väl ansluter till befintlig byggnad. Ur teknisk

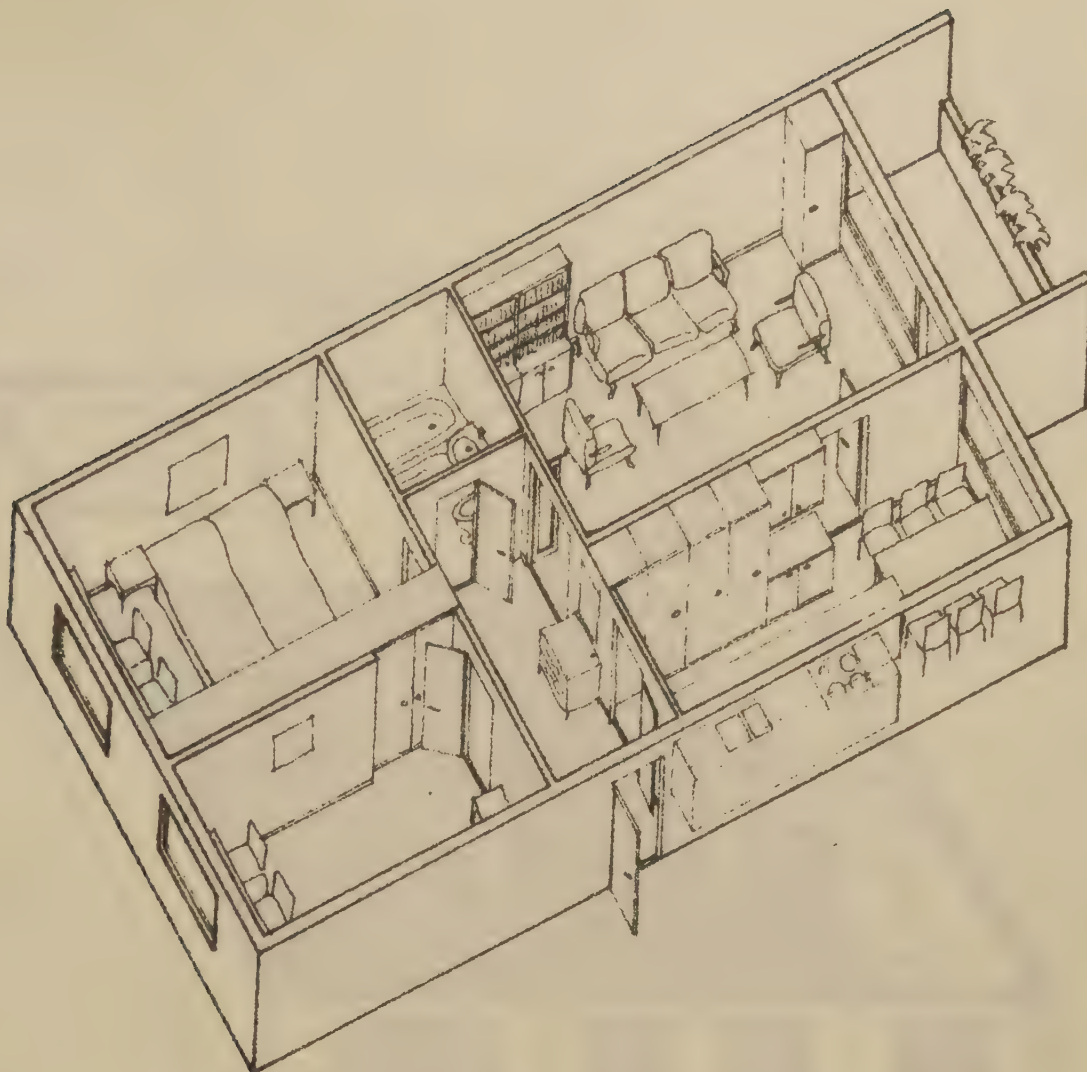
aspekt är det främst ledningsdragning och konstruktion av fasadvägg, vartill tillbyggnad skall anslutas, som bör beaktas. Exempel figur 6.

1.2.4 Flexibel och elastisk bostad

Förutom de bostäder, som kan hänföras till ovanstående fyra principiella typer, förekommer bostäder, som har kombinationer av flexibilitet och elasticitet. Dessa bostäder kommer att tagas upp som en särskild typ, då de kräver en avvägning mellan de två principiella typerna av anpassbarhet. Exempel figur 7.

1.2.5 Presumtivt anpassbar bostad

I de anpassbara bostäderna använder man sig av tekniska lösningar, som möjliggör planförändringar. Samma eller delar av samma tekniska lösningar används ofta vid byggande av statiska bostäder, vilket innebär att de med en något annorlunda lösning skulle kunnat göras anpassbara. Till denna grupp hör bostäder som i byggnadsskedet kan anta olika planlösningar. Andra sådana är bostäder med stora spännvidder, vars rumsindelning emellertid gjorts med fasta mellanväggar. Exempel figur 8.

Figur 1. Norm bostad

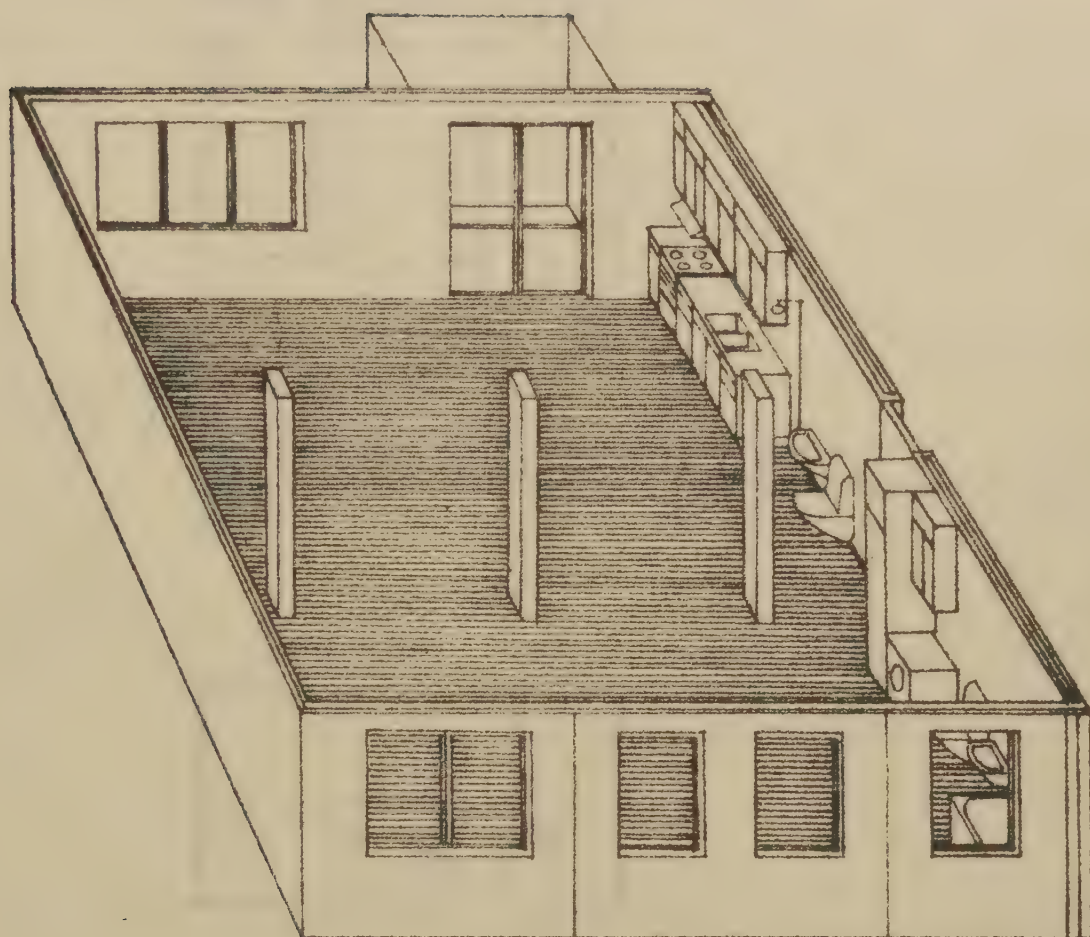
Denna bostad är en fri tolkning av en plan som arkitekterna P Adler och E Warne utarbetat för HSB (1968).

1 2 3 4 5 m

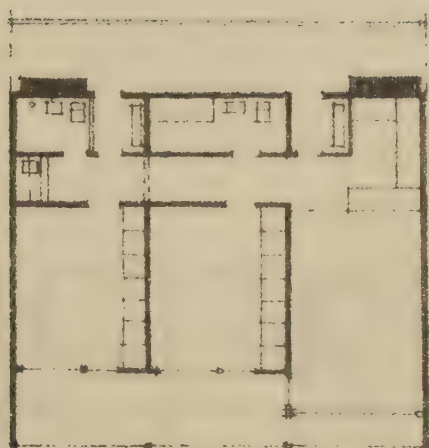
Figur 2. Generell bostad.

Idéskiss utarbetad av arkitekterna B Olsson och R Nilsson (1969).

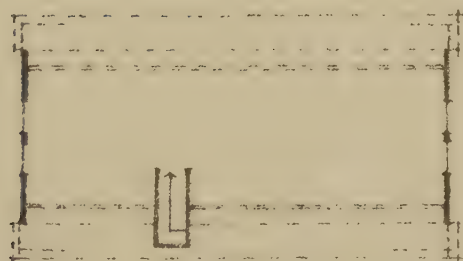

Figur 3. Flexibel bostad

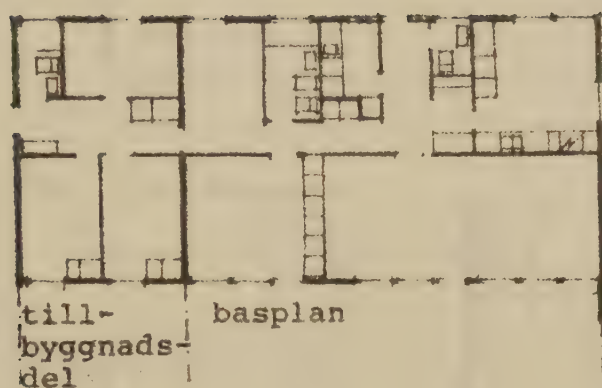
90 m²-lägenhet i experimenthuset i kv. Diset, Uppsala
(1969). Lägenhetsstommen utan de flyttbara bygghelarna.

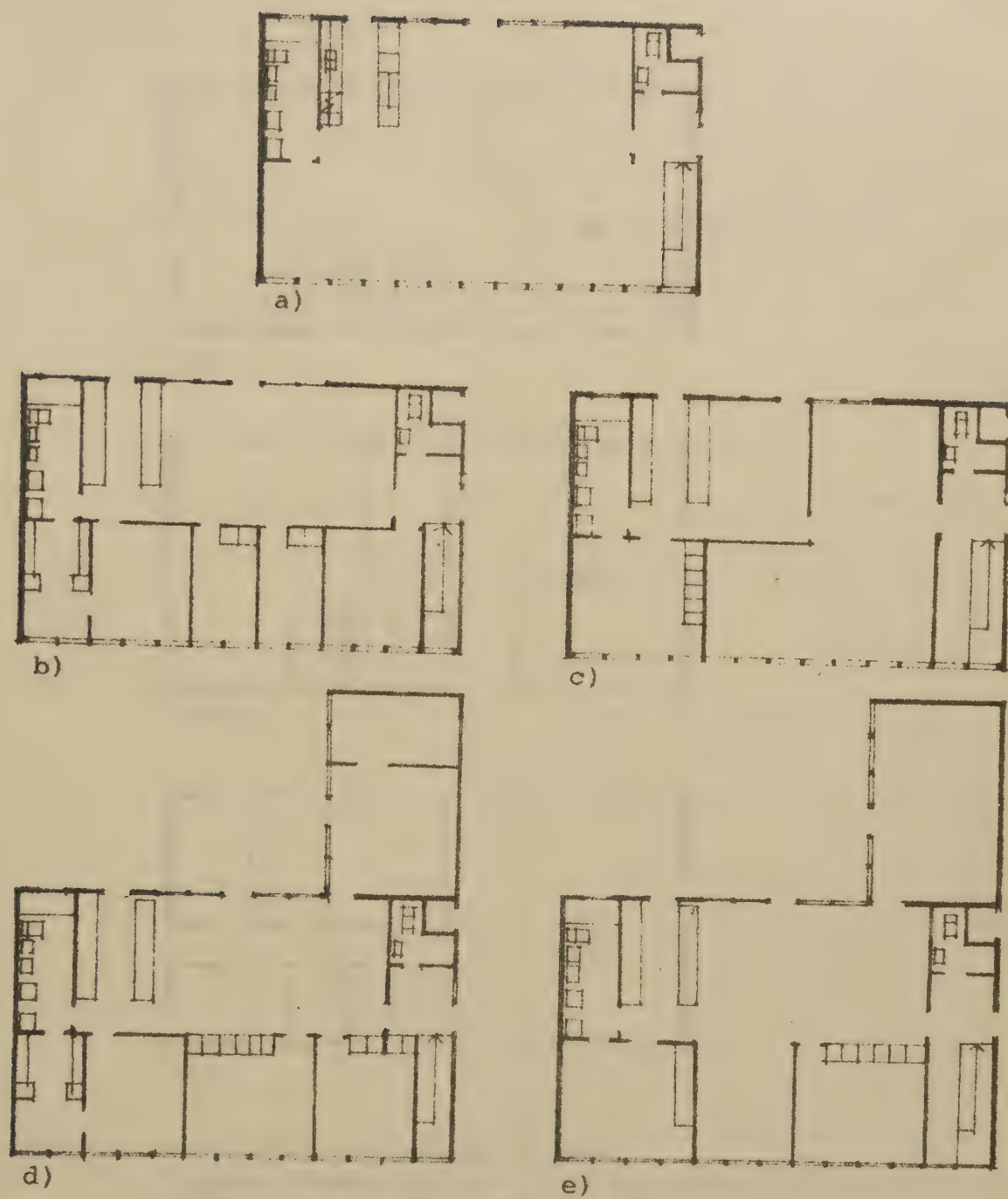
Figur 4. Elastisk bostad.
Servicehus i Lund. Idéskiss (1966).
Denna bostad kan delas i två av varandra oberoende delar

Figur 5. Elastisk bostad
Utställningshus i Staffanstorps. H Perssons
Byggnads AB (1970).
I övervåningen ingår fönster i gavlar, takfönster
samt golv.

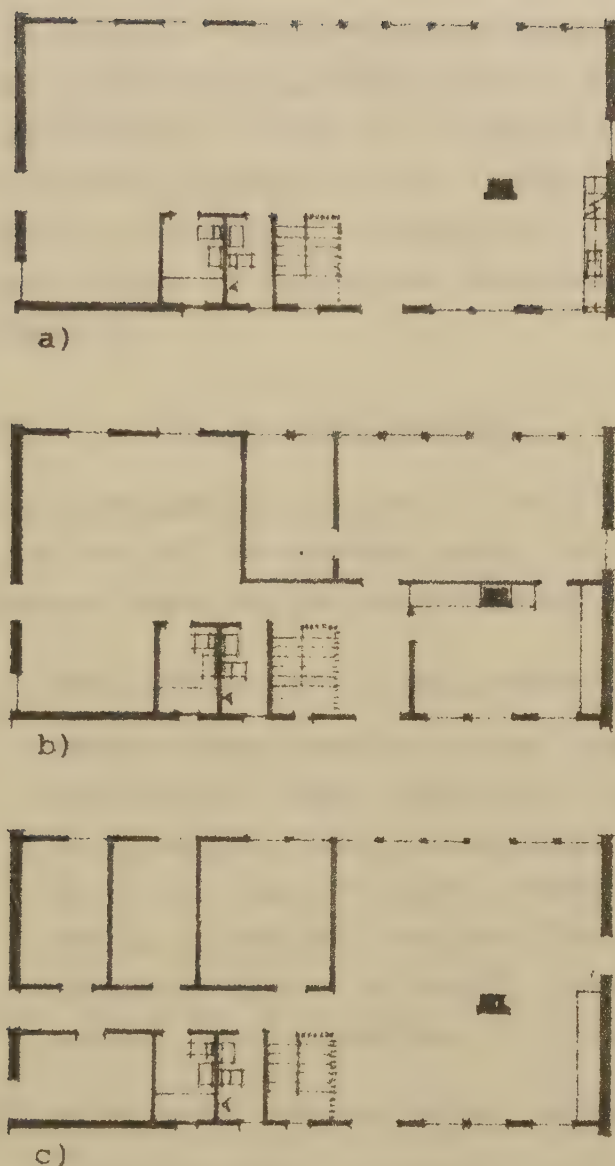

Figur 6. Tillbyggbar bostad
Utställningshus i Kalmar. AB Skånska Cementgjuteriet
(1970).

Figur 7. Flexibel och elastisk bostad.
Enfamiljshus i Vetlanda. Myresjöhus genom
arkitekterna B Dolk och K Lernerstål (1966).

- a) Basplan
- b) - e) Planexempel

Figur 8. Presumtivt anpassbar bostad.
Typhus, Sommargyllen C. AB Fogelfors bruk (1970).
Enfamiljshus, vars stomme medger alternativa
planlösningar i byggskedet, dock har icke mellan-
väggar och inredning den monterbarhet som anpass-
barheten förutsätter.

- a) Basplan
- b) Planexempel
- c) Planexempel

2 STUDIER AV ANPASSBARHETEN I BRUKSSKEDET

2.1 Syfte

Ett viktigt led vid upprättandet av programunderlag för anpassbara bostäder är att ta tillvara de boendes erfarenheter av att bo i sådana bostäder. Dessa erfarenheter kommer vi att inhämta genom att göra ett antal systematiska studier med erfarenhetsåterförande syfte av anpassbara bostäder som varit i bruk några år.

2.2 Val av studieobjekt

Inom projektets ram har vi valt att genomföra fyra studier med ovannämnda syfte. Vi skall här kortfattat beskriva de studieobjekt det gäller.

1. Experimenthuset Diset, Uppsala

Detta objekt består av ett hus omfattande 16 lägenheter. Huset uppfördes 1966 och lägenheterna är flexibla. 1968 genomfördes en studie, varvid de boende intervjuades, främst om lägenheten. För att bli kontrollera utfallet av anpassbarheten har ytterligare en studie genomförts 1972. Denna studie finns redovisad i Kellander (1973).

2. Kv Marmorn och Porfyren, Kalmar

Området består i utbyggt skick av 432 lägenheter som är flexibla. Inflyttning i det första huset ägde rum i maj 1971. Vi har där genomfört en longitudinell studie av den första fjärdedelen av lägenheterna. Studien redovisas i denna rapport.

3. Västra Orminge, Nacka

Området är Sveriges största med flexibla lägenheter (ca 2.500). Det byggdes 1966--1971. Vi har där genomfört en omfattande studie av hur anpassbarheten utnyttjats. Studien finns redovisad i Nilsson & Åhlund (1974).

4. Kv Bellman, Uppsala

En av lägenhetstyperna är på 136 kvm och är elastisk och flexibel. Det finns 177 lägenheter av denna typ. Området byggdes 1966--1967. Den studie vi genomfört där finns redovisad i Nilsson, Thorén & Åhlund (1972).

3 BESKRIVNING AV BOSTÄDERNA I KV MARMORN
OCH PORFYREN

3.1 Kvarteren

Kvarteren Marmorn och Porfyren är belägna i bostadsområdet Norrliden i norra Kalmar. Kvarteren omfattar 35 tvåvånings flerfamiljshus som är parvis grupperade längs två stråk. Se bilaga 1 sid 6. Totalt är området planerat för 432 lägenheter fördelade på fem lägenhetstyper.

Kvarteren är utifrånmatade och har ett centralt gångstråk. Längs detta stråk finns lekplatser, bollplan, skyddsrum samt en tvättstuga som skall betjäna hela området. I gårdsstråken finns närlekplatser och fyra kvartersgårdar.

Tvättstugan är öppen mellan 8.00 och 22.00 och har ett särskilt rum för avkoppling och lek i anslutning till en utomhuslekplats. Planlösning och utrustning framgår av bilaga 1 sid 8. Gångavståndet är 25 - 250 m.

Kvartershusen är avsedda för cirka 100 lägenheter vardera. De boende bestämmer själva hur de skall användas och i detalj utformas. Gångavstånden är 25 - 150 m. Kvartershusets principiella planlösning framgår av bilaga 1 sid 8.

Byggherre och förvaltare för kvarteren är det kommunala bostadsbolaget Stiftelsen Kalmarhem. Entreprenör är Skånska Cementgjuteriet AB. Projekteringsarbetet har utförts av arkitekt Gunnar Magnusson, Bygg- och planprojektering AB, Kalmar.

Första inflyttning skedde i maj 1971. Området var fullt utbyggt sommaren 1973.

Lägenhetssammansättning:

Typ	Yta (kvm)	Antal
A	51	20
B	53	20
C	63	150
D	82	206
E	102	36

3.2 Bostadshusen

Bostadshusen är utformade som tvåvånings lamellhus med utanpåliggande trapphus mot gårdsstråket. Även balkongerna är utanpåliggande och är placerade beroende på väderstrecksorientering. Se bilaga 1 sid 8.

Husen är källarlösa och stommen är uppbyggd med vinkelelement, som utgör bärande fasader och bjälklag, vilka i husens mittlinje vilar på bärande pelare. Lägenhetsskiljande väggar är i betong. Lägenhetsförråden finns i lägenheterna för de tre större lägenhetstyperna och i skyddsrummen för de två mindre lägenhetstyperna. Där kan de boende också förhyra ytterligare förrådsutrymmen. I trapphusen finns soptunnorna. Alla installationer finns i lägenhetsskiljande väggar och i de två större lägenhetstyperna även i en inom lägenhetsytan belägen installationsvägg.

3.3 Lägenheterna

Genom att bärningarna finns i fasader och i pelarna samt att installationerna är samlade vid installationsväggar kan den vidare stomkompletteringen ske på ett fritt sätt, så att varje lägenhetstyp kan anta flera planlösningar. Lägenheterna är anpassbara inom en given lägenhetsbegränsande ram, dvs flexibla.

Hygienutrymmena har helsvetsade plastmattor, vilket gör att detta utrymme ej är föränderligt. Dock kan det ges en annan form genom ombyggnad eller vid

byggandet. Detta har skett i handikapplägenheter. Med hänsyn till detta och till de andra fasta förutsättningarna fås de olika basplanerna. Se bilaga 1 sid 10, 12, 14 och 17.

Mellanväggarna är 70 mm lättbetongplank med färdiga ytskikt. Elinstallationerna är belägna i plastlister vid väggarnas anslutning till golv och tak. Inga strömuttag finns i tak, utan taklampor ansluts till ledning i taklist via kastledning.

Detaljutformningen av lägenheterna framgår av följande beskrivning:

Bostadsrum

och kök: Grå plastskummatta på golv. Grå/vit/beige textilmönstrad papperstapet på fasta väggar. Matt ljusgrå plasttapet med textilstruktur på flyttbara väggar. Vit plastfärg i tak. Golv- och taklister i plast.

Hygienrum: Helsvetsad plastmatta på golv. Plasttapet på samtliga väggar. Vit plastfärg i tak.

Dörrar: Rumshöga element med ektröskel. Grå dörrblad. Glasat överstycke.

Fönster: Inåtgående. Målade i brun icke täckande färg. Ventilationslucka i fönstrets ovankant. Fönstren är med vissa undantag 9M breda. Fönsterbänk i grå Ölandskalksten.

Garderob: Grå 60 cm skåp utan överskåp. Svarta socklar.

Köksinredning:

Standardinredning, som kan flyttas och kombineras på olika sätt, alltefter planlösning.

I samband med kapitel 11 DETALJUTFORMNING ges en mera utförlig beskrivning av material etc för bostadsrummen.

3.4 Anpassbarheten

Som framgår av basplanerna i bilaga 1 sid 10, 12, 14 och 17 finns det en samlad friyta i dessa. Lägenhetstyperna kan därigenom anta en mängd olika planlösningar genom att denna yta disponeras på olika sätt.

De byggdelar som kan placeras fritt är mellanväggar, dörrelement, garderober och köksinredning. Fasaderna har en tät fönsterindelning och fönsterbredden är 9M, vilket gör att rumsindelningen kan ske på olika sätt. Likaså kan rumsdjupen varieras. Köksinredningens placering kan varieras något, även om man är bunden till de fasta installationspunkterna, genom att ledningar kan dragas i socklar.

Anpassbarheten har underlättats genom att man valt att placera el-ledningarna i plastlisterna och givit mellanväggselementen färdiga ytskikt. Dock underlättar inte mellanväggarnas vikt (70 kg för 6M) och infästningar med plastkilar planförändringar. Dessa detaljer kommer att närmare behandlas längre fram i rapporten.

3.5 Information och val av planlösning

Anpassbarheten kan utnyttjas vid två tillfällen: vid inflyttningen och under boendetiden. I Kalmar beslöt man sig för att låta de boende själva bestämma vilken planlösning som deras bostad skulle ges före inflyttningen. För att de boende skulle få en realistisk möjlighet att välja en för respektive hushåll relevant planlösning krävs kunskap och information. Detta var man från ansvarigt håll medveten om, varför man beslöt att gå ut med en bred information.

Projektet skulle slutplaneras ungefär samtidigt med Bostadsstyrelsens remissförslag till God Bostad 1970. Detta medförde ett nära samarbete mellan Bostadsstyrelsens tekniska byrå, projektören och byggherren. Tillika var Kalmar årets stad, vilket gjorde delar av pressen uppmärksam på objektet.

Den samlade insatsen för informationen om projektet resulterade i en utställning, där område, kvarter, bostadshuskomplement och lägenheter presenterades. I modell i skala 1:10 redovisades mellan 5 och 17 planlösningar (möblerade) för var och en av de fem lägenhetstyperna. Avsikten var att presumtiva hyresgäster därigenom skulle få hjälp att lära känna området och att välja planlösning. Hyresgästerna skulle ha valt planlösning senast tre månader före inflyttning.

Förutom utställningen gavs information om samma saker i en broschyr, Bofakta. Broschyren innehåller förutom presentation av lägenheterna även skolor, service, fritidsverksamheten, kommunikationer. Se bilaga 1.

De boende kunde med hjälp av utställning och Bofakta välja en planlösning. De kunde förutom exemplen i Bofakta också föreslå egna lösningar eller varianter på dem som återfanns där.

4 FRÅGESTÄLLNINGAR AKTUELLA I KV MARMORN OCH PORFYREN

I enlighet med det synsätt, som är utmärkande för institutionen för byggnadsfunktionslära, LTH, har vi angripit ämnet ur brukaraspekten. Vi utgår då från relationen "hushåll-bostad".

4.1 Begreppsbeskrivning

För den fortsatta framställningens skull skall vi illustrera relationen "hushåll-bostad" genom att kort beskriva några begrepp.

A. Hushåll

Med hushåll avses de personer som bor i en och samma bostad. Inneboende i en bostad räknas som tillhörande bostadens hushåll, då det ej planmässigt är möjligt att helt avskilja en uthyrningsbostad i de i kv Marmorn och Porfyren aktuella lägenhetstyperna, utan vissa delar i bostaden måste samutnyttjas.

B. Bostad

Med bostaden avses i denna undersökning genomgående lägenheten innanför de lägenhetsbegränsande väggarna.

C. Bostadsanvändning

Vi avser härmed hur hushållen utnyttjar de olika utrymmena i bostaden för de aktiviteter som ingår i boendet.

D. Planförändring

Härmed avses sådan förändring i bostaden som berör rumsantal, rumsstorlek eller rumssamband.

E. Anpassbarhet

Med anpassbarhet avses den flexibilitet, som gäller för de studerade lägenhetstyperna.

F. Information

Med information i denna studie avser vi de upplysningar och praktiska råd, som ges de boende om anpassbarheten.

4.2 Frågeställningar

Med synsätt och begreppsbeskrivningar som utgångspunkt skall vi här precisera de frågeställningar som är aktuella i studien.

- I vilken omfattning har hushållen utnyttjat/kommer hushållen att utnyttja möjligheten att förändra planlösning?

Hushållen har bott ganska kort tid i området och vi förväntar oss inte att stora planförändringar hunnit genomföras. Det är därför viktigt att vi försöker klarlägga omfattningen av tänkta förändringar framåt i tiden.

- Vilka förväntningar har de boende på bostaden före inflyttningen och hur uppfylls dessa förväntningar efter inflyttningen?

Genom att studera ett antal hushåll innan de flyttat till Norrliden är det vår förhoppning att vi skall kunna utröna de boendes förväntningar rörande anpassbarheten. Vi skall sedan se hur de boende anser att förväntningarna uppfyllts efter en tids boende i den nya bostaden.

- Hur används bostaden av hushållen?

Genom att försöka utröna vilka aktiviteter som utförs i bostaden skall vi jämföra hur olika hushållstyper använder likartade utrymmen i sina bostäder. Det är viktigt att klarlägga hur samma hushållstyp använder bostaden, när rumsantal och storlek varierar.

- Hur har informationen angående anpassbarheten fungerat?

Då det måste förutsättas kunskap om planering och om det praktiska genomförandet av planförändringar för att dessa skall kunna äga rum, finner vi det angeläget att närmare studera informationssätten. Vi vet att de boende fått ovanligt mycket information som hjälp vid val av planlösning och lägenhetstyp i kv Marmorn och Porfyren och det är därför särskilt viktigt att vi utröner vad de boende anser om densamma.

- Vad betyder detaljutformningen i en anpassbar bostad för den boende?

Eftersom den anpassbara bostaden har vissa tekniska egenskaper som påverkar detaljutformningen i lägenheten har vi valt att speciellt kartlägga de boendes inställning till den.

- Vilken inställning har de boende till anpassbarheten?

För att över huvud taget kunna formulera brukarkrav på den anpassbara bostaden måste vi ta till vara inställningen till anpassbarheten. Vi skiljer på inställningen till anpassbarheten som idé och till anpassbarheten som den är just i kv Marmorn och Porfyren, och de konsekvenser den där haft för bostädernas utformning.

5 UPPLÄGGNING

5.1 Principiell uppläggning av undersökningen

Studien lades upp så att det skulle bli möjligt att följa ett antal hushåll från tidigare bostad, följa förväntningarna på den nya samt hur dessa förväntningar uppfylldes omedelbart efter inflyttningen. Tidsaspekten i boendet och framför allt inställning till och utnyttjande av anpassbarheten bedömdes som särskilt väsentligt.

Av ekonomiska skäl och tidsskäl var vi tvungna att från början begränsa studien och vi bestämde att följa hushållen i den första fjärdedelen av bostadsområdet (något över 100 hushåll).

5.2 Population

I utbyggt skick kommer kv Marmorn och Porfyren att bestå av 432 lägenheter. Utbyggnaden sker i fyra etapper och av skäl som angivits ovan har vi valt att följa de 10 först färdigställda husen, omfattande 119 lägenheter. Liksom i våra övriga studier uteslöts lägenheter som innehas av landsting eller annan myndighet, eftersom de boende själva i dessa lägenheter haft små eller inga möjligheter att bestämma val av planlösning. I materialet ingår 6 sådana lägenheter, vilka uteslöts vid första undersökningstillfället (de är dock med i materialet från andra tillfället). Vår population består således vid undersökningstillfälle I av 113 lägenheter och vid undersökningstillfälle II av 119 lägenheter (jfr nedan). Av praktiska skäl benämnes kv Marmorn och Porfyren försättningsvis Norrliden.

5.3 Metod

För att studera boendet med hänsyn till tidsaspekten valde vi att som undersökningsmetod använda panel-

metoden. För att ge läsaren en inblick i hur metoden fungerar återger vi här ett kort avsnitt om metoden innan vi kommer in på hur vi använt den.

5.3.1 Panelmetoden - i teorin

Under de senaste 25 åren har en speciell longitudinell undersökningsmetod utvecklats, den s k panelmetoden. Den går i korthet ut på att man analyserar data som insamlats vid skilda tillfällen med samma respondenter. Den främsta avsikten härmed är att finna faktorer som bidragit till förändringar i respondentens faktiska situation, då tidsfaktorn förs in som grundläggande analysfaktor. Utmärkande för metoden är den processanalys den möjliggör.

Panelmetoden har huvudsakligen använts i amerikanska undersökningar, speciellt vid studier av förändringar i politiska attityder. Andra exempel på metodens användningsområden är undersökningar om köpbeteende, attityder till raser, soldaters karriärmönster etc.

Ser man på svenska tillämpningar, är det framför allt två studier vi vill framhålla som speciellt intressanta, därför att de båda ganska utförligt behandlar de för- och nackdelar som hör samman med den praktiska användningen av metoden. Dessa är:

1. Gesser, B, 1967, Högre utbildning och val av yrke - några paneldata från Lund. (Sociologiska institutionen, LU.) Lund.
2. Wiedling, K, 1966, Väckande stad. (Personaladministrativa rådet.) Rapport 41. Nyköping.

I Gessers studie ges en sammanfattning av panelmetoden som bygger på en jämförelse med en tvärsnittsundersökning som upprepas med en viss tids mellanrum. Gesser citerar Zeisel, som fann i huvudsak fem skillnader mellan dessa båda metoder:

- "1. Man kan med båda metoderna studera förändringen mellan två tidpunkter, men därutöver kan man med panelmetoden få veta vilka som förändrat sig och i vilken riktning förändringen skett.
2. Man kan med panelmetoden undersöka vilka som utsatts för en viss stimulus och därefter se om detta påverkade beteende och attityder, vilket man endast gissningsvis kan göra med den andra metoden.
3. Med panelmetoden får man ett betydligt större antal data om intervjupersonen än med den jämförda metoden.
4. Genom att använda panelmetoden är man mindre beroende av respondentens minne, när det gäller att ta reda på de förändringar som skett sedan första intervju-tillfället.
5. Vanligen har en observerad förändring större statistisk signifikans, när förändringen iakttas med hjälp av panelmetoden. En observerad förändring, när den andra metoden används, påverkas ju av minst två samplingfel, dvs ett vid varje urvalstillfälle."

Till dessa punkter, som samtliga talar för panelmetoden kan man lägga ett resonemang som tas upp i Zetterberg: "On Theory and Verification in Sociology", 1965, sid 134-139. Det går ut på att det föreligger en principiell fördel som panelmetoden har, när det gäller att verifiera en hypotes, nämligen att man i panelundersökningen även kan se om en förändring i variabeln X också varierar med en förändring i variabeln Y.

I Gessers studie diskuteras även nackdelar med panelmetoden. Dessa nackdelar anknyter i hög grad till de speciella problem Gesser haft vid användningen av metoden. De nackdelar Gesser anger är:

- De fel som kan tänkas uppstå genom panelmortalitet.
- De fel som kan tänkas uppstå genom att olika intervjuare används under olika insamlingsfaser.
- De fel som kan tänkas uppstå genom en eventuell inlärnings- eller träningseffekt.
- De fel som kan tänkas uppstå genom olika sätt att kodifiera materialet.
- De fel som kan uppstå genom statistiska felanalyser.

Ett fel som är särskilt intressant är den s k paneleffekten, dvs att intervjupersonerna påverkas av sin tidigare intervjuerfarenhet. Wiedling diskuterar detta fel på följande sätt:

"Att entydigt besvara frågan om huruvida intervjupersonernas svar och beteende i övrigt påverkas av tidigare intervjuerfarenhet kan förefalla omöjligt. Alltför många störande faktorer kommer in i bilden. Intervjupersonerna kan exempelvis redan tidigare ha olika intervjuerfarenhet. Man kan inte heller, annat än möjligen i begränsad omfattning i en laboratoriemässig experiment-situation, kontrollera om en del personer vinner sådan erfarenhet parallellt med, men utanför ramen av, en pågående studie av effekten."

Vi skall i slutet av rapporten återkomma till ett kort avsnitt om vilka erfarenheter vi fått genom att använda metoden.

5.3.2 Panelmetoden - i Norrliden

Vi beslöt oss för att lägga upp studien på följande sätt:

Samtliga hushåll i populationen som bodde i Kalmar kommun uppsöks i sin tidigare bostad för personlig intervju. Övriga hushåll telefonintervjuas, varvid samma frågor ställs som vid den personliga intervjun med ett par undantag. Formuläret behandlar följande frågor:

Om tidigare bostad

- bakgrundsdata om hushållet
- tid för inflyttning
- hyrans storlek
- lägenhetsanvändning
- fördelar och nackdelar med bostaden
- umgänge med vänner
- anledning till avflyttning
- bostadskö och erbjudande om bostad i Kalmar
- viktiga egenskaper hos en bostad

- vad man skall kunna göra i en bostad
- förvaringsmöjligheter i och utanför bostaden
- tvättfrågans lösning

Om Norrliden-bostaden.

- val av planlösning, vem som valt den av hushållsmedlemmarna, ev hjälp vid valet, varför planlösningen valts
- tänkt lägenhetsanvändning
- tänkt möblering, nyanskaffningar
- fördelar och nackdelar med bostaden
- inställning till hyrans storlek
- utnyttjande av anpassbarheten; det egna hushållet, andra hushåll, vem skall utföra förändring, vem skall betala förändring
- information om bostaden i samband med inflyttning
- utställningen i Norrliden; besökt den, betydelse för val av planlösning, inställning till detaljer.

Samtliga hushåll uppsöks sedan de flyttat in i Norrliden-bostaden, varvid följande frågor behandlas:

- bakgrundsdata om hushållet
- hyrans storlek
- genomförda förändringar av planlösning
- planerade förändringar av planlösning
- lägenhetsanvändning
- fördelar och nackdelar med bostaden
- detaljutformning
- rumssamband
- förvaringsmöjligheter i och utanför bostaden
- tvättfrågans lösning
- attityder till bostadsområdet, ekonomi, inflytande vid val av plan.

6 GENOMFÖRANDE

6.1 Tidpunkt

Intervjuarbetet för undersökningstillfälle I påbörjades i mars 1971 genom att vi först skickade ut ett introduktionsbrev till samtliga hushåll i populationen. Uppgifter om namn och adress samt vilken planlösning som valts hade vi erhållit från stiftelsen Kalmarhem. Till de hushåll som skulle telefonintervjuas skickade vi även med ett exemplar av formuläret så att hushållet hunnit tänka igenom sina svar när vi tog kontakt per telefon. Intervjuer gjordes sedan i takt med att lägenheterna fördelades allteftersom husen uppfördes. Undersökningstillfälle II inföll i april 1972, då intervjuarna gjorde personliga besök hos hushållen i Norrliden. Dessa hade då bott där 6 - 11 månader.

6.2 Bortfall

Tabell 01 Bortfallsorsaker undersökningstillfälle I

Ingen hyresgäst, lägenheten vakant	10
Ej nått, ej anträffbar	14
Vägrar	11
Adress okänd	4
Utgår av andra anledningar	4
Summa bortfall	43 (38%)
Summa användbara svar	70 (62%)
Totalt	113

Användbara svar utgöres vid undersökningstillfälle I av 62%. Det relativt stora bortfallet beror mest på svårigheter att nå intervjupersonen, att hyresgäst saknades samt på vägran att delta. Telefonintervjuerna uppgår till 15.

Tabell 02 Bortfallsorsaker undersökningstillfälle II

Ingen hyresgäst, lägenheten vakant	6
Ej nått, ej anträffbar	10
Vägrar	9
Utgår av andra anledningar	2
Summa bortfall	27 (22%)
Summa användbara svar	92 (78%)
Totalt	119

Användbara svar utgöres vid undersökningstillfälle II av 78%. Att bortfallet minskat jämfört med undersökningstillfälle I, måste i hög grad tillskrivas förhållandet att samtliga som skulle intervjuas bodde inom ett mycket begränsat område samt intervjuarnas ihärdighet att nå så många som möjligt.

Det är självklart att mycket hinner hända i Norr-liden mellan de båda undersökningstillfällena. För vår del innebär det att vi varit tvungna att i fortsättningen arbeta med tre grupper boende, beroende på när de intervjuats. Eftersom redovisningen ges för dessa grupper var för sig, när så är möjligt, skall vi här precisera vilka grupperna är och hur stora de är.

1. De hushåll som endast intervjuats vid undersökningstillfälle I. Denna grupp består av 14 hushåll och kallas i rapporten t1.
2. De hushåll som intervjuats både vid undersökningstillfälle I och II (panelen). Denna grupp består av 56 hushåll och kallas i rapporten T1/T2 (T1 = undersökningstillfälle I, T2 = undersökningstillfälle II).
3. De hushåll som endast intervjuats vid undersökningstillfälle II. Denna grupp består av 36 hushåll och kallas i rapporten t2.

7 BAKGRUNDSDATA

7.1 Hushållen

I detta avsnitt skall vi ge en beskrivning av de studerade hushållen i Norrliden med avseende på de variabler, som behandlats vid undersöknings-tillfällena. Följande variabler redovisas:

- hushållsstorlek (vuxna och barn)
- civilstånd
- ålder
- socialgrupp
- förvärvsarbete
- inkomst

7.1.1 Hushållsstorlek

Med barn avses hushållsmedlem som är 15 år eller därunder.

Tabell 03 Hushållstyp - vuxna och barn

	t1	T1	T2	t2
1v	1	7	5	6
1v+1b	1	2		3
2v	8	20	17	14
1v+2b				1
2v+1b	1	12	16	6
3v		2	3	2
2v+2b	2	7	8	2
3v+1b	1			1
2v+3b		4	4	
3v+2b			1	1
2v+4b		2	1	
3v+3b			1	
Summa	14	56	56	36

Den vanligaste hushållsstorleken består i samtliga grupper av 2 vuxna (utan barn). I T1/T2 återfinns vi de större hushållen och det är intressant att konstatera en viss förskjutning mot större hushåll mellan de båda undersökningstillfällena (i 6 fall har hushållet utökats med ett barn). I t2 utgöres 3/4 av hushåll bestående av högst 2 personer.

I hela materialet förekommer hemmavarande "barn" över 15 år endast i 5 hushåll.

7.1.2 Civilstånd

Civilstånd har vi valt att redovisa för män resp kvinnor var för sig, därför att det föreligger skillnader mellan könen.

Tabell 04a Mannens civilstånd

Civilstånd	t1	T1	T2	t2
Gift	5	34	40	12
Ogift, änkl., skild	7	16	11	16
Ej aktuellt	2	6	5	8
Summa	14	56	56	36

Tabell 04b Kvinnans civilstånd

Civilstånd	t1	T1	T2	t2
Gift	5	34	40	12
Ogift, änka, skild	9	18	13	21
Ej aktuellt		4	3	3
Summa	14	56	56	36

Andelen gifta resp ogifta varierar beroende på undersökningsgrupp. I T1/T2 är fler gifta än i de två

andra grupperna. I 6 fall har giftermål ingåtts mellan de båda undersökningstillfällena i T1/T2. Vi återfinner totalt fler ensamstående kvinnor än män i materialet. Andelen ogifta kvinnor är särskilt markant i t2.

7.1.3 Alder

Alder redovisas genom att vi ger fördelningar för män resp kvinnor på födelseår.

Tabell 05a Mannens födelseår

Födelseår	t1	T1	T2	t2
- 1909		2		1
1910 - 1919				2
1920 - 1929	1	5		
1930 - 1939	1	10		7
1940 - 1949	6	30		14
1950 -	4	2		4
Ej aktuellt	2	7		8
Summa	14	56		36

Tabell 05b Kvinnans födelseår

Födelseår	t1	T1	T2	t2
- 1909		1		2
1910 - 1919		4		1
1920 - 1929	1	4		1
1930 - 1939	1	5		7
1940 - 1949	4	26		15
1950 -	8	12		7
Ej aktuellt		4		3
Summa	14	56		36

Tabell 05c Barnens ålder

Ålder	t1	T1	T2	t2
spädbarn (under 1 år)		3	7	2
småbarn (1-6 år)	3	11	9	4
skolbarn (7-15 år)	1	6	8	6
spädbarn + småbarn		1	3	1
spädbarn + skolbarn			1	
småbarn + skolbarn		3	3	
spädbarn + småbarn + skolbarn		1	1	
Ej aktuellt	10	31	24	23
Summa	14	56	56	36

Hushållsmedlemmarna i T1/T2 är i genomsnitt något äldre än i de andra grupperna. Hushållsmedlemmarna är till övervägande delen under 35 år. Pensionärer förekommer över huvud taget inte i materialet. Barnantalet är som tidigare konstaterats störst i T1/T2. I den gruppen förekommer barn i mer än hälften av hushållen. För de andra grupperna är andelen betydligt lägre.

7.1.4 Socialgrupp

För att få en grov bild av den sociala sammansättningen av hushållen har vi valt att använda Swedners socialgruppsindelning (Swedner, H, 1965, Rapport med resultat från biblioteksundersökningen i Malmö våren 1964. Sociologiska institutionen, LU. Stencil sid 7-8. Lund). Denna indelning bygger enbart på yrkesuppgiften och vi gör klassificeringen genom att ta hänsyn till den hushållsmedlem som har "högst" socialgrupp.

Tabell 06 Socialgruppstillhörighet

Socialgrupp	t1	T1	T2	t2
I		2	2	1
IIA	2	3	5	6
IIB	6	19	18	15
III	5	28	24	7
Oklassifierbar	1	4	7	7
Summa	14	56	56	36

Övervägande delen (c:a 3/4) av hushållen tillhör socialgrupp IIB eller III. Endast enstaka hushåll tillhör I. Till gruppen oklassifierbar har förts studerande och arbetslösa.

7.1.5 Förvärvsarbete

Graden av förvärvsarbete belyses genom att vi redovisar hur stor andel vuxna i hushållen som förvärvsarbetar resp ej förvärvsarbetar.

Tabell 07 Förvärvsarbete

Antalet vuxna i hushållet	t1	T1	T2	t2
<u>1 vuxen</u>				
förvärvsarbete	2	7	7	7
ej förvärvsarbete		1	1	1
<u>2 vuxna</u>				
båda förvärvsarbete	6	22	18	13
en förvärvsarbete	4	21	20	9
ej förvärvsarbete	1	3	3	1
<u>3 vuxna</u>				
förvärvsarbete (alla)		1	3	2
ej förvärvsarbete		1	1	1
<u>4 vuxna</u>				
förvärvsarbete (alla) 1				
ej förvärvsarbete				
ej svar			3	2
Summa	14	56	56	36

7.1.6 Inkomst

Uppgifter om hushållens inkomst samlades in genom att vi vid intervjun frågade:

"Hur stor inkomst beräknar Ni att hushållet sammanlagt kommer att ha före skatt under 1971 (alt 1972)?" Fasta svarsalternativ i 5.000-kronorsintervall fanns upp till 50.000 kronor. Följande fördelning erhöles:

Tabell 08 Inkomstfördelning vid undersöknings-
tillfälle I resp II

Hushållsinkomst (kr)	t1	T1	T2	t2
- 15.000		3	5	2
15.001 - 30.000	4	17	17	7
30.001 - 50.000	10	29	18	16
50.001 -		5	16	9
ej svar		2		2
Summa	14	56	56	36

Medianinkomsten i hela materialet är c:a 35.000 kronor. Endast ett fåtal hushåll har en inkomst under 15.000 kronor. Intressant är att märka inkomstförskjutningen uppåt i T1/T2.

7.1.7 Sammanfattning

- De vanligaste hushållstyperna består av 2 vuxna eller 2 vuxna och 1 barn, endast i undantagsfall förekommer större hushåll såsom 2 vuxna och 3 resp 4 barn.
- Hemmavarande "barn" över 15 år förekommer endast i fem av hushållen.
- Beträffande civilstånd föreligger vissa skillnader mellan T1/T2 och de båda andra grupperna; sålunda är fler gifta i T1/T2, i 6 hushåll har man gift sig mellan undersökningstillfällena i den gruppen.

- I åldershänseende dominerar de unga hushållen kraftigt, i mer än hälften av hushållen är de vuxna personerna födda 1940 eller senare, pensionärer förekommer inte.
- Andelen barn är störst i T1/T2 och till övervägande del handlar det om små barn.
- Relationen mellan hushållsmedlemmarna tycks något mera "stabil" i T1/T2 än i de båda andra grupperna, dvs fler är gifta.
- Om vi tillåter oss använda gängse socialgruppsindelning efter yrken dominerar socialgrupperna II och III stort.
- Medianinkomsten i de tre grupperna är c:a 35.000 kronor.

7.2 Lägenheterna

7.2.1 Basplanerna

Som tidigare framgått finns det fem lägenhetstyper i kv Marmorn och Porfyren. Dessa är

Typ A	51 kvm
Typ B	53 kvm
Typ C	63 kvm
Typ D	82 kvm
Typ E	102 kvm

De olika lägenhetstypernas basplaner finns redovisade i bilaga 1 sid 10, 12, 14 och 17. Lägenheterna förekommer även spegelvända, men i det fortsatta rapporterandet kommer icke dessa att särskiljas, eftersom anpassbarheten torde vara densamma.

Tabell 09 Fördelning av lägenhetstyper
i Norrliden

Lägenhets- typ	Antal lägenheter när hela området är utbyggt	Antal under- sökta lägen- heter
A	20	7
B	20	6
C	150	37
D	206	50
E	36	6
Summa	432	106

Vi har alltså tagit med ungefär en fjärdedel av områdets lägenheter i undersökningen. Fördelningen mellan olika lägenhetstyper i undersökningsmaterialet motsvarar i stort den för hela området.

7.2.2 Planlösningar

I bilaga 1 finns efter varje basplan ett antal möblerade planförslag som skall vara till hjälp för de boende vid planval. För typ A finns 5 varianter, för typ B 4, för typ C 14, för typ D 17 samt för typ E 16 varianter.

De boende har haft möjlighet att förutom dessa varianter även kunna välja andra "egna" varianter.

Tabell 10 Planlösning vid inflyttning i
Norrliden

Grupp		t1	T1/T2	t2	Summa
Lägen- hetstyp					
A					
enligt Bofakta			2	1	3
egen variant			2	2	4
B					
enligt Bofakta			1	3	4
egen variant			2		2
C					
enligt Bofakta	9		12	12	33
egen variant			3	1	4
D					
enligt Bofakta	4		19	14	37
egen variant	1		10	2	13
E					
enligt Bofakta			3	1	4
egen variant			2		2
Summa					
		14	56	36	106

Det visar sig att 4/5 har valt planlösning bland dem som föreslås i Bofakta medan den återstående femtedelen gjort "egna" varianter. Hur valet av planlösning gått till skall redovisas i kapitel 8.

Att karaktärisera plantyper endast efter rumsantal är det vanligaste sättet. Vi tycker dock detta är för grovt mått. Vi kommer därför i fortsättningen att skilja mellan 1/2-rum och 1/1-rum. 1/2-rum är ensängsrum, medan 1/1-rum kan utnyttjas som tvåsängsrum med plats även för kompletterande möbler utöver sängarna. R = helrum. A = allrum. K = kök.

Tabell 11 Antal varianter för varje plantyp.
Inom () antalet egna varianter. Samtliga grupper. Även skillnader i garde-
robsplacering är medräknade.

Lägen- hetstyp Plantyp						Summa
	A	B	C	D	E	
1 RA	1	2 (2)				3 (2)
2 RK	5 (3)	2	7 (3)			14 (6)
$1\frac{1}{2}$ RA			3 (1)			3 (1)
$2\frac{1}{2}$ RK			2	3 (2)		5 (2)
2 RA				1		1
$1\frac{2}{2}$ RA				1 (1)		1 (1)
3 RK				7 (4)		7 (4)
$2\frac{2}{2}$ RK				6 (2)		6 (2)
$2\frac{1}{2}$ RA				2 (1)		2 (1)
$3\frac{1}{2}$ RK				1		1
$2\frac{3}{2}$ RK					1	1
4 RK					1	1
$3\frac{2}{2}$ RK					3 (2)	3 (2)
Summa	6 (3)	4 (2)	12 (4)	21 (10)	5 (2)	48 (21)

Tabell 12 Antal lägenheter för varje plantyp.
Inom () antalet med egna varianter.
Samtliga grupper.

Plantyp \ Lägen- hetstyp						Summa
	A	B	C	D	E	
1 RA	1	2(2)				3(2)
2 RK	6(3)	4	29(3)			39(6)
1½ RA			3(1)			3(1)
2½ RK			5	4(2)		9(2)
2 RA				1		1
1½ RA				1(1)		1(1)
3 RK				13(4)		13(4)
2½ RK				28(5)		28(5)
2½ RA				2(1)		2(1)
3½ RK				1		1
2½ RK					1	1
4 RK					2	2
3½ RK					3(2)	3(2)
Summa	7(3)	6(2)	37(4)	50(13)	6(2)	106(24)

För samtliga 106 hushåll i materialet finns det 48 olika planvarianter, varav 21 är sådana som inte finns i Bofakta (bilaga 1). För de 14 hushållen i grupp t1 finns 7 planvarianter. För grupp T1/T2:s 56 hushåll är antalet 35. För de 36 hushållen i grupp t2 är motsvarande antal 21.

Denna bild av planvariation är något överdriven, eftersom här finns med alla varianter, även skillnader i garderobsplacering. Nedan har sådana varianter tagits bort, då sådana skillnader definitions- mässigt inte ingår i flexibiliteten. I flexibiliteten

inräknas skillnader i rumsstorlekar, rumsantal och rumssamband.

För lägenhetstyp A är det två av varianterna om 2 RK som endast skiljer sig vad beträffar en garderobsplacering. Samma är förhållandet för två varianter av samma plantyp för lägenhetstyp B. För lägenhetstyp C är det tre av varianterna som endast skiljer sig vad beträffar en dörrslagning och en garderobsplacering. Ur flexibilitetssynpunkt är det således 44 olika planvarianter för de 106 hushållen, om man inte särskiljer varianter med samma plantyp utan endast ser till uppdelningen i olika plantyper för de olika lägenhetstyperna.

I uppdelningen i plantyper har här beaktats antal hel- och halvrum samt förekomst av allrumslösning. Det finns i materialet två plantyper för vardera lägenhetstypen A och B, 3 för typ C, 7 för typ D och 3 plantyper för lägenhetstyp E. Totalt 18 olika.

7.3 Tidigare bostad - Norrlidenbostaden

I detta avsnitt skall vi redovisa några bakgrundsvariabler för den tidigare bostaden. Den jämförs också med Norrlidenbostaden. I bilaga 2 redovisas möblerade planer för varje hushåll. Dessa planer omfattar tidigare bostad och Norrlidenbostaden, både som den tänktes möbleras och som den faktiskt kom att möbleras och användas. Vi rekommenderar läsaren att där se på grupperna t1 och T1/T2 för att få ett visuellt intryck av skillnaderna mellan de två bostäderna och deras tänkta och faktiska möblering. Man kan då observera variationer i förändring.

7.3.1 Läge

Av de undersökta hushållen bodde i t1-gruppen 10 hushåll i Kalmar och 4 på annan ort, medan motsvarande siffror för T1/T2-gruppen är 41 resp 15.

7.3.2 Hustyp

Av de 14 hushållen i t1 kom 2 hushåll från villa. Motsvarande för T1/T2 är 9 av 56 hushåll. I övrigt kom man från flerfamiljshus, som ofta var av äldre datum.

7.3.3 Lägenhetsstorlek

Lägenhetsstorleken redovisas dels efter plantyp, dels efter ytstorlek. Vid redovisning efter plantyp har vi valt att skilja mellan hel- och halvrum för såväl den tidigare som den nuvarande bostaden. För 18 hushåll från första intervjutillfället saknar vi exakta uppgifter om planlösningen, eftersom intervjun utfördes som telefonintervju och i ett par fall utfördes intervjuer på annan plats än i bostaden. Detta har medfört att i t1-gruppen saknas uppgift för 2 hushåll och i T1/T2-gruppen för 16 hushåll.

Tabell 13 Plantyper för tidigare bostad och Norrlidenbostaden (t1).

Plantyp tidigare bostad \ Plantyp Norrliden	2 RK	2 $\frac{1}{2}$ RK	Summa
$\frac{1}{2}$ R	1		1
1 R	1	1	2
1 RKv	1		1
1 RK	2		2
2 RK	2	3	5
3 RK		1	1
Uppgift saknas	2		2
Summa	9	5	14

Tabell 14 Plantyper för tidigare bostad och Norrlidenbostaden (T1/T2)

Plantyp Norrliden											
	1R	2RK	1 $\frac{1}{2}$ RA	2 $\frac{1}{2}$ RK	1 $\frac{2}{2}$ RA	3RK	2 $\frac{2}{2}$ RK	3 $\frac{1}{2}$ RK	2 $\frac{3}{2}$ RK	4RK	3 $\frac{2}{2}$ RK Summa
Plantyp tidigare bostad											
1 $\frac{1}{2}$ R		1		1							2
1R	2	3	1			1					7
1RKv			1			1					2
1RK		2				1					3
1 $\frac{1}{2}$ RKv						1					1
1 $\frac{1}{2}$ RK		1									1
2RKv							1				1
2RK				3	1	2	7	1		1	15
2 $\frac{1}{2}$ RK		1					1				2
3RK		2				1			1		4
3 $\frac{1}{2}$ RK						1				1	2
Uppgift saknas	1	2		3		3	5		1	1	16
Summa	3	12	2	7	1	11	14	1	1	3	56

De två grupperna omfattar 12 resp 40 hushåll som vi har kompletta uppgifter för. Hushållen disponerar i fyra fall bostäder som har lägre sovplatskapacitet, medan den allra största delen, 44 hushåll, nu disponerar bostad med större sovplatskapacitet. Fyra har samma sovplatskapacitet.

Vi har också valt att redovisa skillnaden i lägenhetsstorlek i antal kvm. Den tidigare bostadens storlekar har grupperats i intervall som överensstämmer med lägenhetsytorna i Norrliden.

Tabell 15 Ytstorlek i tidigare bostad och Norrlidenbostaden (tl)

Yta Norrlidenbostaden (kvm)			
	63	82	Summa
Yta tidigare bostad (kvm)	Typ C	Typ D	
- 50	6	1	7
51 - 52			
53 - 62	1	1	2
63 - 81	1	2	3
82 - 101		1	1
ej svar	1		1
Summa	9	5	14

Tabell 16 Ytstorlek i tidigare bostad och Norrlidenbostaden (T1/T2)

Yta Norrlidenbostaden (kvm)						Summa
	51 Typ A	53 Typ B	63 Typ C	82 Typ D	102 Typ E	
Yta tidigare bostad (kvm)						
- 50	1	2	11	7		21
51 - 52				2		2
53 - 62	1			5		6
63 - 81		1	3	12	2	18
82 - 101			1	3	1	5
102 -					2	2
ej svar	2					2
Summa	4	3	15	29	5	56

Av de 67 hushåll, som det finns uppgifter för, hade 54 hushåll en bostad som var mindre än den Norrlidenbostad de planerade att flytta till. Det är tydligt att den större delen av hushållen bott i betydligt mindre bostäder tidigare både till yta och sovplatskapacitet, något markantare för det senare, vilket torde hänga samman med planlösningstekniska skillnader.

De 7 hushåll som bott i $\frac{1}{2}$ R och 1R har endast disponerat del av bostad och varit antingen inneboende eller boende hos föräldrar.

7.3.3 Hyra

Uppgifterna om hyran för den tidigare bostaden inhämtades vid intervjun, medan uppgifterna om Norrlidenbostaden har tagits ur Bofakta.

Tabell 17 Hyra i tidigare bostad och i Norrlidenbostaden (t1)

Tidigare bostad	Norrlidenbostaden		
	Typ C (457)	Typ D (558)	Summa
- 299	5	4	9
300 - 349	2		2
350 - 399			
400 - 449		1	1
450 - 499	1		1
ej svar	1		1
Summa	9	5	14

Tabell 18 Hyra i tidigare bostad och i Norrlidenbostaden (T1/T2)

Tidigare bostad	Norrlidenbostaden					Summa
	Typ A (382)	Typ B (391)	Typ C (457)	Typ D (558)	Typ E (660)	
- 299	1	1	4	8		14
300 - 349			3	2		5
350 - 399			2	5	1	8
400 - 449			1	3		4
450 - 499		1		3	2	6
500 - 549			1	3		4
550 - 599				1		1
600 - 649				1	1	2
650 - 699				1		1
700 -				1	1	2
ej svar	2	1	2			5
ej aktuellt	1		3			4
Summa	4	3	16	28	5	56

I t1 har samtliga hushåll fått högre hyra/månad. I T1/T2 är förhållandet detsamma, utom för fem hushåll som fått lägre hyreskostnad i Norrliden.

7.3.4 Anledning till byte av bostad

Vid undersökningstillfälle I ställdes följande fråga med anledning av byte av bostad: "Av vilken anledning flyttar Ni härifrån?". Svaren på frågan fördelar sig på följande sätt.

Tabell 19 Anledning till byte av bostad

Anledning	t1	T1/T2	Summa
Trångboddhet	4	14	18
Byte av arbete	2	9	11
Vill ha eget	2	8	10
Skall flytta ihop	4	3	7
Få bättre bostad	2	3	5
Trivs inte		4	4
För hälsans skull		3	3
Väntar barn		2	2
Huset skall rivas		2	2
För långt till arbetet		2	2
Andra anledningar		4	4
Ej svar		2	2
Summa	14	56	70

I tabellen anges endast det skäl de boende angett först i sina svar. Trångboddhet, byte av arbete och en önskan om att flytta till egen bostad dominerar i svaren. Vi skall även lägga märke till att det uppges betydligt fler anledningar i T1/T2 än i t1, men att de mest frekventa för T1/T2 även finns för t1.

7.3.5 Erbjudande om annan bostad i Kalmar

För att få en uppfattning om i vilken omfattning de intervjuade haft möjlighet att välja bostad i Kalmar ställde vi följande fråga: "Fick Ni erbjudande om någon annan bostad i Kalmar?". 4 hus-

håll i t1 och 26 i T1/T2 uppger att de fick det. Dessa 30 hushåll frågade vi varför de valde Norrliden. Skälen är skiftande och vi skall återge de mest frekventa.

5 hushåll säger "ingen insats", 4 "ny lägenhet", 3 "storleken" och 6 "möjlighet att själv bestämma var väggarna placeras".

2 av hushållen i t1 och 10 i T1/T2 uppger att de tvekade inför valet att flytta till Norrliden och 7 av dessa anger hyrans storlek som orsak till tveksamheten.

7.3.6 Sammanfattning

- C:a 3/4 av hushållen i t1 och T1/T2 bodde före inflyttningen i Norrliden i Kalmar kommun.
- Så gott som samtliga hushåll bodde i mindre lägenhet än den de flyttade till i Norrliden.
- Många hushåll fick fler rum i Norrliden jämfört med tidigare bostad, antalet sovrum ökar.
- Nästan samtliga hushåll fick högre månadshyra än de haft tidigare; i några fall rör det sig om en fördubbling.
- Den främsta anledningen till byte av bostad är "trångboddhet", "byte av arbete" eller "vill ha eget".
- Nästan hälften av hushållen anger att de kunde välja på bostad i Kalmar i annat område än Norrliden.
- Fördelarna med Norrliden uppges vara: "ingen insats", "ny lägenhet", "storleken" och "möjlighet att själv bestämma var väggarna placeras".

I föregående kapitel har redovisats bakgrundsdata för hushållen och tidigare bostad samt för bostäderna i Norrliden. En av de centrala sakerna med anpassbarheten är omständigheterna kring val av lägenhetsplan. I detta kapitel skall vi gå närmare in på detta och beskriva vilka planer som valts, varför planlösningen valts, vem som valt den, information inför valet samt vad de intervjuade anser betyder mest vid val av bostad.

8.1 Sökt bostadstyp

Tabell 20 Önskad bostad resp vald lägenhetstyp i Norrliden

Lägenhetstyp i Norrliden Önskad bostad	A	B	C	D	E	Summa
1 rok	1	1		2		4
2 rok	2	1	17	4		24
3 rok		1	2	19	1	23
4 rok			1	5	3	9
5 rok					1	1
Ej aktuellt	1		4	4		9
Summa	4	3	24	34	5	70

61 av de 70 hushållen från det första intervju-tillfället har haft önskemål om lägenhetstyp. Dessa önskemål har sedan inte helt motsvarat valet av lägenhetsstorlek i Norrliden. Om man utgår från att typerna A, B och C normalt skulle vara på 2 rum och kök, att typ D skulle vara på 3 rum och kök samt att typ E skulle vara på 4 rum och kök, har 1/6 valt en mindre lägenhetstyp och 1/6 en större lägenhetstyp än de önskade.

1/3 av hushållen har valt en bostad efter önskemål.

Denna relation mellan önskemål och vald lägenhetstyp är i det här sammanhanget inte helt relevant, eftersom varje lägenhet kan anta flera planlösningar. Därför följer nedan en mera detaljerad skildring av relationen önskad bostad - vald bostad.

Tabell 21 Önskad bostad resp vald plantyp fördelad på lägenhetstyp i Norrliden

Önskad Lägenhetstyp/plantyp																										
bostad		A		B		C		D		E																
1RA		2RK		1RA		2RK		1 $\frac{1}{2}$ RA		2 $\frac{1}{2}$ RK		1 $\frac{1}{2}$ RA		2 $\frac{1}{2}$ RK		3 $\frac{1}{2}$ RK		2 $\frac{3}{2}$ RK		4RK		3 $\frac{1}{2}$ RK		Summa		
1 rok	1			1					1						1											4
2 rok		2			1	14		1	2	1				2	1											24
3 rok				1			1	1				1		6	11	1								1		23
4 rok									1	1					4			1	1					1		9
5 rok																								1		1
Ej aktu- ellt	1						3		1					3	1											9
Summa	2	2	1	1	18	2	4	3	1	11	18	1	1	1	1	3	70									

Tabellen ovan visar att endast 5 hushåll har valt färre antal rum än de önskat. 33 hushåll har valt samma antal rum som önskat. 5 av dessa har valt detta i en lägenhet som normalt skulle haft ett rum mindre. 23 har valt fler rum än man önskat. Av dessa har 18 hushåll gjort ett rum mer än de önskat i lägenheten som normalt skulle haft det önskade antalet rum. Exempelvis har 11 hushåll som önskat 3 rok valt D-typen med planlösning på $2\frac{2}{2}$ RK.

8.2 Motiv till planval

Vid undersökningstillfälle I ombads intervjupersonerna att motivera valet av plan för bostaden som de skulle flytta in i. I detta avsnitt redovisar vi dessa motiv hushållsvis. Vi har valt att göra redovisningen utförlig, eftersom vi menar att en sådan ger en god överblick över vidden av skäl till varför ett hushåll valt en viss plan.

I nedanstående uppställning redovisas de olika fallen grupperade efter hushållstyp vid första intervjutillfället. Inom varje hushållstyp är hushållen ordnade efter plantyp. För varje hushåll redovisas plantypen hos den valda planlösningen och planlösningens beteckning i enlighet med Bofakta i bilaga 1. Vidare redovisas motivet till val och den tidigare bostadens plantyp och yta. För de fall då rumsstorlekarna inte varit kända har planen beskrivits med rum och kök utskrivna. För att hushållens motiv skall kunna knytas till de enskilda fallen har också angivits resp nummer i bilaga 2, där planmaterialet redovisas.

En precisering bör göras. Vid första intervjutillfället var 8 av hushållen på 2 vuxna ännu inte bildade. Intervjupersonen bodde ensam men det nya hushållet skulle bildas i och med inflyttningen i Norrliden. Det gäller följande nummer i bilaga 2: 13, 16, 17, 27, 28, 54, 62 och 80. Intervjupersonerna bodde då ~~41~~ föräldrahem eller som inneboende.

Hushållstyp: 1 vuxen

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
1RA A3	Första våningen. Gärna öppet mellan kök och var- dagsrum. Ganska lik den gamla bostaden.	2RK 57 kvm	2
2RK A1	Planen hade blivit före- slagen.	ej ak- tueellt	37 Flyttade ej in i vald plan utan i C23
1RA B5	Man får större rum när väggen mellan rummet och köket är borta. I rummet går inte in både matbord och sittgrupp och då är det bättre att kunna kom- binera matbordet med köket. Dörren in till lilla rum- met kunde man få mitt på väggen, men detta skulle göra att man inte fick in två sängar.	1R 10 kvm	8
1RA B6	Det blev luftigt att inte ha dörr till kök och rum.	1R 15 kvm	9
2RK B1	Köket avskilt från stora rummet. Sängkammaren och arbetsrummet för sig själv. Det kan se anskrämligt ut i arbetsrummet. Man måste ha pappren uppe.	3RK 72 kvm	7

forts Hushållstyp: 1 vuxen

69

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se Bilaga 2 nr
2 RK C1	Ej valt själv.	2RK 60 kvm	14
2RK C20	Fick lägenheten på åter- bud.	3RK 80 kvm	35
3RK D24	Ej valt själv.	2 rum, kök 60 kvm	79

Hushållstyp: 1 vuxen + 1 barn

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2RK C3	1) dörr in till stora rummet 2) balkong i sovrummet 3) bra utrymme med skåp och garderober 4) ville inte ha tre rum eftersom rummen blev så små.	1R 16 kvm	21
$2\frac{1}{2}$ RK D15	Ej valt själv.	2RKv 50 kvm	72
$2\frac{1}{2}$ RK D20	För att man fick flera rum på 82 kvm.	3 rum, kök 79 kvm	76

Hushållstyp: 2 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2RK A1	Trevligare med vägg mellan kök och rum.	1 $\frac{1}{2}$ RK 40 kvm	1
2RK A7	Dörrarna gick bäst så. Trivsammare att avdela köket från rummet. Visserligen finns det utsug. Nackdelen blev att köket blev för litet.	1rum, kök	3
2RK C1	Rummet och köket ligger ihop. Sovrummet ligger avskilt.	1RK 37 kvm	13
2RK C1	Först valdes C1, men när familjen fick veta att tillökning väntades ändrade man till C3 för att en barnsäng skulle få plats. Ev kan man på C1 sätta igen dörren till vardagsrummet från köket.	1RK 35 kvm	15
2RK C1	Vettigast, största vardagsrummet.	1 $\frac{1}{2}$ R 9 kvm	16
2RK C1	Man kommer in till stora rummet från köket, och att man kommer från stora rummet till hallen. Eftersom vi bara är två fanns det ingen anledning att ha tre rum. Rummen blev då ganska små.	för- äldrar	17

forts Hushållstyp: 2 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2RK C1	Det var det mest förnuft- iga. Ville inte ha tre rum för de skulle bli så små. Köket ihop med var- dagsrummet. Matplatsen i köket vid fönstret.	2RK 68 kvm	18
2RK C1	Tyckte det var onödigt med 1 rum tre rum eftersom vi bara var två. Vill gärna ha balkongen i vardagsrummet.	15 kvm	19
2RK C1	Den var bäst. De flesta var med 3 rum och dessa blev då så små. Bättre med ett stort rum. Det är svårt att möblera små rum. Ville ha ett riktigt kök.	1R 13 kvm	22
2RK C1	Fönster i köket. Fanns treor också men det ville vi inte ha för då blev köket för litet.	1RK 26 kvm	23
2RK C1	Bäst. Trivas fint. Passar möbleringen.	1RK 44 kvm	24
2RK C2	Att köksbordet kom bort från fönstret. Annars hade man kommit precis vid fönstret och så var det en dörr in där. Kombinationen med 3 rum valdes <u>inte</u> därför att det 3:erummet hade bli- vit så litet att man inte haft någon nytta av det.	1RKv 40 kvm	20

forts Hushållstyp: 2 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2RK C3	Mest praktisk. Möblerbar- het. Balkong till säng- kammare. Sovrum till köket. Större förråds- utrymme.	4 rum, kök 100 kvm	26
2RK C4	Vi ville inte ha den till en trea. C3 och C7 valdes mellan. C3 valdes inte eftersom det blev dålig kontakt mellan vardagsrum och kök. C4 gör att det inte blir så lång korridor.	1R 11 kvm	27
2RK C4	Endast användning för två rum just nu.	$\frac{1}{2}$ R 6 kvm	28
2RK C22	Vill ha fönster i köket. Ett stort och ett litet rum. Huvudsaken att man får plats med sängar i sovrummet. Vill inte ha skåp i hallen. Flyttade in dem i förrådet. Blev större plats i hallen då.	1R 15 kvm	36
$1\frac{1}{2}$ RA C9	Att få ett rum till barnet. Vill ha öppet mellan kök och rum, för det är så litet. Finns ju köksfläkt. Det blir luftigare. Enda lösningen där sängen fick plats ordentligt.	1RKv 45 kvm	30

forts Hushållstyp: 2 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
1 $\frac{1}{2}$ RA C19	Allrum = kök och vardags- rum i ett, vi fick ut så mycket av så litet.	1R 12 kvm	34
2 $\frac{1}{2}$ RK C13	Barnkammare, sovrum, stort allrum var för sig. Kan gå ut åt båda hållen.	1 rum, 40 kvm	33
2 $\frac{1}{2}$ RK D25	Mer användning för ett mindre rum än två lika stora. Bara två personer.	$\frac{1}{2}$ R 6 kvm	80
2 $\frac{1}{2}$ RK D34	Liknar Vivalla. Passar be- hoven och möblerna. Spisen, kök pelare, förråd och bad låser.	2 rum, 65 kvm	84
3RK D1	Det gick ihop med möbler- ingen som vi hade tänkt oss.	1RKv 36 kvm	56
3RK D2	Inte så små rum; bästa alternativet av dem som var valbara.	1R 14 kvm	62
3RK D2	Ville ha fritt till ett rum för att kunna hyra ut. Fritt till köket utan att störa oss. Vardagsrum åt det håll där balkongen är. Om vi hade valt inflytt- ning nästa månad hade vi inte fått så fritt läge. Vi fick välja.	1 $\frac{1}{2}$ RKv 50 kvm	60

forts Hushållstyp: 2 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
3RK D23	Vill ha möblerna i en följd. Bra med stora öpp- ningar. Kontakt med hela lägenheten. Ligger på nedre botten.	3RK 73 kvm	78
$2\frac{2}{2}$ RK D13	Få in alla möblerna. Bra utrymme. Valde mellan D10 och denna, men då man inte får göra hål i de flexibla väggarna valdes D13 (hålen gällde bokhyllan).	2RK 65 kvm	67
$2\frac{2}{2}$ RK D15	Ville inte ha ingång från hallen till köket. Ville ha två små rum. Köket och vardagsrummet är <u>inte</u> i ett.	1R 16 kvm	54
$2\frac{2}{2}$ RK D15	Fått den tilldelad. (Sedan ändrat före inflytt-kök- ning till 3RK.)	3 rum, 86 kvm	74

Hushållstyp: 2 vuxna + 1 barn

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2RK C1	Rummen blev så små om man gjorde en trea. Rummen blev större och ljusare med en tvåa. Ville ha bal- kong i stora rummet.	$2\frac{1}{2}$ RK 72 kvm	25

forts Hushållstyp: 2 vuxna + 1 barn

Vald plan-lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till-fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2 $\frac{1}{2}$ RK C8	Att man kunde få det lilla rummet bredvid sitt eget rum. Köket har fönster. Att det finns vägg mellan kök och vardagsrum. Om man har barn är det ganska opraktiskt om det inte finns vägg.	2RK 50 kvm	29
2 $\frac{1}{2}$ RK C13	Föreslogs denna plan av Bostadsförmedlingen och bestämde oss för den därför.	2RK 39 kvm	32
2 $\frac{1}{2}$ RK D4	Får stort rymligt vardagsrum. Dottern får eget rum.	2 rum, kök 62 kvm	63
1 $\frac{2}{2}$ RA D28	Vi behövde ett vardagsrum, ett sovrum till oss och ett rum till flickan. Vi tyckte att denna lösningen var den bästa, eftersom vi fick ett rum på köpet.	2RK 52 kvm	81
3RK D1	Passade oss. För vår del var den bäst planerad.	1RK 43 kvm	57
3RK D1	Det blev bra storlek på rummen.	2 rum, kök 52 kvm	59
3RK D2	3 rum. Rejåla fyrkanter, inte behov av flera rum ännu. Behov av trafik genom köket från sovrummet p g a baby.	3 rum, kök 67 kvm	61

forts Hushållstyp: 2 vuxna + 1 barn

Vald plan-lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till-fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
3RK D22	Fått överta efter kamrat.	2RK 63 kvm	77
3RK D29	Bäst efter vår smak. Tre rum - flickan får eget.	2RK 74 kvm	82
$2\frac{2}{2}$ RK D13	Fick två små rum. Vardagsrummet litet större. Dörr mellan köket och vardagsrummet. Garderober i alla sovrummen.	2RK 68 kvm	52
$2\frac{2}{2}$ RK D13	Stort vardagsrum, stort kök. Eget rum till flickan.	2RK 65 kvm	66
$3\frac{2}{2}$ RK E15	Pojken nära till sitt rum utifrån. Inte beroende av matvrå, därför litet kök med allrumslösning. Stort allrum. Arbetsrummet mer avskilt. Plats med två arbetsplatser. Slapp insyn i allrummet från entrén.	3RK 81 kvm	103

Hushållstyp: 3 vuxna

Vald plan-lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till-fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
$2\frac{1}{2}$ RK C13	Ville inte ha köket och rum i ett. Har inte valt resten själv. Det var ju så på ritningen.	2RK 63 kvm	31

forts Hushållstyp: 3 vuxna

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
3RK D1	Flickan fick eget stort rum.	$3\frac{1}{2}$ RK 101 kvm	58

Hushållstyp: 2 vuxna + 2 barn

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
$2\frac{2}{2}$ RK D13	Var sitt rum till flickor- na. Vardagsrummet stort.	2RK 64 kvm	64
$2\frac{2}{2}$ RK D13	De mindre barnen vardera ett rum. Köket bra som det kök tidigare. Vardagsrummet rymligt. Egen ingång direkt utifrån.	4 rum, 98 kvm	65
$2\frac{2}{2}$ RK D15	Var sitt sovrum till bar- nen.	3RK 84 kvm	53
$2\frac{2}{2}$ RK D15	KHem har bestämt.	2RK 57 kvm	70
$2\frac{2}{2}$ RK D15	Vi fick ut mest av den ytan.	3 rum, kök 79 kvm	73
$2\frac{2}{2}$ RK D20	Barnen kan få var sitt rum. Vardagsrummet avskilt från köket. Tvättmaskin får plats. Köksfläkt fanns. Köket centralt. Matvrån. Badrummet stort. Förrådet ligger i lägenheten.	2RK 59 kvm	55

forts Hushållstyp: 2 vuxna + 2 barn

Vald plan-lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till-fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2 $\frac{2}{2}$ RK D20	Mera rum på liten yta. Vardagsrummet var stort, sängkammare var man ville. Barnen längre ifrån.	2RK 60 kvm	75
2 $\frac{2}{2}$ RK D32	Balkongen fritt. Ingen ser in i köket. Fyra rum. Passar bra med två smårum till barnen. <u>Fritt läge.</u>	2 $\frac{1}{2}$ RK 77 kvm	83
3 $\frac{2}{2}$ RK E23	Ville ha ett TV-rum och ett vardagsrum. Barnen sitt rum.	3 $\frac{1}{2}$ RK 108 kvm	105

Hushållstyp: 3 vuxna + 1 barn

Vald plan-lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till-fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2 $\frac{2}{2}$ RK D10	Var sitt rum. Det ena rummet blev litet större.	2RK 67 kvm	51
2 $\frac{2}{2}$ RK D15	Fick den förprickad i Bo-fakta av KHeM.	2RK 65 kvm	69
3 $\frac{1}{2}$ RK D14	Största pojken som börjat skolan fick eget rum. Fick barnen avsides.	2RK 62 kvm	68
2 $\frac{3}{2}$ RK E12	Egna sovrum för barnen. Viktigt för barnen. Själv eget sovrum. Ganska lik tidigare uppdelning.	6 rum, kök 128 kvm	102
3 $\frac{2}{2}$ RK E17	För barnens skull.	2RK 65 kvm	104

Hushållstyp: 2 vuxna + 4 barn

Vald plan- lösning typ nr	Motiv till val	Bostad till- fälle I typ yta	Se bilaga 2 nr
2 ² / ₂ RK D15	För att vi skulle få 4 rum. Pojken skulle få eget rum. Återbudslägenhet.	2RK 46 kvm	71
4RK E8	Inget att välja på enligt bostadsförmedlingen.	4 rum, kök 82 kvm	101

8.3 Vem valde planen?

Vid det första intervjutillfället försökte vi utröna hur valet av plan gått till samt i vad mån hushållet fått hjälp från utomstående med valet. Resultatet återges för t1 och T1/T2.

Tabell 22 Vem valde planen?

	t1	T1/T2	Summa
hushållet självt	7	24	31
mannen själv		2	2
kvinnan själv		5	5
barn själv		1	1
mannen + kvinnan	3	5	8
med hjälp av släkt/vän	1	4	5
med hjälp av Kalmarhem	1	6	7
ej haft valfrihet	2	9	11
Summa	14	56	70

Avsikten var att hushållen skulle få bestämma sin planlösning. Till övervägande delen har detta även varit fallet. Några av hushållen har tagit hjälp av släkt/vän eller av Kalmarhem. 11 hushåll har inte

haft någon valmöjlighet utan har accepterat en tidigare bestämd planlösning. 3 av dessa hushåll har dock spontant uppgett att de varit fullt nöjda med det erbjudna alternativet.

För att få en uppfattning om de intervjuades attityd till möjligheterna att välja planlösning ställdes följande påstående (endast T1/T2): "Det gavs stor möjlighet till val av planlösning vid inflyttning". Följande svarsfördelning erhöles:

Gillar helt påståendet	26
Gillar på det hela taget påståendet	11
Varken gillar eller ogillar påståendet	5
Ogillar på det hela taget påståendet	3
Ogillar helt påståendet	9
ej svar	2
	56

Nästan hälften ansåg att det gavs stora möjligheter att välja planlösning. Cirka 1/3 ansåg att de inte haft särskilt stora valmöjligheter. Jämför med tabellen ovan.

8.4 Information inför valet

För att de hushåll som skulle flytta in i Norrliden skulle ha möjlighet att påverka utformningen av sin bostad redan vid inflyttningstillfället bestämdes det att de skulle ha möjlighet att tre månader dessförinnan välja planlösning. Denna idé uppmärksammades bl a av Bostadsstyrelsen och dagspressen (Kalmar var 1970 "Årets stad") och medförde att informationen kring Norrlidenprojektet kom att bli omfattande. Vi skall här nöja oss med att kortfattat återge tre informationskällor:

1. Bofakta

Ett försök att varudeklarera bostäder i flerfamiljshus utarbetat av Bostadsstyrelsen och prövat i Norrliden. Se bilaga 1.

2. Utställning

I Norrliden ordnades en utställning av Kalmarhem tillsammans med Bostadsstyrelsen. Denna innehöll exempel på planlösningar i full skala, modeller skala 1:10 av samtliga förslag i Bofakta. Avsikten med utställningen var att de som skulle flytta in i Norrliden speciellt skulle informeras om lägenheterna och området.

3. TV och press

I TV sändes ett halvtimmeslångt program främst om anpassbarhet, med Norrliden som exempel. I såväl lokal- som rikspress förekom i samband med utställningen en mängd artiklar om Norrliden.

I intervjun vid första intervjutillfället bad vi hushållen att redogöra för varifrån de fått information om lägenheterna och i vilken ordning de fått dessa informationer. Därefter fick de tala om huruvida de var nöjda med informationen. Dessutom ställde vi ett par frågor om utställningen och vilken betydelse den haft för val av planlösning.

I nedanstående tabell återges vilka informationskällor som uppgivits samt dessas frekvens.

Tabell 23 Frekvens av olika informationskällor

Antal hushåll Informa- tionskälla	t1	T1/T2	Summa
	(n=14)	(n=56)	(n=70)
Bostadsför- medlingen	8	39	47
Kalmarhem	13	40	53
Bofakta	14	54	68
Utställningen	5	33	38
Lokalpress	3	16	19
Annan press		7	7
TV	2	9	11
Bekanta/släkt	3	4	7
Besök i området		4	4
Projektören		4	4
Annat	1	3	4

Alla hushåll utom två har haft tillgång till Bofakta. Andra frekventa informationskällor är Stiftelsen Kalmarhem, bostadsförmedlingen och utställningen. Informationskällor har även varit lokal och övrig press samt TV.

Den erhållna informationen varierade mycket, varför vi lade vikt vid att särskilt studera ordningen i tiden, då hushållen kommit i kontakt med de olika informationskällorna.

Tabell 24 Informationskällor fördelade efter ordning i tiden då hushållen kommit i kontakt med dem

Informa- tionskälla \ Ordning	I		II		III		IV	
	t1	T1/T2	t1	T1/T2	t1	T1/T2	t1	T1/T2
Bostadsför- medlingen	7	27	1	8		2		
Kalmarhem	2	9	4	14	6	11	1	3
Bofakta	2	5	8	27	2	19	1	2
Utställningen		2		1	3	9	2	17
Lokalpress	1	6	-	1	1	4	1	4
Annan press		2						1
Annat sätt	2	5	1	2		1	1	7
Ej aktuellt				3	2	10	8	22
Summa	14	56	14	56	14	56	14	56

Vi kan i tabellen ganska väl se hur de intervjuade fått information inför valet av planlösning. Ett vanligt mönster är att man först besökt bostadsförmedlingen, där fått Bofakta, varpå man besökt Kalmarhem. Detta mönster är sedan ofta kombinerat med någon av de andra informationskällorna.

Vi har också frågat om man var nöjd, inte helt nöjd eller missnöjd med informationen, och finner då följande:

Tabell 25 "Är Ni nöjd, inte helt nöjd eller missnöjd med informationen?"

	t1	T1/T2	Summa
Nöjd	13	37	50
Inte helt nöjd	1	17	18
Missnöjd		2	2
Summa	14	56	70

Det ovanligt stora informationsflödet har resulterat i att endast två hushåll är missnöjda med informationen. 50 av de 70 hushållen förklarar sig nöjda med informationen.

Eftersom det gjordes en relativt stor satsning på utställningen om Norrliden skall vi här speciellt behandla vad de intervjuade har för inställning till den. På frågan om man besökt utställningen erhöll vi följande svar:

Tabell 26 "Har Ni besökt utställningen?"

	t1	T1/T2	Summa
Ja	5	33	38
Nej	9	22	31
Ej svar		1	1
Summa	14	56	70

31 i de båda grupperna har inte besökt utställningen. Dessa frågade vi varför de inte gjort det, och bland svaren skall följande noteras: 7 anger att de ej haft tid, 7 anger att de inte visste om utställningen, 4 att de inte bodde i Kalmar och därför inte hade någon möjlighet att besöka den, 3 "att det inte blivit av".

Till dem som besökt utställningen frågade vi: "Har utställningen haft någon betydelse för Ert val av planlösning?" Följande svar erhöills:

Tabell 27 "Har utställningen haft någon betydelse för Ert val av planlösning?"

	t1	T1/T2	Summa
Ja	2	16	18
Nej	3	17	20
Summa	5	33	38

De som svarade ja på frågan angav följande motiveringar till att utställningen haft betydelse:

- 7 säger att modellerna gav idén till planlösning
- 4 säger att man fick en klar bild över rumsstorlekar och inredning
- 4 berömmar möjligheten att se lägenheten i full skala
- 3 säger att de såg hur det inte skulle vara

De som svarade nej på frågan angav följande motiveringar till att utställningen saknat betydelse:

- 6 säger att de inte fick bestämma planlösning, utan tilldelades planlösning
- 3 säger att de bestämde efter Bofakta
- 3 säger att det inte fanns någon lägenhet på utställningen som de tyckte om
- 2 säger att de inte fick ut något av utställningen

Allmänt finner vi att de som varit positiva till utställningen haft mycket stor hjälp av densamma för att kunna välja planlösning. De som säger att utställningen saknat betydelse har till viss del varit tvungna att ta en tilldelad lägenhet och har således ej haft möjlighet att påverka utformningen av lägenheten i nämnvärd omfattning.

8.5 Vad betyder mest vid val av bostad?

För att få en uppfattning om vilka egenskaper hos bostaden som värderas som viktiga när man väljer bostad, ställdes frågan: "Vad tycker Ni betyder mest när Ni skall välja bostad?". Svaren har sammanställts under sex större rubriker och redovisas i frekvenser och procenttal för T1 och T1/T2. Observera att ett hushåll kan ha gett mer än ett svar.

Följande fördelning erhålles:

Tabell 28 "Vad tycker N1 betyder mest när N1 skall välja bostad?"

	t1		T1/T2		Totalt	
Egenskaps- grupp	%		%		%	
Inredning, utrustning	5	17	9	10	14	12
Planlösning, dimensioner- ing	10	34	23	26	33	28
Läge, be- byggelseform	7	24	32	36	39	33
Klimat.egen.	1	3	4	5	5	4
Förvaltning			1	1	1	1
Modernitet	6	22	19	22	25	22
Summa svar	29	100	88	100	117	100

Av de 29 svaren i t1 kan 1/3 föras till planlösning och dimensionering. I T1/T2 är motsvarande andel 1/4. Beträffande läge, bebyggelseform, är proportionerna de motsatta. Något fler än 1/5 av svaren i båda grupperna handlar om modernitet.

Vad som är särskilt intressant i tabellen är fördelningen av svaren i de olika nivåer som egenskaperna egentligen representerar. Jämför avsnitt 8.6.

8.6 Värdering av tidigare bostad och Norrliden- bostaden. (Endast T1/T2)

För att få en uppfattning om de boendes förväntningar på den nya bostaden jämförd med den tidigare ställdes vid de båda intervjutillfällena (T1 och T2) följande frågor:

T1: Tidigare bostad

1. Vad har Er bostad för nackdelar?
2. Vad har Er bostad för fördelar?

T1: Före inflyttning

3. Tycker Ni att den nya bostaden har några nackdelar?
4. Tycker Ni att den nya bostaden har några fördelar?

T2: Efter inflyttning

5. Vad har Er bostad för nackdelar?
6. Vad har Er bostad för fördelar?

För att redovisningen ej skall bli alltför detaljerad och omfångsrik har vi valt att föra samman svaren i följande grupper. (Jämför även tabellen ovan.)

- a. Inredning, utrustning (ex garderober, badkar, elspis)
- b. Planlösning (ex rumssamband, rumsstorlekar, rumsantal)
- c. Läge, bebyggelseform (ex centralt; låga, höga hus)
- d. Klimatologiska egenskaper (ex ljus, buller)
- e. Förvaltning (ex möjlighet att spika i väggar, förvaring av överblivna element, hyreskontraktsfrågor)
- f. Flexibilitet
- g. Modernitet, standard
- h. Annat (ex hyra, barnvänligt, trafik)

Vi anger nedan enbart frekvenser för var och en av grupperna.

Tabell 29 Fördelar med tidigare bostad och förväntade resp faktiska fördelar med Norrlidenbostaden

	Tidigare bostad		Förväntningar före inflyttning i nya		Efter inflyttning i nya	
	%		%		%	
Inredning, utrustning	8	15	17	22	30	27
Planlösning	10	19	21	27	24	21
Läge, bebyggelseform	17	32	12	15	20	18
Klimat.egen.	5	9	5	6	8	7
Förvaltning			1	1	2	2
Flexibilitet			10	13	6	5
Modernitet, standard	2	4	6	8	11	10
Annat	11	21	6	8	11	10
Summa svar	53	100	78	100	112	100

Eftersom resultaten i tabellen är ganska grova, kan det vara vanskligt att ge sig in i alltför generella tolkningar, men några saker skall konstateras. Beträffande Inredning, utrustning är förväntningarna på Norrlidenbostaden 7% högre än tidigare fördelar härmed, och dessa förväntningar tycks mer än väl infrias, eftersom siffran stigit med ytterligare 5% efter inflyttningen. Förväntningar på Planlösning är emellertid större än upplevda fördelar senare. Läge, bebyggelseform upplevs mera positivt efter inflyttningen, men fördelarna når procentuellt ej upp till den tidigare bostadens. Det kan också vara värt att notera att flexibiliteten förväntades vara en större fördel än den i praktiken blev!

Tabell 30 Nackdelar med tidigare bostad och förväntade resp faktiska nackdelar med Norrlidenbostaden

	Tidigare bostad		Förväntningar före inflyttning i nya		Efter inflyttning i nya	
	%		%		%	
Inredning, utrustning	19	31	21	42	46	34
Planlösning	21	34	6	12	23	17
Läge, bebyggelseform	5	8	10	20	16	12
Klimat.egen.	9	15	1	2	22	16
Förvaltning	1	1	1	2	10	7
Flexibilitet					3	2
Modernitet, standard						
Annat	7	11	11	22	16	12
Summa svar	62	100	50	100	136	100

Vi skall här observera att de förväntade nackdelarna med Norrlidenbostaden till antalet är betydligt färre än fördelarna. Däremot är förhållandet det motsatta efter inflyttningen. Ett resultat som något förvånar oss är att det förväntade antalet nackdelar beträffande Inredning, utrustning är så högt. Tydligt är också att uppfattningarna om Läge, bebyggelseform var mer negativa före inflyttningen än de sedan blev. Intressant är också att klimatologiska egenskaper, främst buller, blivit något helt annat än man tänkt sig.

Vi skall här också peka på en annan intressant iakttagelse som vi gjort vid bearbetningen, nämligen den att de intervjuade, när de kommit in på nackdelar med bostaden efter inflyttningen, ofta pekar på en rad detaljer som de inte tycker om. Ganska många har t ex sagt att de saknar skärbräda i köket. Hela

detta fenomen med betydelsen av helhet - detaljer i bostadsutformningen skall vi något återkomma till i kapitel 11.

8.7 Sammanfattning

- Omkring 4/5 av hushållen har valt planlösning enligt Bofakta. Den återstående femtedelen har gjort egna varianter. Flest sådana förekommer för D-typen.
- Motiven för val av planlösning är många och skiftande till sitt innehåll. Oftast går de att föra till egenskaper som rumssamband, rumsstorlek och rumsantal.
- I hälften av hushållen har hushållsmedlemmarna gemensamt valt planlösning.
- De boende har fått information om lägenheten via en rad kanaler. En stor andel har de fått från bostadsförmedlingen, Stiftelsen Kalmarhem och genom Bofakta. Övervägande delen anger att de är nöjda med den information de fått. Endast 2 av de 70 hushållen är missnöjda.
- Utställningen besöktes av något mer än hälften av hushållen. Av dessa anger hälften att utställningen haft betydelse. Betydelsen ligger i att man fått se lösningar som man tyckt om, men också i att man fått se lösningar som de inte borde se ut.
- De boendes förväntningar på den nya bostaden infrias till en del, främst beträffande inredning och utrustning. Likaså är man mera positiv till bostadens läge sedan man bott i den ett tag. Buller och andra störningar tillhör de faktorer som upplevs mer negativt än vad man förväntat sig före inflyttningen.

Som en konsekvens av valet av planlösningar har "lägenhetssammansättningen" i kv Marmorn och Porfyren blivit helt annorlunda än den skulle vara utan denna valfrihet. Det förekommer flera planlösningar för en och samma lägenhetstyp. I detta avsnitt skall vi diskutera vilka boendesituationer detta medfört för de boende.

9.1 Begreppsbeskrivning

Med boendesituation avser vi hushållet, bostaden och hur hushållet använder bostaden. Boendesituationen kan beskrivas med egenskaper hos hushållet och bostaden samt med relationer mellan dessa egenskaper. Exempelvis är trångboddhetsnormerna ett sätt att beskriva boendesituationer. De använder antal hushållsmedlemmar och antal bostadsrum som egenskaper och relationen mellan dessa beskriver trångboddhetsgraden. Detta är en mycket grov beskrivning av en boendesituation. Vi skall här försöka att ge en mera nyanserad bild.

9.2 Boendesituationer i anpassbara bostäder

I traditionella, statiska bostäder finns vanligtvis endast en planlösning per lägenhetstyp. Däremot kan många olika hushållstyper bo i en och samma lägenhetstyp. I anpassbara bostäder kan varje lägenhetstyp anta ett antal olika planlösningar, varför kombinationsmöjligheterna med hushållstyper blir fler.

Det förra fallet innebär att oberoende av antalet boende är bostaden tänkt för ett visst antal personer som lever efter ett bestämt mönster.

Det senare fallet innebär att bostaden ger möjligheter att i olika omfattning förändras till att passa flera hushållstyper med olika levnadsmönster.

9.3 Hushållsstorlek - lägenhetstyp vid undersökningstillfälle II

I detta avsnitt tar vi endast med de hushåll som intervjuades i sina Norrliden-bostäder, grupperna T1/T2 och t2, tillsammans 92 hushåll.

Ett första grovt mått på boendesituation är relationen mellan hushållsstorlek och lägenhetstyp.

Tabell 31 Hushållsstorlek - lägenhetstyp
(T1/T2 och t2)

Lägen- hetstyp Hushålls- storlek	2 rok	3 rok	4 rok	Summa
	A, B, C	D	E	
1 person	8	3		11
2 personer	21	13		34
3 personer	10	17	1	28
4 personer	2	8	1	11
5 personer		3	3	6
6 personer		1	1	2
Summa	41	45	6	92

Enligt gällande trångboddhetsnorm är ett hushåll trångbott om det bor fler än två personer per rum, kök och ett rum oräknat. I tabellen ovan har hushållen indelats efter antal personer och lägenheterna efter det antal bostadsrum som dessa lägenheter troligast fått, om de inte varit anpassbara. I tabellen har inringats de hushåll som bor enligt normen. Ovanför dessa markeringar finns de glest boende och under markeringarna de som är trångbodda.

Det innebär att 12 av 41 hushåll är trångbodda i 2-rumslägenheterna, 4 hushåll av 45 i 3-rumslägenheterna och inget i 4-rumslägenheterna. Dessa siffror gäller för lägenhetstyp och hushållsstorlek oberoende av planlösning och hushållssammansättning. Totalt är 16 av de 92 hushållen trångbodda.

9.4 Hushållstyp - plantyp

I detta avsnitt skall vi gå närmare in på boendesituation genom att se på hushållstyp och plantyp. Hushållstyp anges i antal vuxna och barn. Plantyp anges i antal rum, då fördelade på hel- och halvrum. Genom att skilja på hel- och halvrum får vi ett mått på planlösningarnas sovplatskapacitet.

9.4.1 2-rumslägenheterna

Tabell 32 Hushållstyp - planlösning för 2-rumslägenheterna.
Lägenhetstyper A, B och C

Hushållstyp \ Plantyp	Plantyp				Summa
	1RA	2RK	$1\frac{1}{2}$ RA	$2\frac{1}{2}$ RK	
1v	1	7			8
2v	2	17	1	1	21
1v+2b			1		1
2v+1b		5	1	2	8
3v				1	1
2v+2b				1	1
3v+1b		1			1
Summa	3	30	3	5	41

Av de 41 2-rumslägenheterna har 11 en rumssammansättning som avviker från det som skulle varit normalt för lägenhetstyperna A, B och C i en normal produktion. Av dessa har 6 allrumslösning. I 8 fall har man ökat sovplatskapaciteten. 5 av de 10 trepersonershushållen, som normalt skulle vara trångbodda, har ökat sovplatskapaciteten till tre platser, genom att välja planlösning med ett extra halvrum. Även ett av de två 4-personershushållen har ökat sovplatskapacitet med en sovplats.

Vi finner således 2-rumslägenheterna, med planer från 1RA till $2\frac{1}{2}$ RK, bebodda av 1 vuxen till 2 vuxna och 2 barn. Med hänsyn till planlösning är 7 hushåll trångbodda, om man ser till sovplatskapaciteten. Hela 12 hushåll hade varit det om samtliga lägenheter haft planlösning om 2RK, vilket är normalt för dessa lägenhetstyper.

9.4.2 3-rumslägenheterna

Tabell 33 Hushållstyp - planlösning för 3-rumslägenheterna.
Lägenhetstyp D

Hushållstyp \ Plantyp	Plantyp							Summa
	$2\frac{1}{2}$ RK	2RA	$1\frac{2}{2}$ RA	3RK	$2\frac{2}{2}$ RK	$2\frac{1}{2}$ RA	$3\frac{1}{2}$ RK	
1v	1			1	1			3
1v+1b					2	1		3
2v	2	1		3	4			10
2v+1b	1		1	6	4	1		13
3v				2	2			4
2v+2b				1	7			8
2v+3b					1		1	2
3v+2b					1			1
2v+4b					1			1
Summa	4	1	1	13	23	2	1	45

Lägenhet av typ D skulle normalt vara en 3-rumslägenhet med planlösning typ 3RK. Men som framgår av tabellen är det endast 13 av de 45 hushållen som valt en sådan plantyp. Hela 23 hushåll har valt planlösningar om $2\frac{2}{2}$ RK, två halvrum, i stället för ett helrum. 4 hushåll har minskat sovplatskapaciteten, dock inget så att det blivit trångbott. Av de 12 hushållen på fyra personer eller fler är det endast ett som har en planlösning på 3RK; övriga

har plantyp $2\frac{3}{2}$ RK, utom ett som har en plantyp $3\frac{1}{2}$ RK. Detta hushåll, som omfattar 2v+3b, har genom planval undvikit en trångboddhetssituation.

Friheten i planval har således resulterat i att 32 av 45 hushåll valt en planlösningstyp som avviker från den för lägenhetstypen normala. Alla utom ett av hushållen på fler än tre personer har valt en med mera uppdelade sovplatser. Fyra av hushållen har valt allrumslösningar.

9.4.3 4-rumslägenheterna

Tabell 34 Hushållstyp - planlösning för
4-rumslägenheterna.
Lägenhetstyp E

Hushållstyp \ Plantyp	Plantyp			Summa
	$2\frac{3}{2}$ RK	4RK	$3\frac{2}{2}$ RK	
2v+1b		1		1
2v+2b			1	1
2v+3b	1		1	2
3v+2b			1	1
3v+3b		1		1
Summa	1	2	3	6

Denna grupp omfattar endast 6 hushåll, varav inget är trångbott. Lägenheterna omfattar planlösningar från $2\frac{3}{2}$ RK till $3\frac{2}{2}$ RK och bebos av hushåll från 2v+1b till 3v+3b. Dessa skulle normalt fått en plan om 4RK.

9.4.4 Summering

För hela materialet gäller att 5 lägenheter har en mindre sovplatskapacitet än normalt för resp lägenhetstyp. 11 lägenheter har en sovplatskapacitet större än normalt. Av de 76 lägenheterna, som har en

för lägenhetstyperna normal sovplatskapacitet, är det 31 som har rumssammansättning som avviker från det normala. Detta innebär att endast 15 av de 92 hushållen har en plantyp som är normal för lägenhetstypen. Sett efter normal planlösning för respektive lägenhetstyper skulle enligt gällande trångboddhetsnorm 16 hushåll vara trångbodda. Om man däremot ser till sovplatskapaciteten hos de valda planlösningarna är endast 10 hushåll trångbodda. 6 av hushållen har således skaffat sig en "passande" planlösning.

Sett efter normal planlösning för respektive lägenhetstyper skulle 18 hushåll bo glest enligt trångboddhetsnormen. Enligt faktiskt vald plan har 46 hushåll planlösningar, vars sovplatsantal överskrider antalet hushållsmedlemmar. 36 hushåll har lika många personer som deras lägenheter har sovplatser.

9.5 Enskilda boendesituationer

Ovan har visats vilken stor spridning det är i boendesituationer, om man ser till hushållstyp och plantyp. I bilaga 2 redovisas dessa planer möblerade. Där redovisas även hushållstyp för resp möblerad plan. Att i detalj gå in på samtliga möblerade planer skulle föra för långt. Men för att läsaren skall få en bild av hur det enskilda hushållets boendesituation kan vara och ha förändrats genom flyttning till Norrliden, har vi valt att redovisa fyra hushåll mera detaljerat.

9.5.1 Boendesituationer för fyra hushåll

3v i en 2-rumslägenhet, som flyttat till C-lägenhet på 3 rum och kök; se bilaga 2 nr 31.

Hushållet består av ett par makar och deras vuxna barn. Ingen förvärvsarbetar. Maken är pensionär och sonen är under utbildning. Hushållets samlade inkomst var mellan 10.000 och 15.000 kr/år. Deras tidigare

bostad var på 63 kvm och omfattade 2 rum och kök. I det mindre rummet sov föräldrarna, medan sonen sov i vardagsrummet. Hyran var 440 kr/mån. Nackdelar med bostaden var att den var alltför varm och solig samt att barnfamiljer störde. Fördelar med bostaden var att den var stor och rymlig. Hushållet flyttade därför att de ville ha ett annat klimat och därför att det skulle bli lugnare i Norrliden med mindre antal familjer. Man ville inte ha kök och rum i ett. Resten följde av det valda alternativet. Maken valde planlösningen med hjälp av förvaltaren. Man avsåg att nyanskaffa säng, bord och stol till sonens rum. Hushållet valde en planlösning i Norrliden, som gav dem ett rum till sonen. Den nya lägenheten har 3 rum på 63 kvm:s yta, medan den gamla hade 2 rum på samma yta. Ett rum skulle bli sängkammare, medan det tredje blev ett litet vardagsrum. Sonens rum skulle nås via kök. Nackdel med den nya bostaden är att den inte är så solig. En fördel är att sovrum och vardagsrum är skilda från trapphus, varigenom störande ljud undviks. Hushållet trodde inte att det skulle komma att utnyttja anpassbarheten, i alla fall inte så länge sonen är hemma.

Efter inflyttningen har rummen kommit att användas i stort som avsett, med skillnaden att TV har placerats i föräldrarnas sovrum i stället för i vardagsrummet. Föräldrarnas sovrum har också blivit helt annorlunda möblerat, med annan uppställning för sängarna. Detta bör hänga samman med att man vid första intervjutillfället inte hade klart för sig hur man skulle placera samtliga möbler. För övriga utrymmen finns också mindre avvikelser. Inga möbler har nyanskaffats. Hushållets inkomst har ändrats till 20-25.000 kr/år. Hyran är 510 kr/mån, vilket hushållet tycker är något för mycket. Nackdelar med bostaden är nu otäta fönster och dörrar, otillfredsställande finish samt otillräckliga förråd (ej matkällare). Fördelar med bostaden är att

området är lugnt, att man bor mitt i huset på andra våningen och att spisfläkt finns. Hushållet planerar inga planförändringar, då de hade besämt hur de ville ha det innan de flyttade in. Om sonen flyttar hemifrån, anser sig hushållet tvingat att flytta till en mindre lägenhet.

2v i en 2-rumslägenhet som flyttat till D-lägenhet om 3 rum och kök; se bilaga 2 nr 60.

Hushållet består av ett gift ungt par, båda heltidsarbetande. De hade en inkomst mellan 40.000 och 50.000 kr/år. Den tidigare bostaden var på 50 kvm och omfattade 2 rum och kokvrå. Den hyrdes möblerad och betingade en hyra på 400 kr/mån. Nackdelar med bostaden var: inget badrum, för få förvaringsutrymmen, matos i garderoben och lyhördhet. Fördelar med bostaden var att den var ljus och att det var lugnt i huset. Hushållet flyttade därför att de ville ha egen och större lägenhet. De hade stått i bostadskö i 4 månader och sökte en bostad om 3 rum och med en hyra på 100-500 kr/mån. Makarna valde planlösning i Norrliden gemensamt. Motiv för planlösning var att de ville ha fritt tillträde till ett rum för att kunna hyra ut. Vardagsrummet skulle vara åt det håll balkongen är. Hushållet skulle nyanskaffa samtliga möbler. Trots att man valde plan för att kunna hyra ut ett rum planerade man att hushållet självt skulle använda hela lägenheten. Man skulle då ha ett sovrum med en arbetsplats, det största rummet som finrum med soffgrupp och matplats samt det tredje rummet som vardagsrum för sy- och hobbyarbete och med sovplats för gäster. Förväntade nackdelar med den kommande bostaden var: för små fönster, ej helt avskild balkong samt att ej få spika upp tavlor på väggarna. Förväntade fördelar var badrummet och förvaringsmöjligheterna. Hushållet trodde inte att de skulle komma att utnyttja anpassbarheten under boendetiden utan hade valt planlösning med tanke på att den skulle räcka för dem. De tyckte det var

för liten yta för att göra en fyra. Hushållet var av uppfattningen att de som fått välja vid inflyttning ej kommer att utnyttja anpassbarheten, men att däremot nya hyresgäster kommer att göra det.

Efter inflyttning i Norrliden-bostaden har hushållet hyrt ut ett rum, som de planerade vid planlösningssvalet. Detta innebär att hushållet disponerar två rum mot tre i den tänkta användningen. De aktiviteter som planerades för det tredje rummet har i stället förlagts till vardagsrum och kök, dvs sy- och hobbyarbeten och övernattning för gäster. Möbleringen i rummen är annorlunda än tänkt. Dels har möblerna placerats på annat sätt i rummen, dels har tillkommit mindre möbler som stolar och småbord, men i stort innehåller rummen de möbler man tänkt. Alla möbler är nyanskaffade utom ett bord och en kista. Hyran är 629 kr/mån, vilket hushållet anser borde vara 500 kr i stället. Nackdelar med bostaden är: hyran, svårigheten att hänga tavlor, svårskött golv, tråkiga färger och två olika tapeter i samma rum. Fördelar är: diskbänkens höjd, vädringsluckorna, köket, garderober och förråd. Hushållet planerar ingen förändring av lägenheten. Den fungerar bra.

2v+1b i en 2-rumslägenhet, som flyttat till D-lägenhet om 3 rum och allrum; se bilaga 2 nr 81.

Hushållet består av ett gift par med ett barn i skolåldern. Båda makarna arbetar heltid och hade en sammanlagd inkomst om 40-50.000 kr/år. Den tidigare bostaden var på 52 kvm och omfattade 2 rum och kök. Hyran var 296 kr/mån. De tre sov i ett rum, som också tjänade som lekrum för barnet och hennes kamrater. Nackdelar med den tidigare bostaden var att den var för liten, att golven inte var bra, att förvaringsutrymmena var fel inredda och att balkongen var liten. Fördelar med bostaden var att hyran var rimlig. Hushållet flyttade, eftersom bostaden var för liten. De hade stått i bostadskö i 3 månader

och önskade en 3-rummare. Makarna valde planlösning i Norrleden gemensamt. Motiv för planvalet var att de behövde ett vardagsrum, ett sovrum till föräldrarna och ett till flickan. De tyckte att den valda lösningen var den bästa, eftersom de fick ett rum på köpet. Man planerade att nyanskaffa soffor, bord, fåtölj, sovrumsmöbler till flickans rum samt bord och stolar i köket. Hushållet valde en planlösning med vardagsrum och kök sammanslagna till ett allrum. Dessutom fanns ett föräldrasovrum och ett barnsovrumsrum. Det fjärde rummet planerade man använda som TV-rum, i det skulle gäster övernatta och syarbete skulle också ske där. Förväntade nackdelar hos den kommande bostaden var att hyran var för hög, att förrådsutrymmena var för få samt att bostaden var enformig (samma golv och tapeter överallt) och föreföll steril. Förväntade fördelar hos den nya bostaden var att den verkade stor och bättre utrustad, hade större kylskåp och bättre spis samt tycktes fungera på ett bättre sätt. Hushållet trodde inte att det skulle komma att utnyttja anpassbarheten, då det redan hade ett rum extra. Det trodde inte att andra skulle komma att göra det heller, utan att folk ser framåt, inrättar väggarna efter de framtida behov, som de kan se då de flyttar in.

Efter inflyttning har användningen av det fjärde rummet blivit annorlunda. TV-rummet har blivit kontor, där man utför skrivbordsarbete. TV-tittandet har förlagts till föräldrarnas sovrum. Nattgäster sover i stället i allrummet. De andra tre rummen är möblerade nästan precis som planerat. Det har tillkommit en förvaringsmöbel i allrummet, TV i föräldrasovrummet och en stol i flickans rum. Av möblerna är matbord, soffgrupp och flickans möbler nyanskaffade, som planerat. Dessutom har nyanskaffats en fåtölj och ett skrivbord. Hyran är 639 kr/mån inkl bilplats. Hushållet anser den bör vara 500 kr/mån. Inkomsten för hushållet är nu över 50.000 kr/år.

Nackdelar med bostaden är att golven inte är bra, finishen dålig, väggelementen bucklar, att det är mycket dragigt och att man inte kan flytta väggarna själv. Fördelar är: flexibiliteten, balkongen, ljudisoleringen, husets planlösning, som gör att det blir lugnt samt höjden och storleken på husen. Hushållet planerar ingen förändring av lägenheten. Det är svårt att komma på en vettig lösning. De har inte hunnit tröttna på den nuvarande.

2v+2b i en 2-rumslägenhet, som flyttat till D-lägenhet om 4 rum och kök; se bilaga 2 nr 64.

Hushållet består av ett gift par med ett barn i skolåldern och ett i förskoleåldern. Maken är heltidsarbetande. Inkomsten var mellan 25.000 och 30.000 kr/år. Den tidigare bostaden var på 64 kvm och omfattade 2 rum och kök. Hyran var 453 kr/mån inkl bilparkering. Samtliga hushållsmedlemmar sov i det mindre rummet, som också tjänade som lekrum åt barnen. I köket åt man även med gäster, handarbete skedde också där. Nackdelar med den tidigare bostaden var att den var lyhörd, att det kom in mycket sot och damm och att väggarna sprack. Fördelar var att den var ljus och låg högt upp. Hushållet flyttade därför att bostaden var för trång och miljön negativ. De hade stått i bostadskön i 3 år och sökte en 3-rummare. Makarna valde planlösning i Norrliden själva. De ville ha var sitt rum åt flickorna och ett stort vardagsrum. Man planerade att nyanskaffa skrivbord och stolar. Då man hade dessa krav på planlösningen valde man en lösning, där sovrummen blev mycket små. Vardagsrummet gjordes stort och skulle rymma både soffgrupp och matplats. Flickornas rum skulle förutom säng ha arbetsplatser och en mindre förvaringsmöbel. I föräldrasovrummet tänktes inga kompletterande möbler. Förväntade nackdelar var den höga hyran. Fördelar var storleken, att barnen skulle få var sitt rum, köket och att det

inte var så mycket fönster att putsa i vardagsrummet. Hushållet visste ej om det skulle komma att utnyttja anpassbarheten, men trodde att andra kommer att göra det, exempelvis då man vill göra två rum av ett större till barnen.

Efter inflyttningen i Norrliden-bostaden har rummen i huvudsak fått den tänkta användningen. Möbleringen i flickornas rum har blivit som planerat, medan det har tillkommit en karmstol och ett bord med pall i föräldrasovrummet. I vardagsrummet har möblerna placerats på ett helt annat sätt än planerat. Vidare har klädkammaren även fått tjäna som syrum och har möblerats med en symaskin och en förvaringsmöbel. Hushållet har nyanskaffat skrivbord och bokhyllor till flickorna samt ett toalettbord. Hyran är 629 kr/mån. Hushållet anser den borde vara 510 kr/mån i stället. Hushållets inkomst har ökat till 30-35.000 kr/år. Nackdelar med bostaden nu är att TV-uttaget sitter i sovrummet, att frysboxen inte gick in utan att ett skåp togs sönder, att endast 5 tavelkrokar finns till hela lägenheten, att vardagsrummet är för mörkt och att sovrumsdörren slår ihop med garderobsdörren. Fördelar med bostaden är ljudisoleringen, köksfläkten, den stora balkongen, planlösningen och hygienrummet. Hushållet har inte planer på några förändringar. De är inte säkra på att det medför förbättring (funderat på att ta bort väggen mellan kök och vardagsrum).

9.6 Skillnader i boendesituationer

Detta avsnitt visar främst tre ting. För det första framstår skillnaden man får i "trångboddhet" beroende på hur noga man analyserar boendesituationen. Det mått, som gällande trångboddhetsnorm ger, visar sig vara väl grovt. Om man önskar uttrycka trångboddheten i termer av boende och rum, bör man diskutera sovplatskapacitet och skilja mellan hel- och halvrum.

För det andra framstår med all tydlighet den stora spridningen av planlösningar, vilken blivit en följd av det fria planvalet. Endast hälften av lägenheterna har plantyper som är normala för lägenhetstypen. Detta har resulterat i stor spridning i boendesituationer och i en variationsrikedom, som ej skulle vara rimlig i ett område med icke anpassbara bostäder. Dessutom förekommer många planlösningar, vars motsvarighet ej finns i normalproduktionen.

För det tredje visar den detaljerade genomgången hur unika enskilda boendesituationer är, och hur olika de har förändrats vid flyttning till den nya bostaden. Anmärkningsvärt är att de boende ofta planerat sin plan för lång tid framåt för att ej behöva ändra plan alltför snart.

Ett av syftena med denna studie är att utröna de boendes attityder till anpassbarheten. Attityder kan mätas på olika sätt och vi har i detta sammanhang valt två metoder:

- en direkt, strukturerad metod
- en direkt, ostrukturerad metod

Den första metoden har vi tillämpat så att vi vid det andra intervjutillfället lämnade över en speciellt konstruerad attitydskala av Likert-typ. Intervjupersonerna besvarade skalan skriftligt och återlämnade den till intervjuaren.

Den andra metoden har vi tillämpat så att vi både vid första och vid andra intervjutillfället ställt enstaka öppna frågor. På det sättet avsåg vi att mäta den mera spontana attityden till anpassbarheten.

Vi skall nedan behandla de båda metoderna var för sig. Vi anser att skalan ger oss mest information om attityd till anpassbarheten och väljer därför att behandla den ganska utförligt.

10.1 Attitydmätning - Likertskala

För att få en uppfattning om de intervjuades inställning till anpassbarheten konstruerade vi en Likertskala, som bestod av 36 påståenden. Påståendena avser att vart och ett mäta inställningen till anpassbarheten, men för att inte göra skalan alltför ensidig till sitt innehåll, har vi blandat upp den med ett par påståenden som handlar om bostadsområdet.

Vi skall redan här konstatera att skalan inte prövats tidigare, vilket innebär att vissa påståenden ej är tillräckligt diskriminerande. Vi skall därför ta upp det metodspörsmålet i kapitel 14.

För varje påstående i skalan gavs följande fasta svarsalternativ:

- ++ gillar helt och hållet påståendet
- + gillar på det hela taget påståendet
- 0 anser att det finns lika mycket som talar för som emot påståendet
- ogillar på det hela taget påståendet
- ogillar helt och hållet påståendet

Svaren på de olika påståendena har vägts samman genom att ++ multiplicerats med +2, + med +1, - med -1 och -- med -2. Summan av produkterna har dividerats med antalet svar. Därefter har påståendena rangordnats från högst till lägst värde. Negativa påståenden med minusvärden har jämförts med positiva påståenden med plusvärden. Detta ger oss följande rangordning:

	T1/T2	t2	Totalt
1. Det är bra att kunna göra fler rum när familjemedlemmarna blir fler	1.55	1.44	1.51
2. Det är självklart att man själv skall få bestämma hur bostaden skall se ut	1.48	1.43	1.46
3. Det är en fördel att veta att man kan ändra sin bostad om den ej skulle passa	1.45	1.37	1.42
4. Det är trevligt att alla grannar inte har identiskt lika lägenheter	1.41	1.34	1.38
5. Idéen med anpassbara bostäder verkar löjlig	-1.34	-1.17	-1.28
6. Det är bättre att bo i en bostad som går att förändra än i en vanlig bostad	1.04	1.06	1.05
7. En anpassbar bostad kan ge en önskebostad	1.32	0.80	0.96
8. Alla bostäder som byggs i dag skall vara anpassbara	0.82	0.97	0.88

	T1/T2	t2	Totalt
9. Anpassbara bostäder passar bäst för unga människor	-0.41	0.20	-0.18
10. Ingen kommer att ut- nyttja möjligheten att flytta väggar	0.02	-0.41	-0.14
11. Anpassbara bostäder blir billigare i längden	-0.55	-0.26	-0.44
12. Det är omständligt att ändra planlösning	0.71	0.63	0.68
13. Jag ger gärna 25:- mer i hyra per månad för att ha möjligheter att kunna förändra planlösning	-0.96	-0.47	-0.78
14. Anpassbara bostäder blir dyrare än andra	0.78	1.14	0.92
15. Det är billigt att flytta väggar	-0.96	-1.16	-1.04

De fyra första påståendena är ganska allmänna till formuleringen och kan just därför ha varit lättare att ta ställning till än de andra. Att det är bra att kunna göra fler rum när familjemedlemmarna blir fler har rangordnats högst. En förklaring härtill kan vara att många av hushållen bott hos föräldrar tidigare och därför värderar rumsantal som en väsentlig bostadsegenskap.

Erfarenheterna beträffande utnyttjande av anpassbarheten i Norrliden är synnerligen begränsade, vilket kan förklara att påståenden som handlar om väggflyttningar kommer långt ner på rangordningslistan.

Vi kan också konstatera att värdena i genomsnitt är något högre för så gott som samtliga påståenden i T1/T2 än i t2. En förklaring därtill kan vara att den förra gruppen intervjuats av oss förut och därför är allmänt mera positiva till anpassbarheten, beroende på att våra frågor aktualiserat hela anpassbarhetsproblematiken för dem.

Vi har här valt detta något förenklade redovisnings-sätt av skalan. I kapitel 14 skall vi emellertid återkomma till skalan och då ta upp den till granskning ur skalteknisk aspekt, för att få en uppfattning om hur "bra" eller "dålig" skalan var i sitt första skick.

10.2 Attitydmätning - enstaka frågor

Vid de båda intervjutillfällena ställdes några frågor som var avsedda att mäta inställningen till anpassbarheten. De frågor vi först ställde var med avsikt vida, för att intervjupersonen skulle få möjlighet att spontant yttra sig om anpassbarheten. Följande frågor ställdes vid intervjutillfälle I:

- a. "Tycker Ni att den nya bostaden har några nackdelar?"
- b. "Tycker Ni att den nya bostaden har några fördelar?"

Svarsfördelningarna på dessa frågor har redovisats i kapitel 8. Vi har då skilt ut de svar som direkt anknyter till flexibiliteten i Norrliden. 10 hushåll anger att den är en fördel, ingen att den är en nackdel.

Efter inflyttningen frågade vi:

- c. "Vad har Er bostad för nackdelar?"
- d. "Vad har Er bostad för fördelar?"

6 hushåll anger då att flexibiliteten är en fördel och 3 hushåll att den är en nackdel.

Siffrorna här är små, men ger ändå en fingervisning om att detaljlösningarna för flexibiliteten kan komma att upplevas som viss nackdel efter inflyttningen.

Vid det första intervjutillfället frågade vi:

"Kommer Ni själv att utnyttja anpassbarheten?"

Avsikten med den frågan var att svaren om utnyttjandebenägenhet skulle ge oss en uppfattning om hur positiv resp negativ man var till anpassbarheten.

Följande svarsfördelning erhöles:

Tabell 35 "Kommer Ni själv att utnyttja anpassbarheten?"

	t1	T1/T2	Summa
Ja	4	23	27
Nej	10	31	41
Ej svar		2	2
Summa	14	56	70

C:a 40% av de intervjuade uppger att de själva kommer att utnyttja anpassbarheten. Frågan följdes upp både för ja-svar och nej-svar med en fråga om anledningen till att anpassbarheten skulle resp inte skulle utnyttjas. Ja-svararna fick även tala om när de trodde att de skulle utnyttja den. Nedan återges skälen till ja- resp nej-svar, grupperade efter frekvens. Samma hushåll har kunnat ge flera skäl.

Ja-svaren motiverades på följande sätt:

<u>t1</u>	(4 hushåll)	
När (om) man får barn		2
När barnen flyttar hemifrån		1
När man får fler barn		1

<u>T1/T2</u>	(23 hushåll)	
Vid förändring i familjesammansättningen		10
Om man vill ändra storleken på något rum		6
Slopar kanske vägg mellan kök och vardagsrum		2
Om det inte fungerar så här		2
Om andra proportioner på rummen önskas		1
Om man bor här länge		1
För att få ombyte		1
Om man vill ändra möbleringen		1
Om det inte blir för dyrt		1

Det vanligaste motivet hushållen anger för tänkt utnyttjande av anpassbarheten är förändringar i hushålls/familjesammansättningen. I T1/T2 förekommer även motiv som hänger helt samman med planlösningen, man vill ändra storlek på rum, resp man vill slopa väggar för att få andra typer av rum.

Nej-svaren motiverades på följande sätt:

t1 (10 hushåll)

Bra som det är	3
Blir för dyrt, man får stå för kostnaderna själv	3
Rummen blir så små om man skall göra tre	2
Skall inte bo så länge	1
Får inte göra det själv	1
Vill ha större yta, skall köpa hus	1
Hushållet har den struktur det kommer att ha i framtiden	1

T1/T2 (31 hushåll)

Bra som den är nu, har själv bestämt	12
Tänker inte bo kvar så länge	5
För dyrt	4
Byter hellre till större lägenhet	3
Måste ändra tillbaka när man avflyttar	2
Har planerat färdigt	2
För liten att göra något med	1
Måste fråga, får ej ändra själva	1
Vi har ju ett rum extra	1
Inte så länge grabben är hemma	1
Är gammal, har valt för tiden framåt	1
Går ej att få fler utrymmen	1

I en tredjedel av svaren framkommer, att man inte ämnar utnyttja anpassbarheten därför att man just valt planlösning. Några anger att de inte ämnar stanna i Norrliden. I sju fall anger man att det är för dyrt att utnyttja anpassbarheten.

För att ytterligare studera attityden till anpassbarheten och dess utnyttjande bad vi intervjuer-

sonen ange hur han/hon trodde att andra skulle utnyttja den. Vi avsåg därigenom att få en uppfattning om huruvida de enskilda omständigheterna spelar in vid bedömningen av anpassbarhetens utnyttjande.

Tabell 36 "Tror Ni att folk i allmänhet kommer att använda sig av anpassbarheten?"

	t1	T1/T2	Summa
Ja	8	28	36
Nej	5	24	29
Vet ej	1	3	4
Ej svar		1	1
Summa	14	56	70

Om vi jämför detta resultat med den förra tabellens, finner vi att de intervjuade föreställer sig, att andra kommer att utnyttja anpassheten mer än man själv tänker göra. Detta kan tolkas som att grundinställningen till utnyttjandet är mer positiv än svaren på frågan om det egna utnyttjandet avslöjar.

Även denna fråga följdes upp med motiveringar till varför man trodde att folk i allmänhet skulle utnyttja anpassbarheten eller ej.

Ja-svaren motiverades på följande sätt:

<u>t1</u>	(8 hushåll)	
Förändring i familjesammansättningen		6
Egna rum åt barnen då de blir större		1
Behöver kanske ett extra rum		1

T1/T2 (28 hushåll)

Förändring i familjesammansättningen	15
Ombyte	5
Om man vill ha större/mindre rum	3
För att få fler rum åt barnen	2
Ändra antalet rum	2
När det kommer nya hyresgäster	1
Om de upptäcker att något är galet	1
För att få fler utrymmen	1
Svårt att få ny lägenhet	1
Yngre personer har mer fantasi	1

Även här är motivet att familjesammansättningen ändras det vanligaste tänkbara skälet till att man ändrar planlösningen. Ändring av rumsstorlek och rumsantal är andra motiv som är frekventa.

Nej-svaren motiverades på följande sätt:

t1 (5 hushåll)

Folk bestämmer sig för en lösning från början och har den	3
För dyrt	2

T1/T2 (24 hushåll)

För dyrt	13
Man har haft möjlighet att välja vid inflyttningen	5
Folk är för bekväma, besväret	4
Får ej göra det själva	2
Folk ser framåt. Planerar då de flyttar in.	2
Tveksamma, rädda	1
Folk möblerar efter rummets form	1
Byter hellre till större lägenhet	1
Folk är konservativa	1
Omständligt	1

Ganska många anger kostnaden för ändring av planlösning som det troligaste hindret till att "folk i allmänhet" inte kommer att utnyttja anpassbarheten. I övrigt förekommer skiftande argument, som vi tycker är en betecknande provkarta över skäl som förhindrar utnyttjande av anpassbarheten.

Vid det andra intervjutillfället frågade vi:

"Planerar Ni förändring av Er nuvarande lägenhet?"

Följande svarsfördelning erhöles:

Tabell 37 "Planerar Ni förändring av nuvarande lägenhet?"

	T1/T2	t2	Summa
Ja	4	2	6
Nej	52	34	86
Summa	56	36	92

Endast 6 hushåll anger att de planerar förändring av nuvarande lägenhet. När vi följer upp frågan med en fråga om vilken förändring man tänkt sig, svarar samtliga 6 hushåll att de ämnar ta ner en vägg mellan två rum.

Om vi jämför detta resultat med resultatet om utnyttjande av anpassbarheten i tabell 35, finner vi en stor omsvängning mellan de båda intervjutillfällena mot ett mindre utnyttjande av anpassbarheten. Det är emellertid att märka, att formuleringen "planerar" förmodligen endast fångar upp bestämda planer i nusetuationen, medan frågan i tabell 35 har ett längre framtidsperspektiv.

10.3 Sammanfattning

Vi har i detta kapitel tagit upp två typer av attityder till anpassbarheten. Den ena attitydtypen hänför sig till anpassbarheten som företeelse, medan den andra mera hänför sig till hur anpassbarheten praktiskt löses.

Erfarenheterna av anpassbarheten för de hushåll vi intervjuat är inte särskilt stora. Vi finner emellertid att flertalet av hushållen är mycket

positiva till anpassbarheten som företeelse, medan man i några fall är mera reserverad när det gäller att utnyttja anpassbarheten och dess konsekvenser för detaljutformningen. Man är mest positiv till anpassbarheten när den kan användas som ett medel att ändra lägenheten när familje/hushållssammansättningen ändras. Negativ inställning grundar sig i viss mån på kostnadsaspekten; anpassbarheten är för dyr att utnyttja.

11 DETALJUTFORMNING

I detta kapitel skall vi redovisa hur detaljutformningen i lägenheterna bedöms. Självfallet har vi inriktat resonemangen på att gälla sådan detaljutformning som är en direkt följd av anpassbarheten. Men för att inte isolera dessa detaljer har även några andra kommit med.

När man vill studera ett så här avgränsat stycke av verkligheten ställs man inför vissa överväganden. Vi anser nämligen, att det är tveksamt att inrikta sig på att studera en del av en miljö, om man inte tar tillräcklig hänsyn till den omgivande miljön. I vårt fall har vi valt att speciellt studera lägenheternas detaljutformning. Vi har m a o valt ut vissa detaljer i miljön, som vi bett personer bedöma. Vi får då en känsla av att studieobjektet är på en alltför detaljrik nivå i utformningen och att det kan förefalla absurt för personen i fråga att avge en välgrundad bedömning. Vi vet av tidigare erfarenhet, att det är mycket lätt att få en försöksperson att uttala sig om nästan vad som helst. Var gränsen går för vad som upplevs som meningsfullt resp inte meningsfullt är svårt att säga.

Vi har valt att arbeta längs två principiellt olika vägar för att komma fram till hur detaljutformning i lägenheter bedöms. Den ena innebär att vi i våra fältstudier bett intervjupersonerna bedöma hur de uppfattar några olika detaljer i lägenheten. Den andra vägen vi valt är att i institutionens planlaboratorium presentera några realistiskt uppbyggda rum med samma detaljutformning som lägenheterna i Norrliden. En avsikt med detta var att vi skulle få en grupp, som hade viss erfarenhet av detaljerna via det dagliga boendet, och en annan grupp, som aldrig sett detaljutformningen för objektet ifråga och vars uttalanden endast kunde grundas på det spontana omdömet.

Det material vi bygger vår redovisning på består av följande delar:

- a) Uttalanden från intervjupersonerna i Norrliden om detaljutformningen i lägenheten. Vissa påstående från attitydskalan behandlar detaljer och finns också med.
- b) Uttalanden från två konsumentgrupper, som bedömt ett uppbyggt rum med "riktiga" material från Konvaljen, Kalmar. Rummet presenterat i full skala i institutionens planlaboratorium. Se skiss figur 10.
- c) Uttalanden från två konsumentgrupper (samma som i b) ovan) som bedömt ett uppbyggt rum med "riktiga" material från Norrliden. Rummet presenterat i full skala i institutionens planlaboratorium. Se skiss figur 11.

11.1 Objektbeskrivning

Innan vi kommer in på hur studien genomförts och de resultat vi kommit fram till, skall vi här ganska utförligt redovisa de objekt som bedömdes, genom att ge en beskrivning av de material som ingick i rummen. Rum A är från Konvaljen i Kalmar och ingick endast i laboratoriestudien. Rum B är från Norrliden i Kalmar och ingick både i fältstudien och i laboratoriestudien. Uppbyggnaden framgår av figurerna 9, 10 och 11. Materialen som ingår i rummen beskrivs i nedanstående sammanställning.

Del	Rum A Fabrikat. Material. Storlek. Färg.	Rum B Fabrikat. Material. Storlek. Färg.
Golv	Tarkett. Plastskum- matta. 381 Grå	Tarkett. Combimatta. 381 Grå
Golvlist	Thorsons Plast el-list. 62x18 mm Vit	Thorsons Plast el-list. 62x18 mm Vit
Vägg (fast)	Borås tapetfabrik 7949 (A38). Jury- tapeter prisgrupp 7, 1969-70. Vrj 3061 T. Textil- mönstrad. Grå/vit/ beige.	Borås tapetfabrik Boroton nr 8937. Vrj 3061 T. Randig. Textilmönstrad. Grå/ vit/beige.

Del	Rum A Fabrikat. Material. Storlek. Färg.	Rum B Fabrikat. Material. Storlek. Färg.
Vägg (flytt- bar)	Wermo-väggen. WST- Forserum. Klädd med matt ljusgrå plast- tapet med jämn struktur. Gislaved.	Lättbetong. Klädd med Wall-Rit nr FE-688-64. Annebergsfabrikerna. Matt ljusgrå plast- tapet med textilstruk- tur.
Tak	Förenade Färg AB. Grängtex. Nr 38547- 1050. Vit.	Nordsjö Bindoplast. Nr 3052. Vit.
Taklist	Thorsons Plast el-list. 48x18 mm Vit	Thorsons Plast el-list. 48x18 mm Vit
Fönster- bågar	Kilafors Träindustri. Kopplade inåtgående SIS 81 81 12. 2 ggr mellanbrun Cuprinol + 1 g klar. Bredd 15M.	Starfönster. Vimmerby. Kopplade inåtgående SIS 81 21 14. 1 g doppning i pigmenterad Exponyl + 1 g doppning i ofärgad Exponyl. Brun. Bredd 9M.
Fönster- bänk	Boforsplast. Typ Bonomar. 160x23 cm. Röd.	Grå polerad Ölands- kalksten. 120x20 cm.
Dörr	Svenska Dörr AB. Fabriksmålad i grå standardfärg. Fast ektröskel.	Svenska Dörr AB. Fabriksmålad i grå standardfärg. Fast ektröskel.
Garde- rob	Kalmarkök. Med överskåp. Vit.	Marbodal. Tidaholm. Ej överskåp. Grå. Svarta socklar.
Radiator	Fabrikslackerad. Färg enl SIS 05 68 21 nr 1. Typ MP, anslutning till Arena radiator- ventil nr 101. Bredd 14M. Ljusgrå.	Fabrikslackerad. Färg enl SIS 05 68 21 nr 1. Typ AGA Thermopanel för enrörssystem med termostatisk radia- torventil. Bredd 9M. Ljusgrå.

11.2 Syfte

Syftet med att speciellt studera detaljutformningen är att söka utröna dels om detaljutformningen betyder något för individen, dels vilken inställning individen har till de olika detaljer i lägenheten som blivit en följd av anpassbarheten.

11.3 Begreppsbeskrivning

Med detaljutformning avses de byggdelar i bostaden som de boende kommer i direkt kontakt med.

Det är i detta sammanhang viktigt att man skiljer på två saker; dels detaljutformning för basplan, dels detaljutformning för de flyttbara byggdelarna.

Detaljutformning för basplan omfattar:

- Ytskikt på stomme och fasta delar av stomkomplettering
- Fasta dörrar
- Fönster
- Övrig fast inredning
- Fasta installationer för vatten, avlopp, ventilation, el och uppvärmning.

Detaljutformning för de flyttbara delarna omfattar:

- Flyttbara delar i stomkomplettering
- Flyttbara dörrar
- Övrig flyttbar inredning
- Flyttbar utrustning

11.4 Uppläggning och genomförande

Uppläggning och genomförande av fältstudien i Norr-liden har redovisats i kapitel 5 resp 6. Vi skall emellertid här beskriva hur vi samlade in uppgifter om inställning till detaljutformningen, eftersom detta är viktigt för jämförelsen mellan fältstudie

och laboratoriestudie, då en förutsättning bör vara att uppläggning och genomförande är så likartat som möjligt för att resultaten skall bli jämförbara.

11.4.1 Fältstudie

Vid det första intervjutillfället ställde vi endast en fråga om detaljutformningen i lägenheten. Vi frågade dem av de intervjuade som besökt utställningen (jfr avsnitt 8.4) vad de ansåg om utseendet på de flyttbara väggelementen, utseendet på golvmaterial, fönsterstorlekar samt färgsättningen. Frågorna var öppna och det gavs således möjligheter för de intervjuade att avge nyanserade svar.

Med utgångspunkt från dessa svar från intervjutillfälle I strukturerade och standardiserade vi frågorna till intervjutillfälle II. Vi utökade också antalet frågor för att täcka in fler detaljer. Frågorna vid intervjutillfälle II var formulerade "Vad tycker Ni om ...?" och ställdes i enkätform, dvs svaren avgas skriftligt och insamlades av intervjuaren.

11.4.2 Laboratoriestudie

Som ovan angetts byggde vi upp två rum på 16 kvm vardera i planlaboratoriet, ett från Norrliden och ett från Konvaljen i Kalmar (Konvaljen är ett annat område med flyttbara mellanväggar i Kalmar).

Vi sammankallade en grupp konsumenter från Lund, som fick bedöma detaljutformningen i båda rummen. Bedömningen gjordes på samma blanketter som vi använde vid intervjutillfälle II i fältstudien, bortsett från att frågor om ljudisolering, dagsljusförhållanden och möblerbarhet ej fanns med i laboratoriestudien.

11.4.3 Redovisning av resultat

I resultatredovisningen har vi delat upp detaljerna som bedömts i grupperna ytmaterial, färgsättning, storlek, tapeter och spår i innerväggar. Redovisningen görs huvudsakligen i tabeller, som innehåller resultat från T1/T2 och t2 samt resultat från laboriestudien för varje rum för sig. Eftersom vi inte har motsvarande resultat för t1 mer än på ett par punkter, förs de resultaten in som kommentarer under de tabeller där de bort höra hemma.

Resultat om ljudisolering, dagsljusförhållanden och möblerbarhet redovisas sist i avsnittet, eftersom vi endast har resultat från T1/T2 och t2 om detta.

De båda konsumentgrupperna som bedömde detaljutformningen i laboratoriet redovisas sammanslagna till en grupp. Båda grupperna genomförde samma program, varför detta förfaringssätt är helt möjligt.

11.5 Resultat

11.5.1 Ytmaterial

Beträffande ytmaterial bad vi om bedömningar av golvmaterial, material i taklist resp golvlister samt i fönsterbänk. Följande resultat erhöles:

Tabell 38 Bedömning av golvmaterial

	T1/T2	t2	Laboriestudien	
			Norr- liden	Konvaljen
Trevligt	12	9	4	4
Neutralt	12	12	10	10
Tråkigt	29	12	4	5
Fult	3	3		
Ej svar			2	1
Summa	56	36	20	20

Vi finner här, att man upplever golvmaterialet mera negativt om man använt det en tid än vid första kontakten i laboratoriet. Resultatet för dem som besökt utställningen i Norrliden och dem som gjort bedömningen i laboratorieuppbyggnaden är mycket snarlika. När vi jämför olika åldersgruppers inställning till golvmaterialet i Norrliden, finner vi att äldre personer är mera positiva (trevligt) än yngre.

Tabell 39 Bedömning av material i taklist

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norr- Konvaljen liden	
Trevligt	12	10	4	6
Neutralt	28	14	12	11
Tråkigt	9	7	1	3
Fult	6	5	2	
Ej svar	1		1	
Summa	56	36	20	20

Resultaten av bedömningarna överensstämmer i stort för de olika grupperna. Vi är här inne på en detalj i rummet som vi är mycket tveksamma till det meningsfulla i att få bedömd. En iakttagelse av intresse är här hur man bedömt taklisten i de båda rummen i laboratorieuppbyggnaden. I själva verket var det ju samma list i båda rummen!

Tabell 40 Bedömning av material i golvlister

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norr- Konvaljen liden	
Trevligt	15	11	10	11
Neutralt	24	12	10	9
Tråkigt	13	8		
Fult	4	5		
Summa	56	36	20	20

Här föreligger det en ganska stor skillnad i bedömningar gjorda i fält resp i laboratorium. När man fått erfarenhet av materialet i golvlisten är man tydligen mera negativ än vid första anblicken.

Tabell 41 Bedömning av material i fönsterbänk

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norr- Konvaljen liden	
Trevligt	43	25	15	9
Neutralt	10	9	4	2
Tråkigt	2	1	1	4
Fult	1	1		5
Summa	56	36	20	20

Materialet i fönsterbänken i Norrliden bedöms genomgående positivt. Vad detta beror på är svårt att säga, men en anledning kan vara att Norrlidenfönsterbänken är mer "konventionell" än Konvaljens. Hälften av försökspersonerna anser att materialet i fönsterbänken i Konvaljen är tråkigt eller fult.

Som framgår av frågeformuleringen har vi ingen exakt kontroll över vad intervjupersoner resp försökspersoner gått efter i sina bedömningar. Resultatet skall därför ses som en grov uppskattning av hur materialen uppfattas.

11.5.2 Färgsättning

Vi skall här redovisa hur färgerna på en rad detaljer uppfattas. Vi använder oss även då av ganska grova mått för att få fram denna uppfattning. Följande detaljer har bedömts: tak, golv, väggar utan spår, väggar med spår, fönsterbågar, fönsterbänk, dörr, taklist, golvlist samt värmeelement (radiator). Vid det första intervjutillfället togs färgsättningen upp med dem som besökt utställningen. Eftersom färgsättningen då gällde hela lägenheten, skall vi

redan här konstatera att 8 av 9 i t1 var positiva, att 18 var positiva och 9 negativa i T1/T2.

Tabell 42 Bedömning av färg på tak

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	8	6	6	5
Neutral	14	11	13	15
Tråkig	26	13	1	
Ful	8	6		
Summa	56	36	20	20

Här har vi ytterligare en egenskap i lägenheten som bedöms mer negativt sedan man haft viss tids erfarenhet av den. Nästan hälften av hushållen i Norrliden (fält) anger att färgen på taket är tråkig. 1/5 anger att den är ful. I laboratoriestudien anger i stort sett alla att den är neutral eller trevlig.

Tabell 43 Bedömning av färg på golv

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	8	6	3	1
Neutral	14	11	10	9
Tråkig	26	13	5	9
Ful	8	6	2	
Ej svar				1
Summa	56	36	20	20

Fler än hälften i Norrliden anser att färgen på golvet är tråkig eller ful. I laboratoriestudien anser fler att färgen på golvet i Norrliden är trevlig resp neutral än i Konvaljen.

När vi kommer in på väggarnas utseende i lägenheten, kommer vi mer direkt in på detaljutformning som är

en konsekvens av anpassbarheten. Vi får två typer av väggar, som vi kallar "väggar utan spår" (dvs fasta väggar) samt "väggar med spår" (dvs flyttbara väggar. Vi skall här endast behandla färgsättningen, men i slutet av avsnittet återkommer vi till andra egenskaper hos väggarna som har bedömts.

Tabell 44 Bedömning av färg på väggar utan spår

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	12	9	4	3
Neutral	20	12	8	13
Tråkig	20	12	5	2
Ful	4	3		
Ej svar			3	2
Summa	56	36	20	20

Tabell 45 Bedömning av färg på väggar med spår

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	12	12	7	7
Neutral	22	10	7	4
Tråkig	18	9	3	5
Ful	4	5	1	4
Ej svar			2	
Summa	56	36	20	20

Närmare hälften av alla anser att färgen på väggarna är tråkig eller ful. I Konvaljen-rummet bedöms väggar utan spår något mer positivt än i Norrliden. För väggar med spår är förhållandet det motsatta. Vi skall dock påpeka att siffrorna vi grundar våra slutsatser på är ganska små, vilket hindrar oss att

vara alltför generella. Av dem i t1 som besökte utställningen var en större andel (c:a 60%) negativa till utseendet på de flyttbara väggelementen. Det resultatet överensstämmer ganska väl med det vi redovisar i de båda tabellerna ovan.

Tabell 46 Bedömning av färg på fönsterbågar

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	47	32	5	6
Neutral	3	2	4	3
Tråkig	4	1	9	7
Ful	2	1	1	3
Ej svar			1	1
Summa	56	36	20	20

Tabell 47 Bedömning av färg på fönsterbänk

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	41	25	7	5
Neutral	9	8	8	3
Tråkig	5	3	3	5
Ful	1			5
Ej svar			2	2
Summa	56	36	20	20

Bedömningen av färgen på fönsterbågarna är mycket positiv. Vi finner också här ett resultat, där stor skillnad råder mellan fältstudie och laboratoriestudie. Även färgen på fönsterbänk bedöms positivt av de boende i Norrliden. I laboratoriestudien är svaren jämnare fördelade över de alternativ vi arbetar med som svarsalternativ. Det är tydligt att dessa båda detaljer, färg på fönsterbågar resp fönsterbänk, är ett par som man vänjer sig vid med

tiden och blir mer och mer positiv till. Vi har här ett exempel på att tidsvariablen är synnerligen väsentlig för bedömningen.

Tabell 48 Bedömning av färg på dörrar

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	21	11	4	3
Neutral	26	14	14	14
Tråkig	7	11	2	2
Ful	1			1
Ej svar	1			
Summa	56	36	20	20

Största andelen både i fält- och i laboratoriestudien anger att färgen på dörrar är neutral. Ganska många i Norrliden (fältstudie) anger att färgen är trevlig. Vi har m a o ytterligare en detalj i lägenhetsutformningen som bedöms mer positivt, sedan man fått pröva den någon tid.

Tabell 49 Bedömning av färg på taklist

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	17	10	4	3
Neutral	32	20	15	12
Tråkig	6	4	1	2
Ful	1	2		
Ej svar				3
Summa	56	36	20	20

Tabell 50 Bedömning av färg på golvlist

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	19	10	5	3
Neutral	29	20	15	16
Tråkig	7	5		
Ful	1	1		
Ej svar				1
Summa	56	36	20	20

Bedömningen av färgen på listerna har utmynnat i svar som till övervägande delen kan hänföras till att de är neutrala. Vi vill här skjuta in en undran om huruvida det alls är meningsfullt att be intervju-/försökspersoner att bedöma färgen på tak- resp golvlistor. Vi skall återkomma till det i slutet av rapporten.

Tabell 51 Bedömning av färg på radiator

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Trevlig	26	16	8	6
Neutral	28	19	11	14
Tråkig	1	1	1	
Ful				
Ej svar	1			
Summa	56	36	20	20

Vi har här slutligen kommit till bedömning av färg på radiator/er. Överensstämmelsen är god mellan fält- och laboratoriestudie. Alternativen "trevlig" och "neutral" dominerar helt.

11.5.3 Storlek

När det gäller storlek på detaljer i rummen har vi nöjt oss med att få en bedömning av fönsterstorlek, storlek på garderob, radiator samt fönsterbänk. Vi har även här använt en ganska grov indelning för bedömningen, men hoppas att den skall ge en viss uppfattning om hur storleken på några detaljer uppfattas.

Tabell 52 Bedömning av fönsterstorlek

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
För stor				
Lagom	23	17	13	17
För liten	33	19	7	3
Summa	56	36	20	20

I Norrliden (fält) anser c:a 60% att fönstren är för små, medan övriga anser att de är lagom. Vi finner inte riktigt samma tendens i laboratoriestudien. Där anser betydligt fler att Norrlidenfönstren är lagom. I Konvaljen, där fönstren är större, är det ännu fler som anser fönsterstorleken lagom.

Tabell 53 Bedömning av storlek på garderob

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
För stor		1		
Lagom	29	13	15	15
För liten	1	4	5	5
Ej svar	26	18		
Summa	56	36	20	20

Tabell 54 Bedömning av storlek på radiator

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
För stor	1	1		1
Lagom	50	35	16	18
För liten	5		4	1
Summa	56	36	20	20

Vi har här två inredningsdetaljer som bedömts ur storleksaspekten. Vi finner att de av de allra flesta bedöms som "lagom" stora. Att bedöma storlek på dessa detaljer kan starkt ifrågasättas. Vi antar att det är svårt att bedöma en detalj av den här typen, när den isoleras från helheten. Vad vi inte känner till är de olika bedömarnas referensram. Om vi ser på tabell 53, finner vi t ex att många i fältstudien vägrat att bedöma storleken på garderoben. Kan det möjligen vara ett tecken på att en sådan bedömning är mindre meningsfull?

Tabell 55 Bedömning av storlek på fönsterbänk

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
För stor				
Lagom	5	6	9	16
För liten	51	30	11	4
Summa	56	36	20	20

Genomgående bedömer man fönsterbänken i Norrliden som för liten. Detta gäller både i fältstudie och laboratoriestudie. I Konvaljen bedöms den i flertalet fall som lagom.

11.5.4 Tapeter

I såväl fältstudien som laboratoriestudien bad vi intervju-/försökspersonerna att uttala sig om kvaliteten på tapeter, både för fasta och flyttbara väggar. Följande resultat erhöles:

Tabell 56 Tapetens kvalitet på vägg utan spår

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Bra	13	11	7	9
Går an	20	10	8	10
Dålig	23	15	3	
Ej svar			2	1
Summa	56	36	20	20

Tabell 57 Tapetens kvalitet på vägg med spår

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Bra	36	26	15	11
Går an	13	6	3	7
Dålig	7	4	2	2
Summa	56	36	20	20

Inte oväntat finner vi skillnader i bedömningen av kvalitet för de båda typerna av väggar. Tapetkvaliteten på de flyttbara väggarna är i praktiken "bättre" än på de andra (se objektbeskrivningen). Bedömningen faller också ut i den riktningen. Värt att notera kan vara att c:a 40% i Norrliden (fält) anser att tapeterna på de fasta väggarna är av dålig kvalitet.

11.5.5 Spår i innerväggar

En detalj som är en direkt konsekvens av anpassbarheten är spåren (skarvarna) i de flyttbara väggarna. Vi har därför försökt att speciellt uppmärksamma detta genom att fråga både i fältstudien och laboratoriestudien på följande sätt: "Vad tycker Ni om spåren i väggarna? Försök motivera Ert svar." Svaren på frågan har sammanställts i tre grupper: positiv, likgiltig, negativ. Vi skall nedan ge frekvenserna för dessa grupper samt dessutom ge en provkarta på de motiveringar som avgivits för positiva och negativa svar. Eftersom några hushåll avgivit mer än en motivering, blir det totala antalet svar större än antal hushåll som intervjuats resp personer som deltagit i laboratoriestudien.

Tabell 58 Inställning till spår i flyttbara mellanväggar

	T1/T2	t2	Laboratoriestudien Norrliden Konvaljen	
Positiv	30	15	11	11
Likgiltig	16	8	2	2
Negativ	27	19	10	10
Summa	73	42	23	23
Antal svar- ande hushåll/ personer	56	36	19	19

De positiva svaren i T1/T2 motiveras på följande sätt:

Bra, trevligt, snyggt	7
Ger liv åt väggen	7
Stör inte	7
Inget emot spåren	2
Man kan markera var tavlor ska sitta	2
De misspyder inte	1
Kan sätta spik just i skarven	1
Styckar av väggen	1
Tilltalande	1
Skall ju synas på dem att det är flexibelt	1

De negativa svaren i T1/T2 motiveras på följande sätt:

Tycker inte (alls) om dem	6
Inte särskilt snyggt	4
Samlar damm (efter en tid)	4
Avskyr dem	3
Svårt när man skall sätta upp saker	3
Vore snyggare med samma tapet	2
Passar inte riktigt in i möblering	1
Ömtåliga	1
Ser "bräddaktigt" ut, störande att alla element inte är lika stora	1
Vid montering gått sönder i spåren	1
De stämmer inte alls	1

De positiva svaren i t2 motiveras på följande sätt:

Snygga, trevliga, fördelaktiga	4
Ger liv åt väggen	3
Bra när man skall hänga tavlor, dra ledningar	3
Stör inte direkt	2
Har inget emot dem	1
Skämmer inte	1
Bra, man kan spika i spåren	1

De negativa svaren i t2 motiveras på följande sätt:

Tycker inte om dem	5
Svårt hänga tavlor	4
Störande	3
Ganska fula, spaltar upp väggen	3
Ser så kala ut, eftersom man inte får sätta upp någonting	1
Hemskt tråkiga	1
Varit bättre utan spår	1
Man ser igenom	1

De positiva svaren i laboratoriestudien motiveras på följande sätt (Norrliden och Konvaljen behandlas här tillsammans men uppdelade efter kön):

Män

Trevliga	3
Livligare, ger liv åt väggen	2
Delar upp väggen	1

Kvinnor

Trevliga	2
Omväxling	1
Ovanligt snyggt jämfört med vanlig standard	1
Gör att höjden på rummet ökar	1

De negativa svaren i laboratoriestudien motiveras på följande sätt (Norrliden och Konvaljen behandlas här tillsammans, men uppdelade efter kön):

Män

Fult	1
Verkar billigt	1
Verkar oroligt	1
Gör rummen för inrutade	1

Kvinnor

Dammsamlare	3
Svårt disponera väggen, svårt hänga tavlor	2
Fult	1

Uppfattningen om spåren (skarvarna) i de flyttbara väggarna är varierande och de hushåll vi undersökt delar upp sig i två lika stora läger, som är positiva resp negativa. I laboratoriestudien finner vi att kvinnor är mer negativa till spåren än männen. Kvinnorna ser mer den praktiska sidan (ex rengöring), medan männen något mer bedömer dem efter utseende.

11.5.6 Ljudisolering

Vi skall avsluta avsnitt 11.5 med att redovisa tre områden, som enbart kunnat beröras i fältstudien: ljudisolering, dagsljusförhållanden samt möblerbarhet.

Beträffande ljudisolering har vi delat upp denna i tre typer: inom lägenheten, mellan lägenheter samt isolering mot utifrån kommande ljud.

Tabell 59 Ljudisolering inom lägenheten

	T1/T2	t2	Summa
Bra	20	7	27
Går an	12	8	20
Dålig	24	20	44
Ej svar		1	1
Summa	56	36	92

Tabell 60 Ljudisolering mellan lägenheter

	T1/T2	t2	Summa
Bra	30	16	46
Går an	12	11	23
Dålig	13	7	20
Ej svar	1	2	3
Summa	56	36	92

Tabell 61 Ljudisolering mot utifrån kommande ljud

	T1/T2	t2	Summa
Bra	17	7	24
Går an	17	13	30
Dålig	22	15	37
Ej svar		1	1
Summa	56	36	92

Ungefär hälften klagar på att ljudisoleringen är dålig inom lägenheten, medan man däremot är mer nöjd med ljudisoleringen mellan lägenheter. Något överraskande är att finna att så många finner ljudisoleringen mot utifrån kommande ljud dålig. I övrigt om ljud och buller, se avsnitt 8.6.

11.5.7 Dagsljusförhållanden

Eftersom fönsterstorleken i Norrliden inte är den helt vanliga, tog vi särskilt upp en fråga om dagsljusförhållandena i lägenheten med de boende.

Följande resultat erhöles:

Tabell 62 Dagsljusförhållanden i lägenheten

	T1/T2	t2	Summa
Bra	14	14	28
Går an	23	10	33
Dåliga	18	12	30
Ej svar	1		1
Summa	56	36	92

Vi finner här en ganska jämn fördelning av svaren på de tre svarsalternativ vi gav vid intervjutillfället. Anmärkningsvärt är att c:a 1/3 av hushållen inte tycker dagsljusförhållandena är tillfredsställande.

11.5.8 Möblerbarhet

En annan faktor som kan påverkas av anpassbarheten är möblerbarheten i lägenheten. Genom att flertalet hushåll själva fått välja sin planlösning är det intressant att konstatera om de är nöjda eller inte nöjda med möjligheten att möblera den.

Tabell 63 Möblerbarheten i lägenheten

	T1/T2	t2	Summa
Bra	28	14	42
Går an	22	15	37
Dålig	6	7	13
Summa	56	36	92

Övervägande delen av hushållen är tillfreds med möblerbarheten i lägenheten. Vi kan här påpeka att flertalet hushåll är nybildade, och att ganska många anger att de tänker skaffa nya möbler i samband med flyttning till Norrliden. Detta kan vara en förklaring till inställningen till möblerbarheten.

11.6 Sammanfattning

Vi har i detta kapitel beskrivit inställningen till detaljutformning och detaljer ganska utförligt. Vi har använt grova mått på bedömningarna men hoppas ändå att viss vägledning kan ges genom följande sammanfattning för de olika detaljerna i Norrliden.

Golv: Golvmaterialet bedöms som tråkigt av nästan hälften av de intervjuade. En tendens tycks finnas att tråkigheten förstärks med boendetiden. Anledningen till att det bedöms som tråkigt kan vara färgsättningen, som inte får särskilt positivt omdöme.

Golvlist: Golvlister får en neutral bedömning både med avseende på material och färg.

Vägg_(fast): Fasta väggar får en mer positiv bedömning än flyttbara, när det gäller färgsättning.

Vägg_(flyttbar): De flyttbara väggarna bedöms som mer "plottriga" än de fasta. Tapeterna på dem bedöms som trevligare och av bättre kvalitet än de fasta väggarnas. Många irriteras över att de inte får sätta upp något på de flyttbara väggarna och några klagar på kvaliteten i materialet.

Spår_i_väggar: Spåren mellan de flyttbara väggelementen får ingen entydig bedömning. 1/3 är positiva, 1/3 likgiltiga och 1/3 negativa till dem. Män tycks vara mer positiva än kvinnor. Män säger att de är trevliga, kvinnor att de är dammsamlare!

Tak: Har endast bedömts med avseende på färgsättning. Tråkig färg.

Taklist: Man tycker bättre om materialet i taklisten än i golvlisten. Samma gäller färgen.

Fönsterbågar: Färgen på fönsterbågarna får en positiv bedömning. Däremot anser c:a 60% att fönstren är för små. Ganska många klagar på dagsljusförhållandena i lägenheten.

Fönsterbänk: Man är mycket positiv till material och färg på fönsterbänken. Nästan alla tycker dock att den är för liten.

Dörr: Dörrar har endast bedömts ur färgsättnings synpunkt, varvid c:a 3/4 anser att färgen är neutral eller trevlig.

Garderob: Storleken bedöms positivt.

Radiator: Färgen bedöms som neutral eller trevlig och även storleken är man nöjd med.

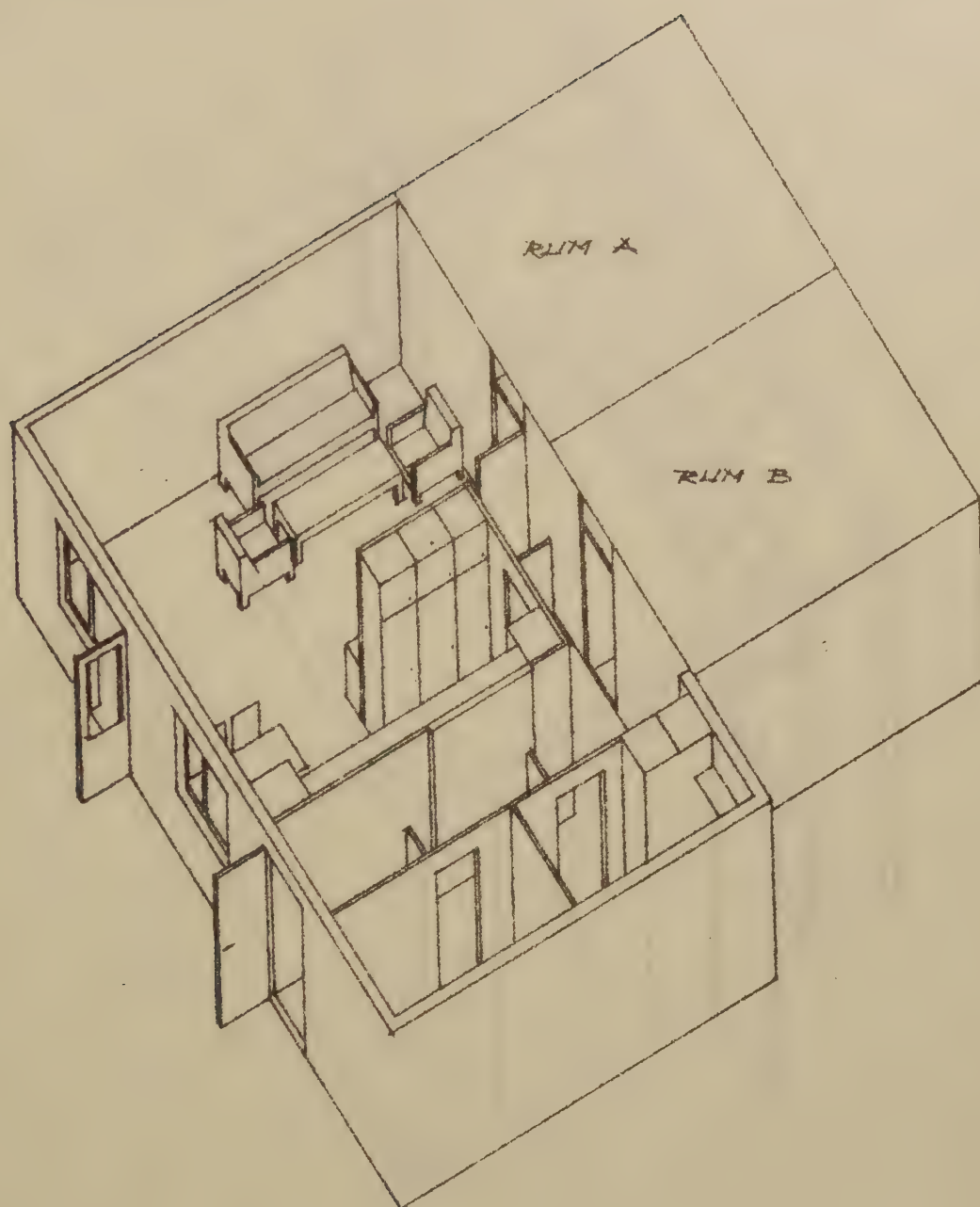
Förutom dessa detaljer bad vi de boende i Norrleden att uttala sig om ljudförhållanden och möblerbarhet.

Ljudisclering inom lägenheten: Mer än hälften anser att ljudiscleringen inom lägenheten är dålig.

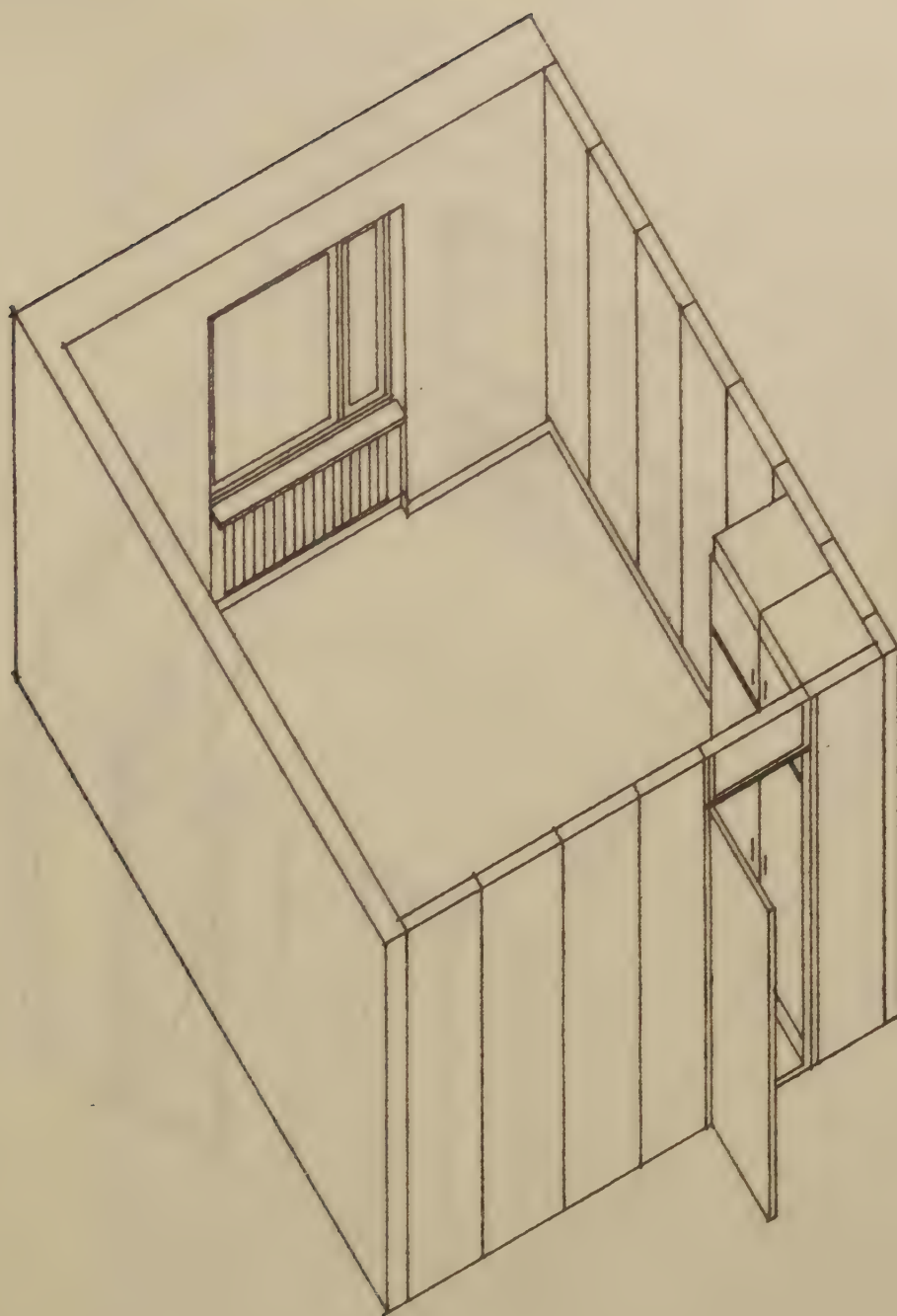
Ljudisolering Ljudisoleringen mellan lägenheterna
mellan lägen- bedöms som dålig av c:a 1/5.
heterna:

Ljudisolering C:a 1/3 säger att ljudisoleringen mot
mot utifrån ljud utifrån är dålig.
kommande ljud:

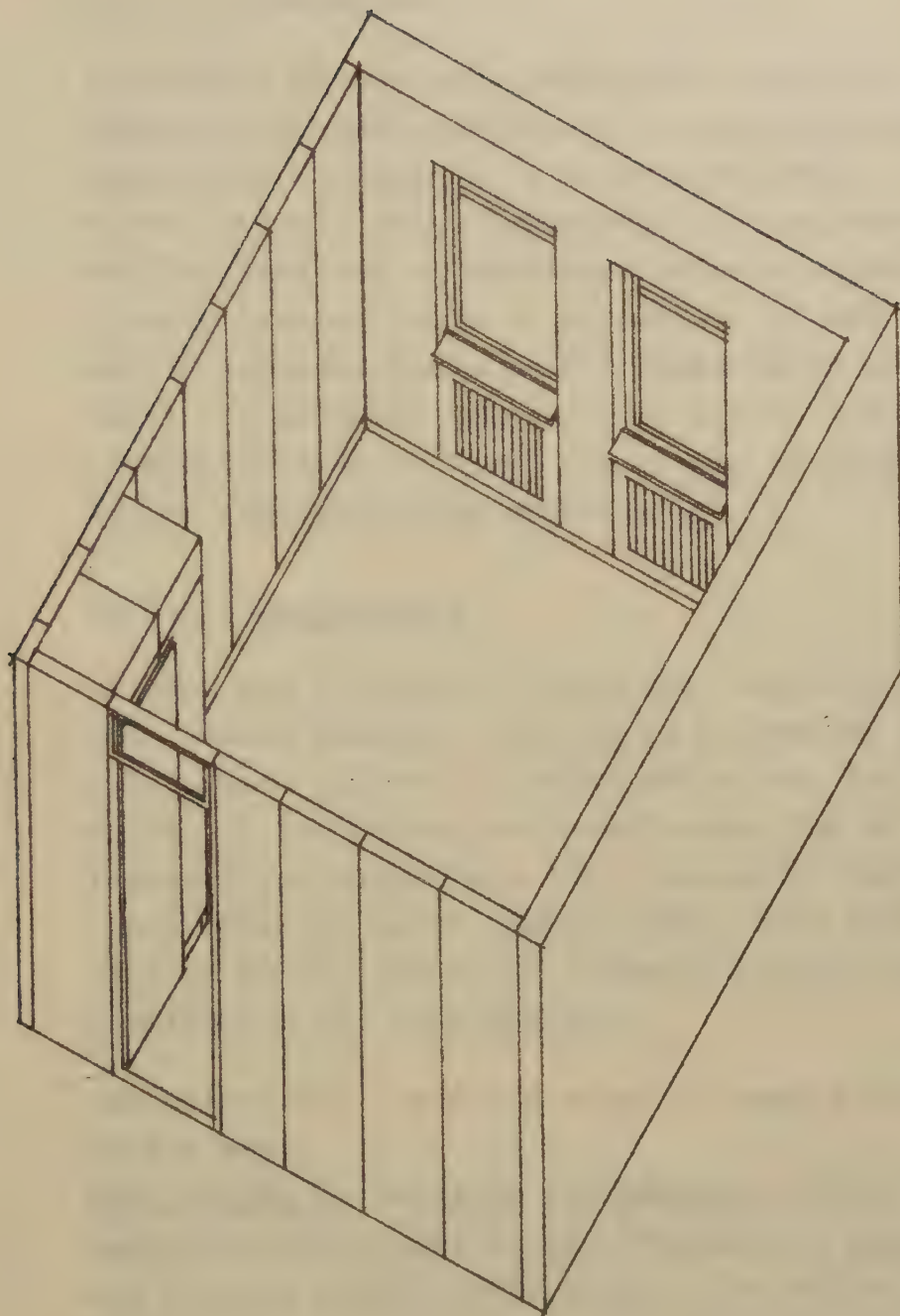
Möblerbarhet: Så gott som samtliga är nöjda med
möblerbarheten i lägenheten.

Figur 9 : Fullskaleuppbyggnad i planlaboratorium.
Bostaden är typ D i kv Marmorn och Porfyren.

Figur 10 Rum A. Utformning och finish som i kv Konvaljen.

Figur 11 Rum B. Utformning och finish som i kv Marmorn och Porfyren.

I tidigare kapitel har redovisats variation i planlösning och boendesituationer. Samtliga planer finns redovisade i bilaga 2. I bilagan redovisas såväl tidigare bostad, tänkt användning av Norrlidenbostaden som den faktiska användningen av Norrlidenbostaden. I detta kapitel skall vi se närmare på hur utnyttjandet av anpassbarheten berört olika delar av lägenheterna. Vi använder oss då av en metod, som genom sammanställning av flera planer ger en grafisk bild av hur anpassbarheten utnyttjats.

12.1 Analysmetod

Då man, som i bilaga 2, redovisar samtliga existerande planer enskilt, ger man en uttömmande bild av existerande planer och deras möblering. Det är dock svårt att överblicka hur basplanerna för de olika lägenheterna utnyttjats för alternativa väggplaceringar. För att kunna åskådliggöra detta har utnyttjats en metod, som visar likheter och skillnader i planlösning för resp basplan.

För materialet i Norrliden har vi använt denna metod på två sätt.

Överlagring A: Samtliga planlösningar från det andra undersökningstillfället har överlagrats basplansvis. Det rör sig alltså om de planer, för vilka vi känner den faktiska användningen. Denna överlagring A redovisar samtliga förekommande lägen för väggar, dörrar och inredningsenheter. Dessutom har lägen för möbler inritats. Lägen för möbler och inredningsenheter är skrafferade. Övriga ytor i överlagringen är gemensamma friytor, dvs sådana på vilka det icke i någon plan förekommer möbler eller inredningsenheter. Balkongerna är placerade på alternativa fasader, varför de annars logiska friytorna vid balkongdörrar ej uppstår.

Överlagring B: Samma planlösningar som ovan har överlagrats basplansvis. Denna gång så att lägen för väggar, dörrar och inredningsenheter, som är gemensamma för samtliga aktuella planlösningar framgår av överlagringen.

Överlagringarna redovisas i figurerna 12-16.

12.2 Olikheter i planlösning för de olika lägenhetstyperna

I detta avsnitt skall vi kortfattat kommentera överlagringarna för de olika lägenhetstyperna.

A-lägenheterna: Figur 12. Materialet omfattar 7 hushåll och 6 planlösningar, varav en endast avviker vad beträffar en skåpsplacering. Plantyperna är 2RK och 1RA. Ser man till överlagring A, finner man endast en begränsad variation. Detta hänger samman med lägenhetens ringa bredd och att bostadsytan delas i två delar genom entréns placering. Hallen har gjorts bredare och badrummet större i ett fall, handikappanpassning. Vidare har sambanden mellan kök och rum varierats: hel vägg, dörr alternativt helt öppet.

Denna variation har resulterat i att endast väggen mot det mindre rummet och köksarbetsdelen är gemensamma för de olika lägenheterna av denna typ. Garderobsskåpen har även de fått alternativ placering.

De gemensamma friytorna i överlagring A visar svårigheterna att möblera hallen. Vidare har vi gemensam friyta längs köksarbetsdelen, köket lika för samtliga lösningar. Dessutom finns en markerad friyta i det mindre rummet från dörren och längs skåpen. Rummen förefaller ha god möblerbarhet.

B-lägenheterna: Figur 13. För denna lägenhetstyp gäller det 4 olika planlösningar, varav en endast avviker vad beträffar en skåpsplacering. Plantyperna

är 2RK och 1RA. Totalt rör det sig om 6 hushåll. Lägenheten delas upp i två zoner av badrum och korridor. Överlagring A visar, att det inte förekommer några alternativa lägen för vägg, däremot skiljer sig dörrplaceringar. Just skillnader i rumssamband framgår klart av överlagring B. Det förekommer helt öppet mellan såväl det inre rummet och kök som mellan samma rum och korridor. Vid det andra rummet är endast del av väggen gemensam, beroende på alternativ placering av dörr. Köksarbetsdel och badrum samt garderobsskåp vid entré är också gemensamma. Ett garderobsskåp har fått alternativa placeringar. Som framgår av överlagring A blir det många gemensamma friytor i hall, korridor och kök, beroende på att dessa utrymmen är svärmöblerade. I det stora rummet finns en gång markerad, korridor - vardagsrum - kök.

C-lägenheterna: Figur 14. För C-lägenheterna finns 12 olika planlösningar, varav 2 endast gäller annorlunda placering av garderobsskåp resp dörrslagning. Antalet hushåll är 28. I lägenhetstypen förekommer plantyperna 2RK, $1\frac{1}{2}$ RA och $2\frac{1}{2}$ RK.

Av överlagring B framgår att för denna lägenhetstyp är det små väggbitar som är gemensamma för samtliga planer. Att även badrummet är olika beror på att det i ett fall gjorts handikappanpassat. I samtliga planer finns en klädkammare vid badrummet. I överlagring A framgår mönster av hur anpassbarheten utnyttjats. Att köksarbetsdelen går att placera på olika ställen har gett tre principiellt olika lägen. Ett närmast entréfasad, ett annat indraget så att det blir plats med en matplats närmast denna fasad och ett tredje, där man gjort ett mindre rum vid entréfasaden och lagt köksarbetsdelen innanför detta. Hallen har två bredder, beroende på det handikappanpassade badrummet. Den går oftast fram till pelaren, ibland även i vinkel från köksdelen, så att man får

neutral förbindelse till bostadsrummen i rumsfilen, vilket ger mindre klädkammare. Djupet för rummen i rumsfilen går oftast till pelaren, men i undantagsfall är rummen ännu djupare, därav det alternativa läget på väggen. Själva rumsfilen har indelats i två eller tre rum, vilket har gett fem olika väggplaceringar vinkelrätt mot fasad. I 4 av planalternativen finns allrumslösningar, och 3 av dessa har även öppen förbindelse med hallen. I ytterligare en variant är det öppen förbindelse mellan hall och kök, men denna plan har ingen allrumslösning.

Ser man till gemensamma friytor finns dessa endast i entré, badrum, klädkammare och delvis i köket. Övrigt har lägenheten utnyttjats på så olika sätt att sådana ytor ej uppstått.

D-lägenheterna: Figur 15. För D-lägenheterna har 45 hushåll 21 olika planlösningar. Planerna skiljer sig vad beträffar rumsantal, rumsstorlekar och rumssamband. I lägenhetstypen förekommer följande plantyper: $2\frac{1}{2}$ RK, 2RA, $1\frac{2}{2}$ RA, 3RK, $2\frac{2}{2}$ RK, $2\frac{1}{2}$ RA och $3\frac{1}{2}$ RK. Av överlagring B framgår, att samtliga planer har badrum och klädkammare lika.

Dessutom är spisens läge lika. I övrigt är endast en väggstump vid entré gemensam. I denna lägenhetstyp finns två principiellt olika lägen för en korridor parallellt med fasaderna, ett på vardera sidan av pelaren. Beroende på detta har vi två olika placeringar av köksarbetsdelen. I det ena fallet är det parallellkök, som sträcker sig fram till pelaren. Det är då vi har det smalare köket. I det andra fallet går korridor mellan pelare och kök, varför köksarbetsdelen sträcker sig fram till fasaden. Det är då vi får det bredare köket. Matplatsen ligger i båda fallen vid fasaden. Bredden på rummet vid entrén varierar med köksbredden. I 4 varianter finns allrum och då är alltid köksarbetsdelen in mot pelaren. I enlighet med överlagring A kan rummet ha i stort sett tre olika djup.

Rumsfilen indelas i 2 eller 3 rum i likhet med rumsfilen i C-lägenheterna. I detta fall förekommer dock fler lägen för väggarna. Rummen innanför korridor kan ha två olika rumsdjup, beroende på korridorens läge. Då korridoren oftast endast går fram till innersta rummet i filen, kan detta ha i stort tre djup.

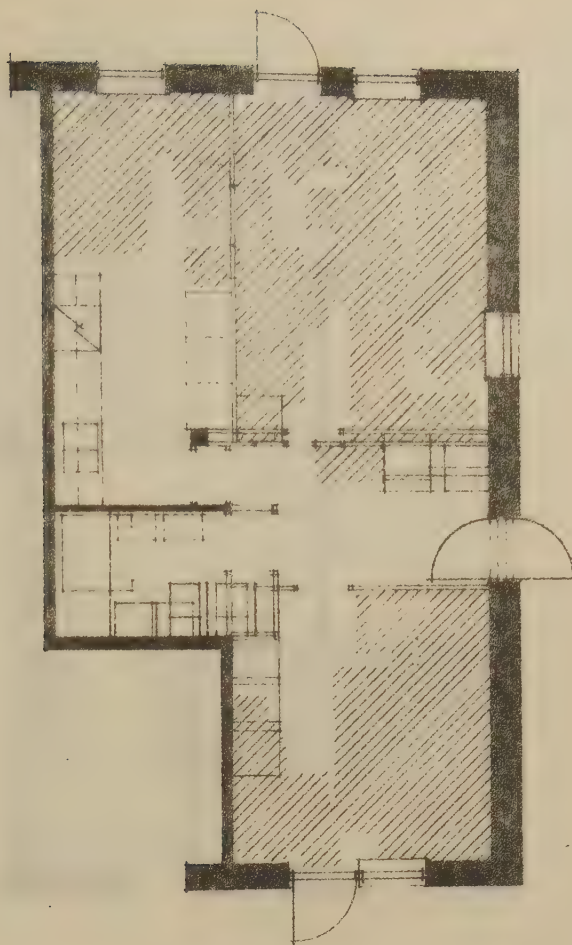
Lägenheterna har samlade gemensamma friytor i entréhall, badrum, klädkammare och vid köksarbetsdelen framför spisen. Dessa friytor är knutna till de för planlösningarna gemensamma delarna. Förutom dessa friytor finns en större vid pelaren, vilket beror på att där antingen är en betjäningsyta till parallellkök eller kommunikationsyta i korridor.

E-lägenheterna: Figur 16. Detta är den största lägenhetstypen och representeras här av 6 hushåll, som har 5 olika planlösningar. Därtill kommer en planlösning för en lekskola. Som framgår av överlagring B är det badrum, toalett och klädkammare samt köksarbetsdel som är gemensamma för planerna. I och med att det endast är ett läge på köksarbetsdelen, har korridoren i centrum av lägenheten endast ett läge, även om bredden varierar något. Det finns endast en indelning av bostadsytan vid fasad mellan kök - vardagsrum. Rumsfilen delas in i 3 eller 4 rum med varierad bredd. I lekskolan är hela filen ett helt lektrum. Rumsdjupen i rumsfilen beror på korridoren. Den innersta delen av lägenheten har endast delats i ett läge i bostäderna, medan de två enstaka väggmarkeringarna härrör från ett mörkt utrymme i lekskolan. Planerna har gemensamma friytor i entréhall, bad, toalett, klädkammare samt vid köksarbetsdelen, med undantag från lekskolans plats för vattenlek. Dessutom är där gemensam friyta för kommunikation längs pelarna, oftast i korridor.

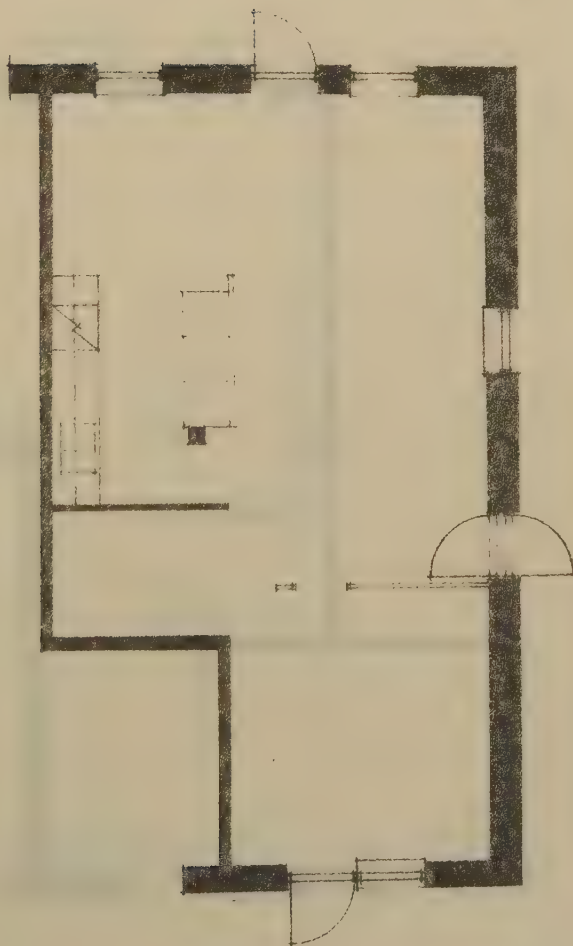
12.3 Jämförelse mellan de olika lägenhetstyperna

I lägenhetstyperna A och B utgörs skillnaderna av smärre variationer i planlösning, med undantag från allrumslösningarna och handikapplösningen. Att ytterligare variation icke förekommer kan hänga samman med att den lilla bostadsytan redan i basplanen är delad i två delar. I motsats till detta har C-typen en rumsfil som kan indelas på alternativt sätt. Dessutom kan rumsdjupet för del av rumsfilen varieras beroende på kökets utformning. Vid tät rumsindelning uppstår smala rum, som kan vara svårmöblerbara. I D-lägenheterna, som har en lika lång rumsfil, finns dessutom utrymme för ett bostadsrum vid entréfasaden. I och med att man får möjlighet att avväga mellan kök och detta utrymme kan den centrala korridoren placeras på alternativa lägen om pelarna. Detta i sin tur ger möjligheter att variera rumsdjupet för såväl rumsfilen som för rummet vid köket. Variationsmöjligheterna i planlösning blir mycket större för denna lägenhetstyp än för C-typen. Liksom för C-typen får man dock ofta långsmala, svårmöblerade rum i rumsfilen. E-lägenheten förekommer inte i så stor omfattning, men har samma förutsättningar som D-lägenheterna till alternativa planlösningar.

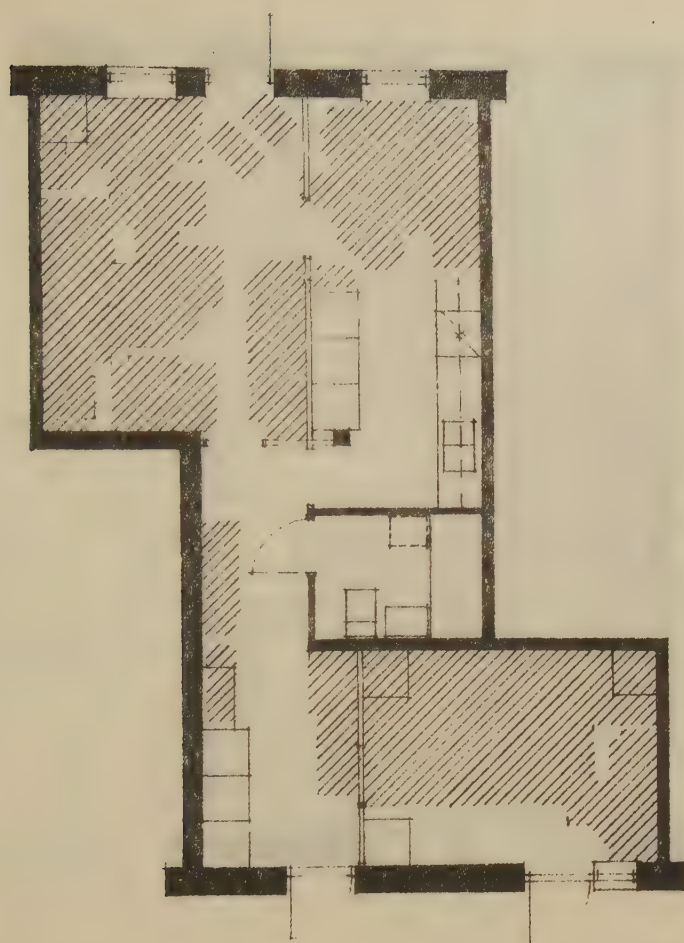
Anpassbarheten har utnyttjats för att inom basplanerna åstadkomma olika rumssammansättning. Beroende på vilka prioriteringar man haft, har man då kunnat välja mellan lösningar med skillnader i rumssamband och rumsstorlekar. Många varianter medges i C-lägenheterna och ännu fler i D- och E-lägenheterna.

Överlagring A

Överlagring B

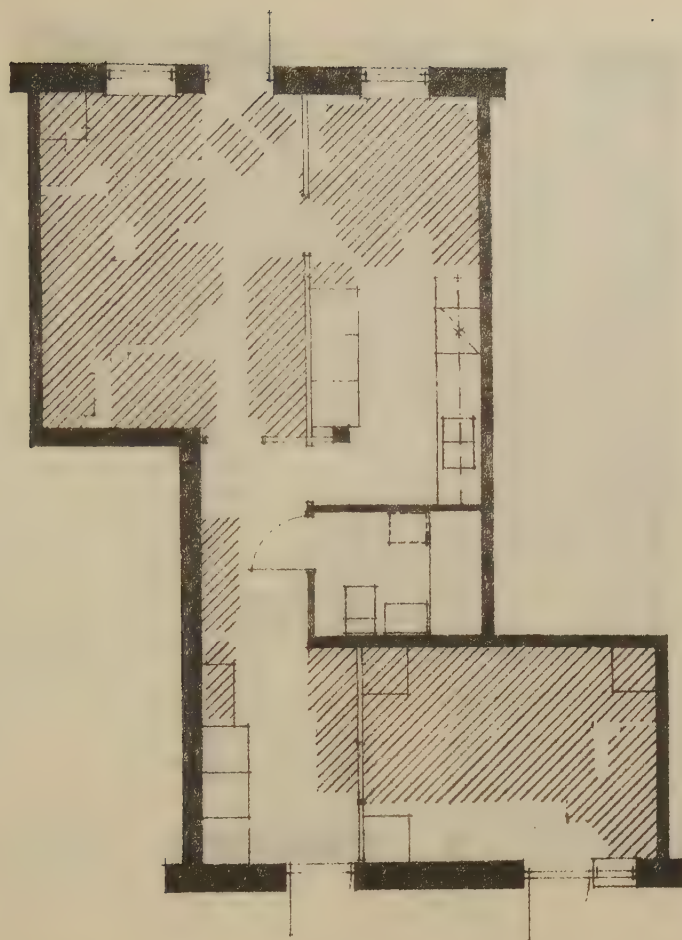

Överlagring A

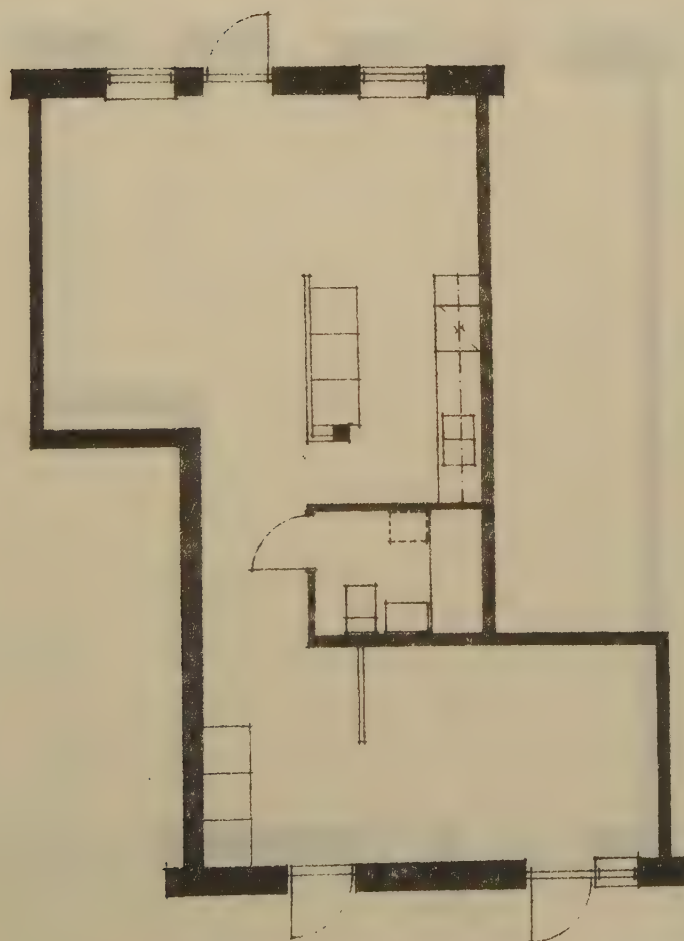

Överlagring B

Figur 13 Överlagring av planer för B-lägenheterna

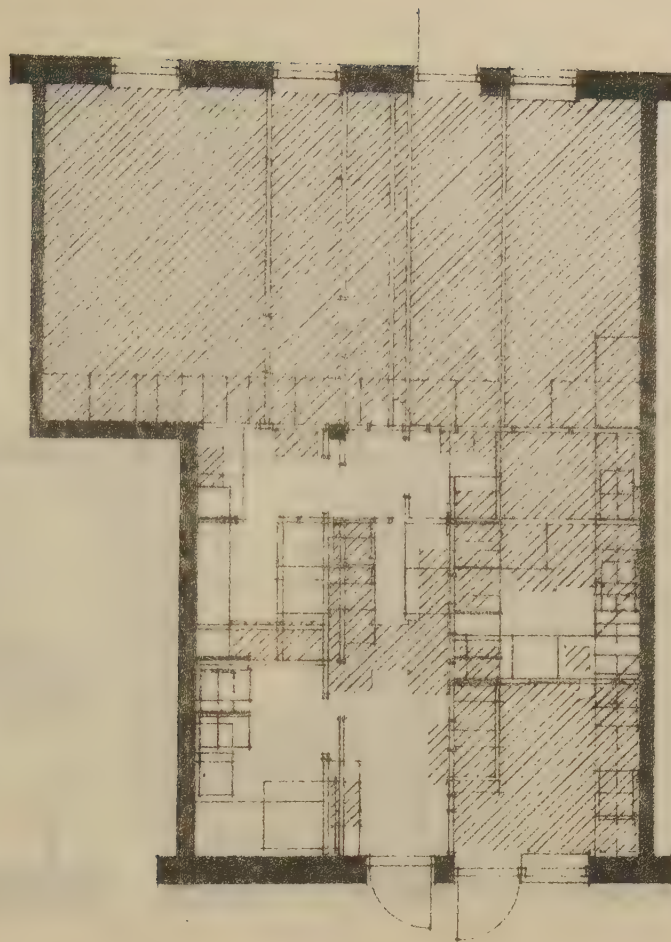
Överlagring A

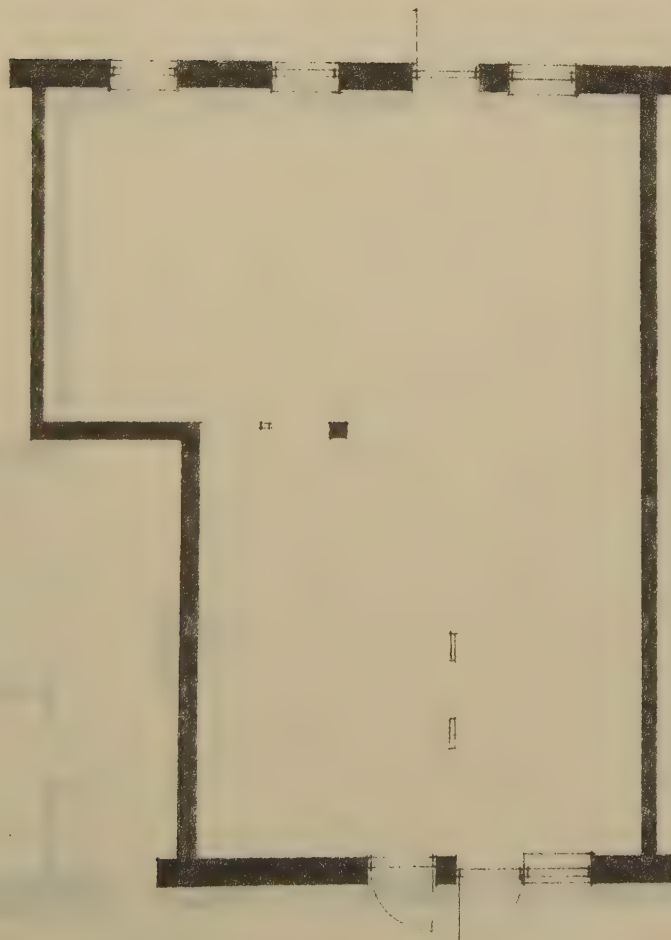
Överlagring B

Figur 13 Överlagring av planer för B-lägenheterna

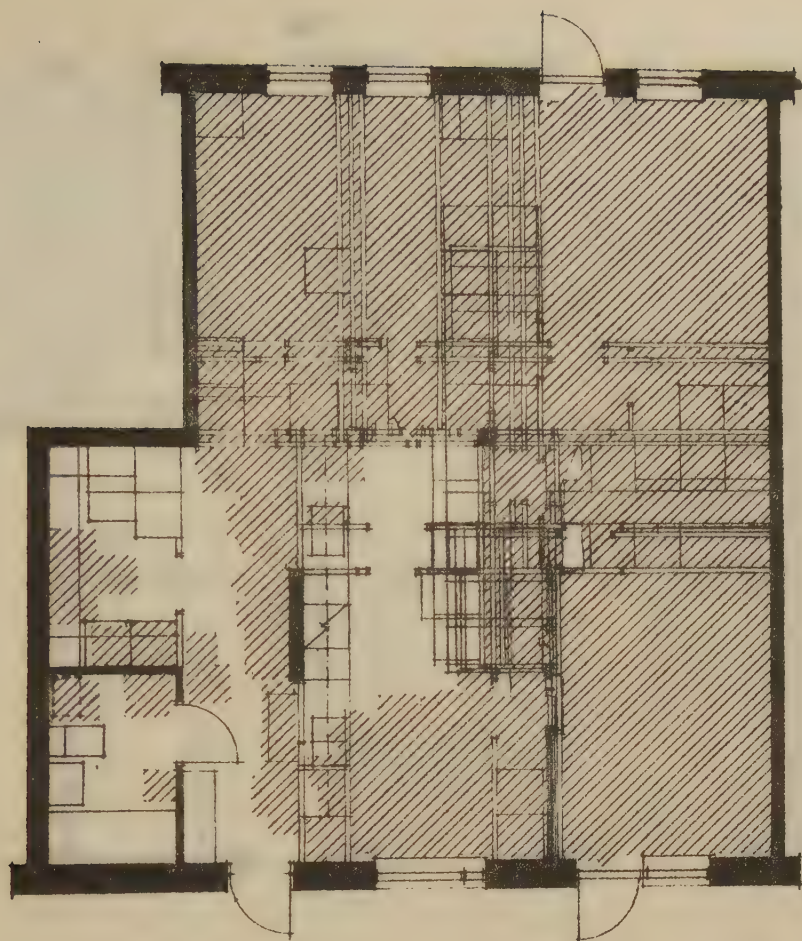

Överlagring A

Överlagring B

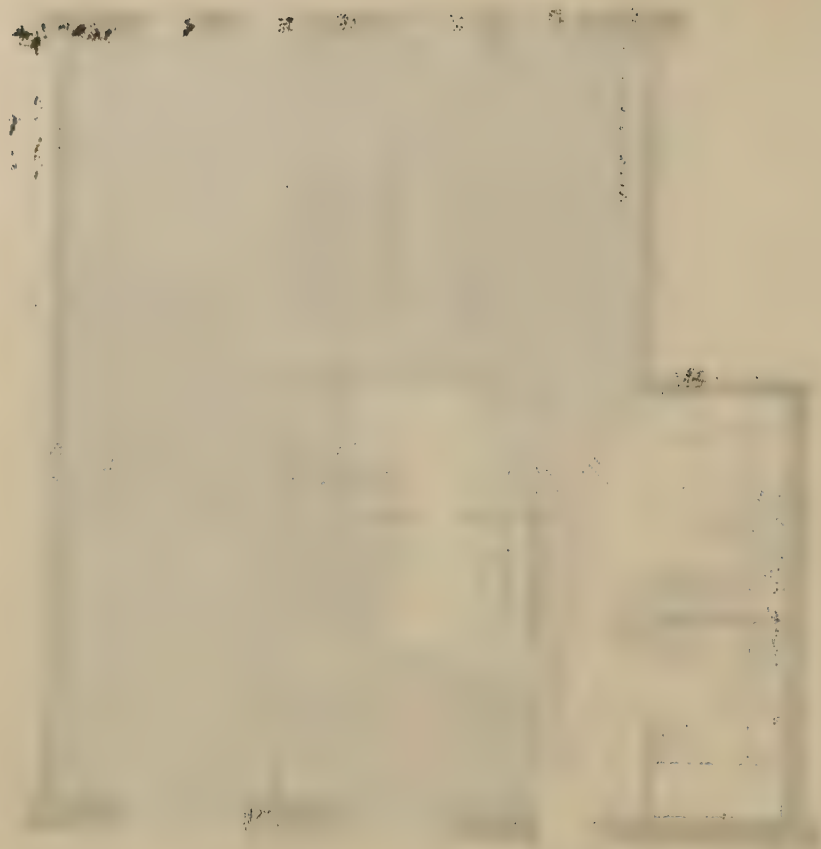

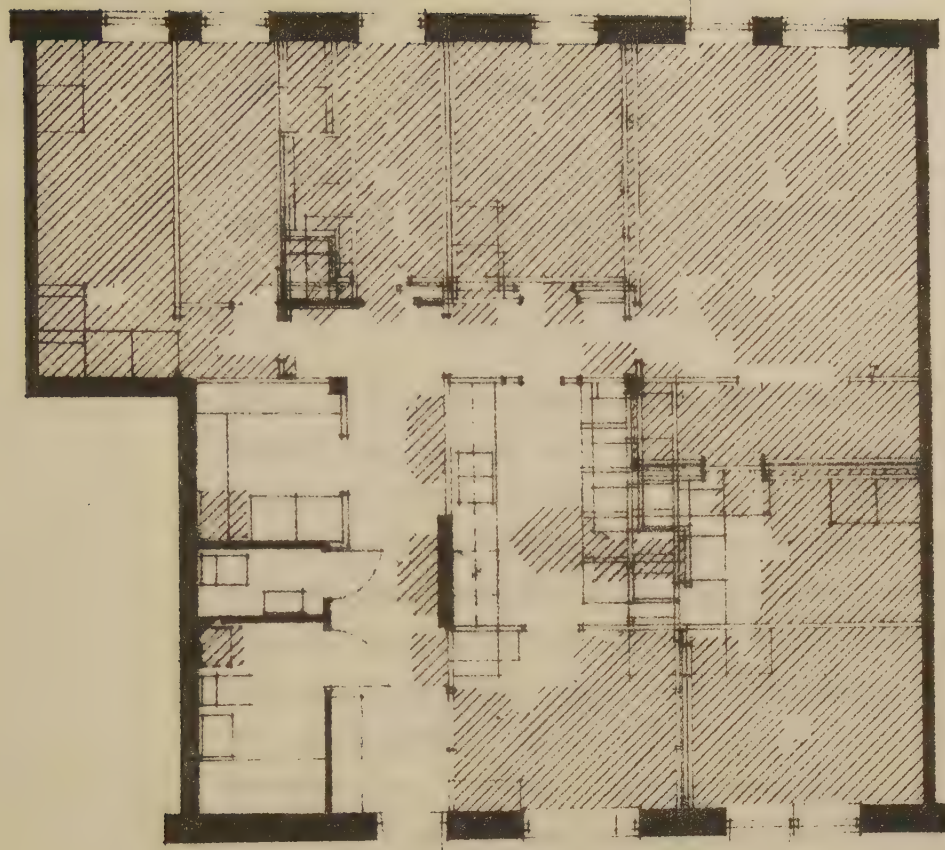
Överlagring A

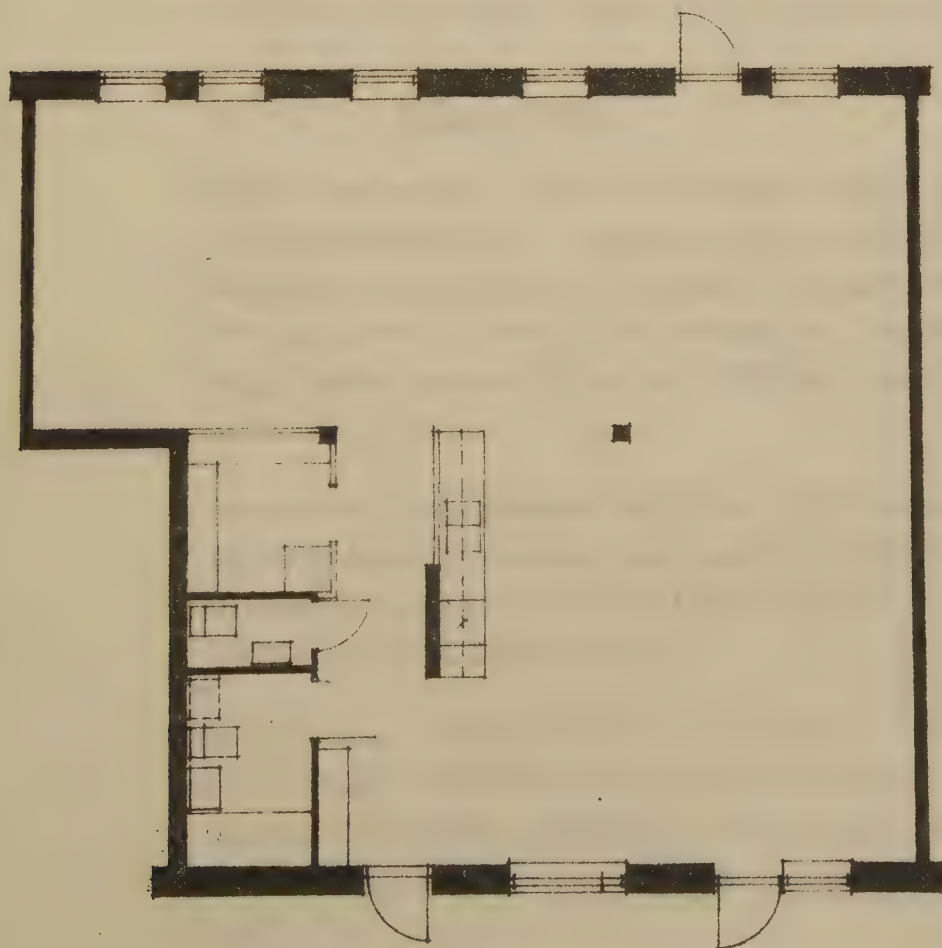
Överlagring B

Figur 15 Överlagring av planer för D-lägenheterna

Överlagring A

Överlagring B

13 ANPASSBARHETEN

I detta kapitel skall vi kortfattat summera anpassbarhetens utnyttjande och omständigheterna kring detta.

13.1 Projektering

Vid projekteringen av bostäderna i kv Marmorn och Porfyren inriktade man sig från början mot flexibla bostäder. Detta innebär, att alla fem basplanerna är från början studerade för alternativa planlösningar. Vidare har ytskikt och installationer valts med hänsyn till flexibiliteten. Vid upphandlingen fastställdes de flyttbara mellanväggselementen till element av lättbetong. Sådana är emellertid tunga och svårhanterliga, vilket torde innebära att skador lätt uppstår vid hanteringen. Bortsett från materialet just i mellanväggselementen, har man valt detaljutformning som skall underlätta planförändring.

13.2 Förvaltning

Förvaltaren har låtit de boende välja planlösning, om de bestämt sig 3 månader före inflyttning. De som bestämde sig senare fick anta en planlösning, som förvaltaren eller annan hyresgäst bestämt. Av 70 hushåll från undersökningstillfälle I hade därför 22 ej haft valfrihet.

Genom att bostäderna uthyres till hyresgäst skall förvaltaren godkänna eventuella ändringsarbeten i bostaden. Vidare kan förvaltaren kräva att bostaden återställs vid avflyttning.

Norrlidens förvaltning har tidigare erfarenheter av anpassbara bostäder genom att den även förvaltar ett tidigare uppfört område i Kalmar med sådana. Dessa har projekterats av samma projektör.

13.3 Information

I avsnitt 8.4 redogöres för informationssätten och deras inverkan på planval. Den satsning på information som gjordes, måste betecknas som unik för svensk bostadsmarknad. Bofakta (bilaga 1), som samtliga utom två hushåll har tagit del av, beskrev utförligt lägenheterna och planlösningsmöjligheterna. Av dem som besökte utställningen, med dess fullskalelägenheter och modeller, anser hälften att den hade betydelse för val av planlösning. Den samlade informationen torde ha gett de boende en klar bild av deras möjligheter att välja planlösning, vilket framgår av variationsrikedomen på planlösningar, som också omfattar många egna planlösningsvarianter.

13.4 Variation i planlösning

För samtliga 106 undersökta hushåll finns 48 planlösningsvarianter, varav 21 är sådana som inte finns i Bofakta. 4 är dock endast avvikelser vad beträffar garderobsplacering och dörrslagning. För de 50 lägenheterna i lägenhetstyp D förekommer hela 7 plantyper, som omfattar 21 olika planlösningar. Av dessa är 10 planlösningsvarianter som inte finns i Bofakta.

10 lägenheter har kök och uppehållsrum i öppet samband, allrumslösning.

Den stora planlösningssvariationen inrymmer många lösningar, som man inte finner någon egentlig motsvarighet till i normalproduktionen. Det gäller då speciella rumssamband, rumskombinationer och/eller rumsformer. Lägenheterna har också varit lätta att handikappanpassa.

13.5 Planförändringar

Några planförändringar hade de boende inte hunnit göra mellan inflyttningen och undersökningstillfälle II. Däremot hade ett hushåll mellan undersökningstillfälle I

och inflyttning ändrat sin valda plan, så att två halvrum blev ett helrum. Vidare hade ett hushåll bytt lägenhet, så att det kunde få en större och handikappanpassad lägenhet.

Vid första undersökningstillfället trodde drygt 1/3, att de själva skulle komma att utnyttja anpassbarheten, medan en ändå större andel trodde att andra skulle göra det. En vanlig åsikt var att man hade valt planlösning på lång sikt.

Vid andra undersökningstillfället var det 6 hushåll som hade för avsikt att ändra planlösning. Samtliga tänkte ta bort vägg. Någon planförändring hade ännu inte gjorts. Att så få hushåll planerade någon planförändring beror på att de flesta boende efter den korta boendetiden säger sig fortfarande vara nöjda med den planlösning de har. Några hushåll anser det vara för dyrt att ändra. För andra är planförändringar inte aktuella på grund av planerad avflyttning.

För själva planförändringsaspekten borde man senare följa upp den longitudinella studien med ännu en undersökning i Norrliden.

13.6 Boendesituation

Efter gällande trångboddhetsnorm skulle 16 hushåll vid undersökningstillfälle II vara trångbodda, om lägenheterna hade för resp lägenhetstyp normal planlösning. Detsamma gäller om man ser till sovplatskapacitet i förhållande till normal planlösning.

Genom att de boende har valt annorlunda planlösningar har sex av dessa hushåll skaffat sig en "passande" sovplatskapacitet.

Hela 28 av de 92 hushållen har valt att ha ett par halvrum i stället för helrum, då oftast för att barn skall få egna rum.

Friheten i planval har utnyttjats på följande sätt:

1. Göra en tätare rumsindelning.
2. Göra en glesare rumsindelning.
3. Göra planlösning med annorlunda planegenskaper.
Det kan gälla allrumslösning, andra rumssamband, andra rumskombinationer.

13.7 Värdering av anpassbarheten

De boende är mycket positiva till anpassbarheten som idé. Man menar att det är bra att kunna göra fler rum, när familjemedlemmarna blir fler, att det är självklart att man själv skall få bestämma hur bostaden skall se ut och att det är en fördel att veta, att man kan ändra sin bostad, om den ej skulle passa. Vidare tycker man, att det är trevligt att alla grannar inte har likadana lägenheter.

När man däremot ser till de faktorer som är knutna till de undersökta hushållens erfarenheter i kv Marmorn och Porfyren, är inställningen ganska negativ. Man anser att det är dyrt att flytta väggar, att anpassbara bostäder blir dyrare än andra och att det är omständligt att ändra planlösning. Många anser att möjligheten att kunna förändra planlösning inte är värd en merhyra.

Då man jämför attityderna till bostäderna vid de två undersökningstillfällena i den grupp vi intervjuade vid båda tillfällena, finner vi intressanta förskjutningar. Färre är positiva till flexibiliteten vid andra undersökningstillfället, då det även finns ett par som anser den vara en nackdel. Detta torde sammanhånga med detaljutformningen i lägenheterna och den ringa ljudisoleringen inom lägenheterna.

Vad beträffar den detaljutformning som hör samman med flexibiliteten anser över hälften, att fönstren är för små, och en tredjedel är negativa till "spåren" mellan de flyttbara väggelementen.

13.8 Anpassbarhet - lägenhetstyp

För de två minsta lägenhetstyperna, A och B, är anpassbarheten starkt begränsad genom att de delas upp i två mindre bostadsytor av badrum och entré - hall. Det förekommer endast två plantyper, 2 rum och kök samt 1 rum och allrum.

För lägenhetstyp C har man möjligheten till alternativ rumsindelning vid såväl fasader som i djupled. De boende har helt utnyttjat basplanens möjligheter, då även vad beträffar frihet i placering av köksinredning.

För de två större lägenhetstyperna blir variations-, möjligheterna större genom att de längre fasaderna ger fler kombinationsmöjligheter.

13.9 Speciallösningar

Vid diskussionen av anpassbara bostäder har variationer i planlösning för det stora flertalet diskuterats. I kv Marmorn och Porfyren aktualiseras två andra väsentliga aspekter.

1. Handikapplägenheter. Genom att alternativa planutformningar är inplanerade, kan man förhållandevis enkelt åstadkomma bostäder för handikappade i ett vanligt bostadsområde. I detta fall har man hälften av lägenheterna att välja mellan, då det är tvåvåningsbebyggelse.
2. Andra verksamheter än boende. I området kunde man på ett ovanligt tidigt stadium få en lekskola, genom att en lägenhet av den största typen "inreddes" som lekskola.

Vi skall i detta kapitel kommentera några av de metoder vi använt i Norrliden-undersökningen. Vi väljer ut följande fyra, som vi bedömer som särskilt intressanta:

1. Panelmetoden
2. Likertskalan
3. Jämförelse fältstudie - laboratoriestudie
4. Grafisk metod för plananalys

De tre första metoderna är av mättekniskt intresse, medan den fjärde snarare skall ses som en relativt ny arbetsmetod för redovisning av planinnehåll.

14.1 Panelmetoden

Panelmetoden har beskrivits i kapitel 5. Vi skall här göra en uppsummering av de erfarenheter vi fått samt peka på några svårigheter vi stött på vid dess användning.

På grund av de resurser som stått oss till buds för genomförandet av undersökningen i Norrliden har vi varit tvungna att redan från början begränsa oss. Utgångspunkten för vår panelundersökning var därför kanske inte den allra bästa. Vi vill emellertid föra fram följande synpunkter på metoden:

- Antalet hushåll i panelen reducerades snabbt och uppgick till slut till endast 56. Panelmortaliteten är stor, vilket vi inte förutsåg från början. Hushållen hade vid det andra undersökningstillfället (i Norrliden) bott c:a 1/2 - 1 år i den nya lägenheten. Denna, som det kan synas, korta tidsperiod var emellertid för lång, och vi har lärt oss att vi borde uppsökt hushållen så snart som möjligt efter inflyttningen. Metoden kunde självfallet ha tillämpats även sedan hushållet flyttat från Norrliden. Vi ansåg dock att ett sådant merarbete inte låg inom projektets ram.

- En annan punkt värd att notera är att vi på grund av bristande rutin att handskas med panelmetoden ej var tillräckligt försiktiga med innehållsliga ändringar i formuläret mellan de båda undersökningstillfällena. Till det andra tillfället utökade vi formuläret; vi läde t ex till Likertskalan och frågor om detaljutformning. Vi tycker oss märka att vi därigenom har belastat intervjun med något för många frågor för att "panel-frågorna" skulle bli tillräckligt utförligt behandlade. En ideal förutsättning är givetvis att exakt samma frågor ställs vid samtliga undersökningstillfällena. Detta kräver i sin tur att mätinstrument utprövas mycket noggrant inför det första undersökningstillfället: Ett dilemma som man lätt hamnar i är att smärre frågetekniska justeringar är förbättrande för den enskilda undersökningssituationen men försämrande för undersökningssuppläggningsen i sin helhet.
- En svaghet i vår tillämpning av metoden är självfallet, att vi endast kunnat intervjua panelen två gånger. Eftersom den fysiska omgivningen ändrats mellan undersökningstillfällena, är det vanskligt att dra säkra slutsatser beträffande intervjupersonernas förändringar i attityder, åsikter etc mellan undersökningstillfällena. Vi har därför i rapporten endast översiktligt redovisat några frågor om förväntningar på den nya bostaden. Att vi valt det förfarandet beror på att de enda faktorer som kunnat följas upp i studien är uppfyllandet av de boendes förväntningar på den nya bostaden. För denna typ av frågeställning, där tidsvariabeln är viktig, visar sig panelmetoden överlägsen andra metoder.
- Vårt prövande av panelmetoden i en boendestudie av den här karaktären har varit mycket tankeväckande för oss. Vi har framför allt lärt oss inse hur väsentligt det är att försöka ta hänsyn till tidsaspekten i boendet. Om vi någonsin skall förstå hur den boende beter sig i sin bostad och upplever sin boendemiljö, är det nödvändigt att vi studerar och analyserar de föränd-

ringar vi finner hos den boende. Vid en tidpunkt kan t ex en faktor vara synnerligen väsentlig för trivseln i bostaden/bostadsområdet, vid en annan tidpunkt något helt annat. Vi måste i större utsträckning än hittills ägna oss åt att kartlägga dessa förändringar och deras samspel med omgivningen och dess förändringar för att förstå vad det innebär för olika människor att bo.

14.2 Likertskalan

Att konstruera en Likertskala är en omständlig och tidskrävande procedur. För att skalan skall uppfylla mättekniska krav måste man vara medveten om en rad förutsättningar. Vi skall därför i detta sammanhang först ge en kort beskrivning av några sådana förutsättningar. Vi väljer att göra några citat ur Rosen-gren (1971). Därefter skall vi sammanfatta de erfarenheter vi fått, genom att tillämpa en specialkonstruerad Likertskala om attityden till anpassbarheten i Norrliden.

"En Likertskala består till det yttre av ett antal (15 - 30) påståenden, som försökspersonerna får instämma i eller ta avstånd från, vanligen genom markering vid ettdera av fem alternativ. /---/ De olika svarsalternativen graderas från 1 till 5, allteftersom de uttrycker högre eller lägre grad av positivitet i förhållande till attitydobjektet, och för varje individ som genomgått testet summeras hans värden på de olika item (påståendena); summan blir hans poäng på testet. /---/ Konstruktionen av testet går till så att man sammanställer ett 50-tal påståenden som direkt eller indirekt kan antas beröra det objekt till vilket man önskar mäta attityden. Ett antal försökspersoner får ta ställning till påståendena. Därefter rangordnas individerna efter erhållna poäng. Man urskiljer en höggrupp (t ex de 25% av försökspersonerna som fått högst poäng) och en låggrupp (de lägsta 25% av individerna). För varje item beräknas sedan skillnaden mellan detta items medelvärde i höggruppen och låggruppen. Skillnaden kallas itemets DP-värde (DP = discriminatory power), och man behåller för sin skala de item som har högst DP-värde. (Med 5 svarsalternativ graderade från 1 till 5 kan högsta DP-värde bli 4.)"

Ett väsentligt konstaterande här är huruvida påståendena mäter samma sak eller ej (inställning till anpassbarheten). DP-värdena säger i sig inget därom. De utsäger snarare itemets förmåga att skilja mellan olika svarandetyper. Validitet och reliabilitet hos skalan vet vi således inget om. Båda dessa mätegenskaper måste prövas, och eftersom det inte varit möjligt i det här projektet, måste det ske i annat sammanhang.

Vi skall nu ta upp några synpunkter på skalan vi använt, synpunkter som vi tror kan vara av intresse för fortsatt arbete inom boendeforskningen, om man väljer att arbeta med skalor av den här typen.

- Till att börja med skall vi ange de 10 påståenden i skalan som fått högst DP-värden. Vi har valt ut dessa 10 genom att sätta gränsen för DP-värdet = 1.2. (C:a 2.0 anses som ett önskvärt värde.) Följande rangordning erhålles:

1. Det gavs stor möjlighet till att besöka utställningslokalerna före inflyttningen.
2. Det är svårt att få plats med gamla möbler.
3. Det är lätt att flytta väggar.
4. Idén med anpassbara bostäder verkar löjlig.
5. Det är bättre att bo i en bostad som går att förändra än i en vanlig bostad.
6. Alla bostäder som byggs idag skall vara anpassbara.
7. Norrlidenområdet är barnvänligt.
8. Servicen i området är bra.
9. Det är fult med spår i väggarna.
10. Anpassbara bostäder blir billigare i längden.

Det är mycket svårt att veta varför endast 10 påståenden fått ett DP-värde som är 1.2 eller högre. Vi antar därför, att valet av objekt i skalan varit avgörande. Vi misstänker att skalan varit alltför ensidigt inriktad på anpassbarhetsproblematiken. Påståendena har troligen varit alltför positiva i

sin formulering och till sitt innehåll. Vi riskerar därigenom en snedvridning, eftersom vissa individer normalt har en tendens att instämma i positiva påståenden oavsett innehåll. Vi har således lärt oss att påståenden måste vara mer "kontroversiella" samt att negativa och positiva påståenden blandas i skalan.

- Vi har också lärt oss att skalans längd är mycket väsentlig för att skalan skall ifyllas seriöst av intervjupersonerna. Den skala vi konstruerade blev en aning för lång (36 påståenden). Å andra sidan skall vi minnas, att vi prövade skalan för första gången och att vi just därför tog med fler påståenden än vi hade behövt. Vi kan här omnämna att vi från början arbetade med c:a 100 påståenden, varur vi valde de 36 slutgiltiga. Av detta följer att vi helt enkelt måste korta ner skalan till en annan gång, förslagsvis till 15 påståenden.
- Skalan som ifyllides på två särskilda blanketter av den intervjuade under själva intervjun föreföll lätt att klara av för intervjupersonen. Nu kunde intervjuaren hela tiden "övervaka" ifyllningsproceduren, och vi har fått in få skalor, i vilka missar att svara på påståendena är gjorda. Att skalan kombineras med intervjumetoden rekommenderar vi, om så är möjligt.
- Vad vi redan ovan varit något inne på, är hur skalan fungerat rent mättekniskt. Vi vet inget om skalans validitet och reliabilitet. Vi hoppas därför att det skall bli möjligt att göra någon typ av komparativ attitydstudie för att försöka fastställa dessa båda egenskaper. Erfarenheterna vi hittills fått visar, att ett sådant arbete är väsentligt. Skaltekniken inom boendeforskningen är svagt utvecklad, men enligt vårt förmenande värd en kraftinsats.
- På grund av de osäkerhetsfaktorer som föreligger i samband med konstruktion och användning av skalan,

har vi valt att endast redovisa påståendena som enstaka frågor. Vi behandlar då varje påstående för sig och redovisar medelpoäng för varje påstående. Den enda jämförelse vi gör är att rangordna påståendena efter medelpoäng för att få en uppfattning om vilka påståenden som de boende bedömt som mest väsentliga.

14.3 Jämförelse fältstudie - laboratoriestudie (detaljutförning)

En väsentlig del i vårt arbete med Norrliden-bostäderna har varit att utröna hur detaljutförning och detaljer uppfattas av dem som bor eller skall bo i lägenheten. Vi har ovan varit något inne på huruvida det alls är meningsfullt att studera vissa av dessa detaljer och deras betydelse för människan. Vi har parallellt med Norrlidenundersökningen genomfört en studie i institutionens planlaboratorium, som även den handlade om detaljutförning och detaljer.

(Studien redovisas i kapitel 11.)

Detta sätt att använda planlaboratoriet är, vad vi kan förstå, helt nytt. Vi vill därför i detta sammanhang ge några kommentarer till våra erfarenheter.

- Om vi ser på det tekniska genomförandet av laboratoriestudien anser vi att vi lyckats bra därmed. Genom att variera presentationsordningen av de båda rummen för försökspersonerna, kan vi påstå att effekten av att ha sett det ena rummet före det andra kunnat elimineras till stor del. Den laboratoriemetodik vi för närvarande arbetar med är så långt utvecklad, att studier av den här typen med fördel kan genomföras i laboratoriet.
- En intressant punkt i denna uppläggning är när vi vill jämföra resultat från de båda typerna av studier. I vad mån uppnår vi samma resultat när vi genomför studien på fältet och i planlaboratoriet och när uppnår vi inte samma resultat? Svaret på den frågan är viktigt för att bedöma om planlaboratoriet är ett

bra instrument när man vill visa en boende alternativa lösningar på något bostadsproblem.

Vi finner tre typer av resultat, om vi jämför de båda undersökningssätten. Den ena typen innebär att resultaten överensstämmer (t ex bedömning av material i fönsterbänk). Den andra typen innebär att detaljen bedöms mer positivt sedan man haft den i bostaden och börjat vänja sig vid den (t ex bedömning av färg på fönster). Den tredje typen innebär att detaljen bedöms negativt sedan man prövat den en tid (t ex bedömning av fönsterstorlek). Vi har inte i detta sammanhang kunnat fastställa i vad mån objektets art eller typen av undersökningsmetod påverkar överensstämmelser i resultat (vårt material är inte utförligt nog för en sådan analys), men det är en förhoppning att en generell sådan studie genomförs. Användandet av planlaboratorium i byggprocessen skulle därigenom kunna klarläggas.

14.4 Grafisk metod för plananalys

En planlösning kan lätt beskrivas med skiss. Men att verbalt försöka beskriva en sådan med alla dess planegenskaper kan aldrig bli rimligt. När vi vill ta upp variationer i planlösningar för olika basplaner, måste vi därför försöka finna ett grafiskt tillvägagångssätt. Vi valde då att vidareutveckla den ansats till grafisk analysmetod som användes i undersökningen av anpassbara bostäder i kv Diset, Olsson & Nilsson (1970).

Vår analysmetod bygger på en teknik att på olika sätt överlagra flera planlösningar för en och samma lägenhetstyp. För det material som redovisas i denna undersökning har vi valt två sätt att överlagra planlösningar.

Överlagring A: Samtliga planlösningar från det andra undersökningstillfället har överlag-

rats basplansvis. Av denna överlagring framgår då samtliga förekommande lägen för väggar, dörrar och inredningsenheter. Lägen för möbler och inredningsenheter är skrafferade. Övriga ytor i överlagringen blir då sådana, varpå det inte i någon plan förekommer möbler eller inredningsenheter, gemensamma friytor.

Överlagring B: Samma planlösningar som ovan har överlagrats basplansvis på ett sådant sätt att lägen för väggar, dörrar och inredningsenheter som är gemensamma för samtliga aktuella planlösningar framgår.

Dessa överlagringar kan användas till:

- att redovisa alternativa lägen som förekommer för väggar, dörrar och inredningsenheter för de olika basplanerna.
- att redovisa för vilka väggar, dörrar och inredningsenheter alternativa lägen inte förekommer.
- att få en empiriskt grundad utgångspunkt för en analys av hur olika delar av basplanen underlättar eller försvårar utnyttjandet av anpassbarheten.

Hur vi gått till väga just i denna undersökning framgår av kapitel 12.

Den valda tekniken kan kräva ganska stor arbetsinsats vid större material, men i förhållande till de illustrativa resultat som metoden ger är arbetsinsatsen väl motiverad. Den grafiska analysmetoden, såsom vi använt den, anser vi vara utmärkt för de syften vi har med den. Våra erfarenheter från detta forskningsprojekt säger oss, att den kan utvecklas till en utmärkt metod för analys av själva planlösningen. Men för att bli användbar för totalbedömning eller vid

projektering bör den sättas i relation även till de icke planlösningsmässiga aspekter som inte kan behandlas med metoden men som måste beaktas vid utformning av rum och rumsbildningar.

De anpassbara bostäderna i kv Marmorn och Porfyren är unika genom att de utgör det enda större bostadsobjekt, som medvetet projekterats för anpassbarhet och i vilket de boende själva fick bestämma sin planlösning. Vi fick här möjlighet att se på anpassbarhetens utnyttjande och på omständigheterna kring val av planlösning.

För att få den nya kunskap, som vi ansåg oss behöva för projektets vidareföring, valde vi två metoder, som inte är så vanliga i boendeforskning:

- Longitudinell metod för att följa valprocessen och att kartlägga hur boendeförhållanden och attityder ändrades.
- Kombination av laboratorie- och fältundersökningar för att studera attityderna till anpassbarhetens konsekvenser för detaljutformningen.

Båda metoderna har gett oss kunskap om anpassbarheten, som vi knappast kunde fått med de traditionella metoderna. I och med att metoderna är föga prövade i dylika sammanhang skulle man med vår nuvarande erfarenhet säkert kunna göra dem ännu lämpligare för liknande undersökningssituationer. Genom de valda metoderna har vi också fått in tidsaspekten, vilken är central för anpassbarheten.

Att vi skulle finna 44 planlösningar, som skiljer sig vad beträffar rumsantal, rumsstorlekar och/eller rumssamband, kunde man knappast vänta sig. Om man endast skiljer på planlösningar vad beträffar antal hel- och halvrums, köks- eller allrumslösning samt yta, förekommer hela 17 plantyper mot förmodade 5, om bostäderna inte varit anpassbara. Av de 106 hushållen har 25 valt planlösningssalternativ utöver dem som finns i Bofakta-informationen.

Anmärkningsvärt är hur man totalt utnyttjat basplanens möjligheter för de tre större lägenhetstyperna. Den omfattande variationen i planlösningar visar, hur anpassbarheten ökat lägenheternas användbarhet för många hushåll, som valt planlösningar som inte står att finna i normalproduktionen. För alla dessa hushåll måste anpassbara bostäder anses vara ett klart bostadsalternativ.

Några planförändringar hade inte gjorts efter inflyttning fram till det andra undersökningstillfället. 6 hushåll planerade slå samman två utrymmen till ett, medan den dominerande delen av de övriga uppgav, att de själva valt en passande planlösning på lång sikt. Det verkar som om möjligheten till planval före inflyttning gör behovet av planförändringar mindre.

Sidoeffekter av anpassbarheten har varit att man med enkla medel kunnat göra handikappbostäder och att en bostad kunnat inredas som lekskola under bygg- och inflyttningsskedet. Dessa sidoeffekter måste ses som seriösa argument i anpassbarhetsdiskussionen, eftersom anpassbarheten helt klart kan vara ett medel att förenkla två ständigt återkommande problem vid bostadsbyggandet.

Man kan anta, att valet av svårhanterliga mellanväggselement och upplåtelseformen kommer att utgöra hinder för planförändringar under boendetiden. Det skulle därför vara angeläget att vid ett senare tillfälle följa upp den longitudinella undersökningen med ytterligare undersökningar.

När det däremot gäller möjligheterna till planlösningssval vid inflyttning har man här valt ett informationssätt och en förvaltningsrutin, som verkligen har underlättat för hyresgästerna. Mycket av detta bör med fördel vidareföras till kommande projekt med anpassbara bostäder. Det är just de boendes

idörikedom vid planval, tillsammans med lägenheter-
nas medvetna utformning för alternativa planlös-
ningar, som gjort bostäderna i kv Marmorn och Porfyren
så värdefulla som undersökningsobjekt.

LITTERATURFÖRTECKNING

Ahlberg, C, et al, 1969, Ändringsbara bostadshus.
(Institutionen för konstruktionslära, KTH.) Examens-
arbete. Stockholm.

Ahlgren, R, et al, 1973, Valfri rumsindelning i
småhus? (Institutionen för konstruktionslära, KTH.)
Examensarbete. Stockholm.

Andersson, A-M, 1966, Flexibla lägenheter - en
intervjuundersökning i "experimenthuset" i Järn-
brott, Göteborg. (Statens institut för byggnads-
forskning.) Rapport 32. Stockholm.

Bofakta, 1970, (Stiftelsen Kalmarhem.) Broschyr.
Kalmar.

En elementbyggd låghusstad, 1969, (J Curman Arki-
tektkontor AB.) Broschyr. Stockholm.

Flexible Wohngrundrisse, Bau-Wettbewerb, 1972,
(Schriftenreihe des Bundesminister für Städtebau
und Wohnungswesen.) Rapport 05.001. Coburg.

Förslag till bostadsnormer. Etapp I: Lägenheter
och hus, 1973, (Bostadsstyrelsens tekniska byrå.)
Stencil. Stockholm.

Gillberg, U, et al, 1971, Västra Orminge. (AB Bygg-
mästarens förlag.) Artikel i Arkitektur 12 - 1971.

God bostad - förslag den 15 april 1970, 1970,
(Bostadsstyrelsens tekniska byrå.) Stockholm.

Gustavsson, E, 1970, Anpassbara bostäder - en
litteraturstudie. (Instituttet för byggdokumenta-
tion.) Rapport 1971:1. Stockholm.

Kellander, E, 1972, Diset - en återundersökning
av anpassbara bostäder. (Institutionen för bygg-
nadsfunktionslära, LTH.) Examensarbete VT 73/1.
Lund.

Klint, A-M, et al, 1971, Flexibla lägenheter i Kalmar. (Avdelningen för byggnadsfunktionslära, KTH.) Rapport 2. Stockholm.

Kv Bellman, 1966, (Byggnadsfirman Ohlsson & Skarne.) Broschyr. Uppsala.

Kv Konvaljen, 1966, (Stiftelsen Kalmarhem.) Broschyr. Kalmar.

Malmsten, B, 1971, Anpassbara bostäder. (Information för byggnadsindustrin AB.) Informationsblad X (22). Farsta.

Nilsson, R, Thorén, E & Åhlund, O, 1971, Anpassbara bostäder, etapp I. (Institutionen för byggnadsfunktionslära, LTH.) Arbetshandling 12. Lund.

Nilsson, R, Thorén, E & Åhlund, O, 1972, Anpassbara bostäder, kv Bellman, Uppsala. (Institutionen för byggnadsfunktionslära, LTH.) Arbetsrapport 3. Lund.

Nilsson, R & Åhlund, O, 1974, Anpassbara bostäder, Västra Orminge, Nacka. (Institutionen för byggnadsfunktionslära, LTH.) Del 1: Undersökningsresultat. Del 2: Planlösningar, Bilagor. Arbetsrapport 3. Lund.

Olsson, B & Nilsson, R, 1970, Anpassbara bostäder i flerfamiljshus. (Statens institut för byggnadsforskning.) Rapport 22. Stockholm.

Olsson, H, 1973, Laboratorieprov med flyttbara mellanväggar. (Institutionen för konstruktionslära, KTH.) Rapport 1. Stockholm.

Rosengren, K E, 1971, Sociologisk metodik. Stockholm.

